

คณะศาสตร์พงศ์

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลการออกเมรุ

พระราชบัณฑิต (แจ่ม ธมฺมสาโร)

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันอังคารที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๒๙

ณ เมรุ วัดมกุฏกษัตริยาราม

พระราชบัณฑิต (แจ่ม ธมฺมสาโร)
เกิดที่ บ้านแหลมไทร ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด
๑๑ สิงหาคม ๒๔๔๘
อุปสมบทเมื่อ ๑๓ พ.ค. ๒๔๗๐ ณ วัดศรีวิหาร จังหวัดตราด
สมณศักดิ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่พระมหานายก
พระราชาคณะปลัดขวา ในสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่พระราชบัณฑิต

ท่านคือ "หลวงตาวัดบวรฯ"

หนังสือเล่มนี้ควรแก่ความชื่นชมและชื่นใจ เพราะสำเร็จด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมจากใจของพุทธศาสนิกกลุ่มน้อย ๆ ผู้เป็นศิษย์ของหลวงตาวัดบวร ฯ ท่าน ผู้ได้รับการอบรมทั้งทางตรงและทางอ้อมจากท่านมาเนิ่นนาน ตั้งแต่ท่านยังเป็นหลวงตาที่แข็งแรงเบิกบานแจ่มใส จนกระทั่งถึงเวลาที่ท่านจากไปอย่างพระที่บริสุทธิ์สะอาดปราศจากครหาได้ไม่ว่ามากหรือน้อย ทั้งที่ใกล้และที่ไกล

ท่ามกลางความมืดมนหม่นหมองเร่าร้อนเหลือหลายของกิเลสร้ายแรง กตัญญูกตเวทิตาธรรมของศาสตร์พงศ์และสหายเป็นที่ชื่นใจยิ่งนัก

กตัญญูกตเวทิตาธรรมที่ศาสตร์พงศ์และสหายแสดงออกแล้วเป็นเครื่องประกาศถึงการรับไว้ได้ซึ่งคุณสมบัติวิเศษของหลวงตาวัดบวรฯ ท่าน

ท่านมีกตัญญูกตเวทิตาธรรมยิ่งนัก โดยเฉพาะต่อพระศาสนา พระศาสนาจึงมิได้มีจุดเศร้าหมองด่างพร้อยอันเกิดจากท่านเลย

ท่านจึงเป็นความงดงามที่สูงค่าพ้นจะรำพัน การสูญเสียท่านจึงเป็นความว้าเหว่ด้วยจริงใจ

"ห้องกระจก" วัดบวรนิเวศวิหาร

มกราคม ๒๕๒๙

หลวงตา (พระราชบัณฑิต) ที่ข้าพเจ้ารู้จัก

เท่าที่ระลึกได้ ข้าพเจ้ารู้จักหลวงตาในนาม "แจ่ม อภิบาลศรี" เมื่อท่านเขียนสักวาอันครึกโครม เมื่อท่านสุชีโว ภิกฺขุ ลาสิกขา ประมาณปี ๒๔๙๕ เป็นเวลาถึง ๓๓ ปีมาแล้ว นานไม่น้อยทีเดียว หลังจากนั้นก็เริ่มสนใจท่านและอ่านหนังสือเล่มเล็ก ๆ ของท่านซึ่งได้รับแจกจากท่านบ้าง จากผู้อื่นบ้าง และซื้ออ่านบ้าง ลักษณะการเขียนของท่าน "*หยิกแกมหยอก*" อยู่ตลอดเวลา ทำให้รู้สึกสนุก อ่านเพลิน ได้เรื่องได้ราวไปด้วย มีคำ "คม" อยู่ในตัว มีอารมณ์ขันอยู่เรื่อย ๆ แม้จะเป็นเรื่องหนัก ๆ ก็ทำให้คนอ่านยิ้มและหัวเราะได้

เมื่อได้คุ้นเคยกับท่านในภายหลังก็รู้สึกว่า ท่านพูดหรือสนทนาปราศัยเหมือนที่ท่านเขียน กิริยาอาการน่าเลื่อมใส เล่นเหมือนกัน แต่เล่นอย่างสำรวม คือไม่เสียสมณสารูป (กิริยาวาจาที่สมควรแก่สมณะ) นี่เป็นลักษณะแปลกในตัวท่าน ลักษณะนี้เองทำให้ผู้เข้าใกล้รู้สึกเบาใจในการเข้าหาสนทนา หรือเมื่อมีธุระ ก็สามารถพูดธุระได้อย่างสนิทสนม ไม่ต้องครั่นคร้ามขามขยาด อย่างที่ผู้น้อยหวั่นเกรงเมื่อเข้าหาผู้ใหญ่ที่เล่าลือกันว่า "ดุ"

ข้าพเจ้าได้พบท่านครั้งสุดท้ายที่ศาลา ๑๕๐ ปี เมื่อท่านนอนเหยียดยาว ภายใต้ผ้าแพรเพลาะสีเหลือง ท่านไม่รู้สึกตัวใครจะทะยอยกันมารดน้ำศพท่านสักเท่าใดก็ตาม ท่านก็มิได้ทักทายปราศัยเหมือนก่อน เป็นภาพที่ยังติดตาข้าพเจ้าอยู่จนถึงเวลาเขียนเรื่องนี้

แม้จะทราบว่า ท่านได้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในเพศสมณะมาเป็นเวลานาน และได้สั่งสมคุณงามความดีมามากแล้วก็ตาม แต่ใจของข้าพเจ้าก็ยังปรารถนาจะขออุทิศส่วนบุญกุศลทั้งที่เป็นอามิสทาน ธรรมทานและบุญกุศลอื่น ๆ ที่ได้ตั้งใจบำเพ็ญมาโดยตลอดสมทบกับคุณงามความดีกองใหญ่ของท่านได้มีส่วนให้ท่านมีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปในสัมปรายภพ และถ้าท่านยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่อีก ก็ขอตั้งความหวังไว้ว่า ขอให้มาเกิดเป็นมนุษย์ได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา มีสติปัญญาสามารถสั่งสอนพระธรรมแก่มวลชนให้มีความเห็นที่ถูกต้องต่อไป

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

วศิน อินทสระ

หลวงตา.....

ผู้ให้อาหารกาย อาหารใจ
ผู้ให้ความรัก ความเมตตา
ผู้ให้คำแนะนำ คำปลอบโยน
ผู้เป็นที่พึ่งพักพิงดังร่มโพธิ์

กุฏิอุทิศนภวงศ์และสวนตุ่ม
เป็นแหล่งรวมของศิษย์ที่ได้รับ
ความรู้ คุณธรรม และปัญญา
ซึ่งจะตราไว้ในดวงจิตนิจกาล

หลวงตาจากไปไกลลับ
คงไว้ซึ่งความรักเมตตาที่ไพศาล
ขอร่วมกันตั้งจิตอธิษฐาน
ให้ความปรารถนาของท่านในภพใหม่
เป็นจริงได้ดั่งเคยปรารภไว้ เทอญ

"คณะศาสตร์พงศ์"

สารบาญ

พระราชกุศลวิสาขบูชา

ธมฺมสาโร ภิกฺขุ วัดบวรนิเวศวิหาร

ขอถวายพระพร เจริญพระสิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล พระชนมายุสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์สมเด็จพระปรมินทร "ภัทร" มหาราชาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ บัดนี้ จักได้รับพระราชทานถวายวิสัชนาใน วิสาขกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระบัญญาบารมี ถ้ารับพระราชทานถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะผู้มีสติบัญญาน้อย.

ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

วิสาขปุณฺณมายํ โย　　ชาโต อนฺติมชาติยา
ปตฺโต จ อภิสมฺโพธึ　　อโถปิ ปรินิพฺพุโตติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาในวันวิสาขบูชาฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมีในมหามงคลสมยาภิลักขิตกาลด้วยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เมื่ออภิลักขิตกาลโดยนิยมดิถีเพ็ญวิสาขมาส ซึ่งตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธองค์ เลขาธิการพระราชวังรับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ ให้กำหนดพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ทรงอนุวัตรตามขัตติยราชประเพณี ซึ่งเคยมีมาแต่ก่อนครั้งกรุงสุโขทัยมีเอกสารตำนานปรากฏว่า

"--ครั้นถึงวันวิสาขบูชา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและราชบริรักษ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทั้งอาณาประชาราษฎรทั่วนิคมคามชนบท ก็ประดับพระนครและพระราชวังข้างหน้าข้างใน จวนตำแหน่งท้าวพระยา พระ หลวง เศรษฐี ชีพราหมณ์ บ้านเรือนโรงร้านพ่วงแพ ชนประชาชายหญิง ล้วนแต่แขวนโคมประทีปชวาลาสว่างไสว ห้อยย้อยพวงบุปผชาติ ประพรมเครื่องสุคนธรส อุทิศบูชาพระรัตนตรัย สิ้นสามทิวาราตรี มหาชนชวน

กันรักษาพระอุโบสถศีล สดับฟังพระธรรมเทศนาบูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตตาหารข้าวบิณฑ์ บ้างก็ยกขึ้นซึ่งธงผ้าบูชาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจาคทรัพย์จำแนกแจกทานแก่ยาจกทลิททกคนกำพร้าอนาถาชราพิการ บ้างก็ซื้อถ่ายชีวิตสัตว์จตุบาททวิบาทชาติมัจฉาต่าง ๆ ปลดปล่อยให้ได้ความสุขสบาย อันว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและราชตระกูลก็ทรงศีลบำเพ็ญการพระราชกุศลต่าง ๆ ในวันวิสาขบูชา พระพุทธศาสนาเป็นอันมาก เวลาตะวันชายแสงก็เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยราชสุริยวงศ์และนางในออกวัดหน้าพระธาตุราชอารามหลวงวันหนึ่ง ออกราชบุรณะพระวิหารหลวงวันหนึ่ง ออกวัดโลกสุทธราชาวาสวันหนึ่ง ต่างนมัสการพระรัตนัตยาธิคุณ โปรยปรายผกาเกสรสุคนธรสสักการบูชาถวายประทีปธูปเทียนเวียนแว่นรอบรัตนบัลลังก์สมโภชพระชินสีห์ พระชินราช พระโลกนาถ พระอัฏฐารส โดยมีโสมนัสศรัทธาทุกตัวคน – –"

นอกจากนี้ก็มีบทประพันธ์สรรเสริญพระนครสุโขทัยในวันวิสาขนักขัตฤกษ์ไว้อีกว่า "อันพระนครสุโขทัยราชธานี ถึงวันวิสาขนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไสวไปด้วยประทีปเทียนดอกไม้เพลิง แลสล้างสลอนด้วยธงชายธงปฏาก ไสวไปด้วยพู่พวงดวงดอกไม้กรองร้อยห้อยแขวนหอมตลบไปด้วยกลิ่น

สุคนธรสรวยรื่น เสนาะสำเนียงพิณพาทย์ ฆ้องกลอง ทั้งทิวาราตรี มหาชนชายหญิงพากันกระทำกองการกุศลเสมือนจะเผยซึ่งทวารวิมานฟ้าทุกช่อชั้น" เช่นนี้ย่อมแสดงว่า พระราชกุศลวิสาขบูชาได้มีมาแล้วแต่เดิม แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ขาดพระราชพิธีวิสาขบูชาไป เพิ่งมาเริ่มมีขึ้นใหม่ในสมัยกรุงรัตน-โกสินทร์ฯ ในรัชกาลที่ ๒ แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี ต่อจากนั้นพระราชพิธีพระราชกุศลเช่นนี้ ย่อมเป็นทั้งทรงรักษาราชประเพณี ทั้งทรงเป็นศาสนูปถัมภ์เชิดชูพระพุทธศาสนา และเป็นพระราชกุศลวิสาขบูชาโดยตรง ในข้อที่ถวายวิสัชนาว่า เป็นพระราชกุศลวิสาขบูชาโดยตรงนั้น เพราะความหมายแห่งวิสาขบูชาย่อมมีอยู่ที่พระพุทธองค์ถึง ๓ กาละ ๓ เรื่อง ดังพระคาถาที่ยกเป็นนิเขปบท เพื่อรับพระราชทานถวายวิสัชนาว่า

วิสาขปุณฺณมายํ โย ชาโต อนฺติมชาติยา
ปตฺโต จ อภิสมฺโพธึ อโถปิ ปรินิพฺพุโต

แปลความว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดประสูติแล้วโดยพระชาติอันมีในที่สุด บรรลุแล้วซึ่งอภิสัมโพธิ และปรินิพพานแล้ว ในวันพระจันทร์เพ็ญเสวยวิสาขฤกษ์ ดังนี้ จะได้รับพระราชทานถวายวิสัชนาในวิสาขบูชากถาสืบไป

ตามพระคาถานี้แสดงไว้ชัดเจนว่า พระพุทธเจ้าประสูติโดยพระชาติมีที่สุด บรรลุอภิสัมโพธิ คือตรัสรู้ และปรินิพพานในวันพระจันทร์เพ็ญเสวยวิสาขฤกษ์ วิสาขบูชาจึงมิใช่หมายถึงวันพระจันทร์เสวยวิสาขฤกษ์โดยทั่วไป แต่หมายเฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธองค์ ๓ กาละ ๓ เรื่อง กาละแรก เรื่องแรก ประสูติ กาละที่ ๒ เรื่องที่ ๒ ตรัสรู้ กาละที่ ๓ เรื่องที่ ๓ ปรินิพพาน ซึ่งมีความสำคัญต่อองค์สมเด็จพระบรมศาสดาผู้ทรงพระคุณอันเลิศล้ำ คือทรงบริบูรณ์ทั้งพระปัญญาคุณทั้งพระบริสุทธิคุณและพระมหากรุณาธิคุณ จึงทรงเป็นนาถะของโลก หากโลกหันมาใช้หลักธรรมของพระพุทธองค์....

การประสูติ เมื่อถึงมงคลสมัยเพ็ญวิสาขมาส พระนางเจ้ามายา (พระพุทธมารดา) ทรงปรารถนาจะเสด็จประพาสอุทยานลุมพินีวัน เวลาเช้าเสด็จออกโดยสถลมารคพร้อมด้วยราชบริพาร เพื่อประพาสสำราญหรือเพื่อเสด็จเยี่ยมพระประยูรญาติในพระนครเทวทหะ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากลุมพินีวัน เผอิญพระนางเจ้าประชวรพระครรภ์จะประสูติ อำมาตย์ผู้ตามเสด็จจัดที่ประสูติถวายใต้ร่มไม้สาละ ท่านพรรณนาว่า เวลาประสูติพระมารดาประทับยืน เมื่อวันศุกร์ เพ็ญวิสาขะ ปีจอก่อนพุทธศก ๘๐ ปี นอกจากนี้ยังกล่าวไว้เป็นอภินิหารมหัศจรรย์

อีกหลายประการ เช่นว่าพอประสูติแล้ว ก็ทรงดำเนินด้วยพระบาทได้ ๗ ก้าว เปล่งพระวาจาเป็นบุรพนิมิตแห่งพระสัมมาสัมโพธิญาณ คือเปล่งออกซึ่งอาภิสวาจาพรหมโวหารว่า **อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส** เราเป็นเลิศแห่งโลก **เชฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส** เราเป็นผู้ใหญ่แห่งโลก **เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส** เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก **อยมนฺติมา ชาติ** ความบังเกิดชาตินี้มี ณ ที่สุด **นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** บัดนี้ความบังเกิดอีกมิได้มี ดังนี้เป็นต้น พระอภินิหารอันมหัศจรรย์ตอนประสูติใหม่นั้น ข้อเท็จจริงในขณะนั้นจะเป็นอย่างไรไม่สู้สำคัญ ข้อสำคัญต่อมาปรากฏว่า เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาโพธิญาณแล้วก็ได้ทรงดำเนินด้วยพระบาทประทานพระธรรมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์เป็นอันมาก ปรากฏพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์อยู่ช่วยโลก และอยู่เหนือระดับโลก จึงเป็นจริงในข้อที่ว่าทรงเป็นผู้เลิศแห่งโลกและเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้ปรากฏเช่นนั้น ข้อสำคัญของการประสูติอีกอย่างหนึ่งอยู่ที่ว่า ไม่ประสูติอีก ตามข้อความที่ว่า **อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว** นี้เป็นการถวายวิสัชนาโดยสังเขปตามบาทแห่งพระคาถาที่ว่า **ชาโต อนฺติมชาติยา** ประสูติแล้วโดยพระชาติอันมีในที่สุด สรุปความสำคัญในการประสูติของพระองค์ว่า

ทรงอุบัติมาดีทุกประการ เป็นประโยชน์แก่โลกอย่างยิ่ง และเป็นการประสูติครั้งสุดท้าย....

การตรัสรู้ ก่อนถึงมงคลสมัยวันเพ็ญวิสาขมาส ๑ วัน ตอนเช้าทรงรับข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาแล้วถือถาดข้าวมธุปายาสเสด็จไปสู่แม่น้ำเนรัญชรา สรงแล้วเสวยข้าวมธุปายาสเสร็จแล้วทรงลอยถาดเสียในแม่น้ำ เสด็จประทับในดงไม้สาละใกล้ฝั่งแม่น้ำนั้นตลอดทั้งวัน ครั้นเวลาเย็นเสด็จมาสู่ต้นมหาโพธิ์ ทรงรับหญ้าของนายโสตถิยะ แล้วทรงลาดหญ้านั้นต่างพระบัลลังก์ ณ โคนต้นมหาโพธิ์ เสด็จขึ้นนั่งขัดสมาธิทรงอธิษฐานในพระหฤทัยว่า "ยังไม่บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณเพียงใด จักไม่ลุกขึ้นเพียงนั้น แม้มังสะและโลหิตจะเหือดแห้งไป เหลือแต่ตจะนหารุ และ อัฐิ ก็ตามที" ทรงนึกถึงพระบารมี ๑๐ ทัศ ที่เคยทรงบำเพ็ญมา ทรงอ้างมหาปฐพีเป็นพยานด้วยความมั่นพระหฤทัย ทรงเจริญสมถภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิแน่แน่วบริสุทธิ์ปราศจากอุปกิเลส คืออารมณ์เครื่องเศร้าหมองทั้งปวงสุขุมเข้าโดยลำดับ นับว่าได้บรรลุฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ แล้วทรงยังญาณอันเป็นตัวปัญญา ๓ ประการให้เกิดขึ้น ในยามทั้ง ๓ แห่งราตรี ยามที่ ๑ ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ แปลว่า ความรู้เป็นเครื่องระลึกถึงขันธ์ที่อาศัยอยู่ในก่อน ท่าน

แจกอรรถโดยอาการระลึกชาติหนหลังได้ ยามที่ ๒ ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ แปลว่า ความรู้ในจุติ และเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ท่านแจกอรรถโดยอาการรู้สัตว์ทั้งปวงอันดีเลวต่างกันด้วยอำนาจกรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทิพพจักขุญาณ แปลว่า ความรู้ดุจดวงตาทิพย์ ยามที่ ๓ ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ แปลว่า ความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะเครื่องเศร้าหมองอันหมักหมมอยู่ในจิต ท่านแจกอรรถโดยอาการกำหนดรู้ขันธ์พร้อมทั้งอาการ โดยความเป็นเหตุและเป็นผลต่อเนื่องกันไป จบลงด้วยรู้อริยสัจ เมื่อพระองค์ทรงรู้อย่างนี้ ก็ได้ชื่อว่าตรัสรู้เมื่อเพ็ญวิสาขมาสก่อนพุทธศก ๔๕ ปี การตรัสรู้ของพระพุทธองค์เป็นสัพพัญญู รู้ทั้งปวงคือรู้เรื่องของพระองค์เอง ด้วยปุพเพนิวาสานุสสติญาณ รู้เรื่องบุคคลอื่น ด้วยจุตูปปาญาณ รู้ทำอาสวะให้สิ้นไป ด้วยอาสวักขยญาณ เป็น เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺส นั่นแลที่สุดแห่งทุกข์ นี่เป็นการถวายวิสัชนาโดยสังเขปตามบาทแห่งพระคาถาที่ว่า ปตฺโต อภิสมฺโพธึ ทรงบรรลุแล้วซึ่งอภิสัมโพธิ สรุปความสำคัญในการตรัสรู้ว่า เป็นความรู้ดี รู้ชอบด้วยพระองค์เอง สอนให้ผู้อื่นตรัสรู้ตามได้ด้วย และการตรัสรู้นี้เป็นครั้งสุดท้าย....

การปรินิพพาน เมื่อตรัสรู้แล้วทรงเสวยวิมุติสุขอยู่ชั่วระยะหนึ่ง พอถึงวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ คือเดือน ๘ กลางเดือน

พระองค์ตรัสพระปฐมเทศนาประกาศความตรัสรู้ของพระองค์แก่พระปัญจวัคคีย์ ที่เรียกว่า **ธัมมจักกัปวัตตนสูตร** ต่อจากนั้นเสด็จจาริกประทานพระธรรม และทรงบัญญัติพระวินัยไว้ครบถ้วนบริบูรณ์ ทรงตั้งบริษัททั้ง ๔ ไว้สำเร็จคือ ภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท อุบาสิกาบริษัท ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา ในที่สุดทรงแสดงพระปัจฉิมโอวาทแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราผู้ตถาคต เตือนท่านทั้งหลายให้รู้ว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมความฉิบหายไปตามธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวงอันเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด" หลังจากนั้นไม่ตรัสอะไรอีกเลย ทรงบรรทม ณ พระแท่น ทรงทำปรินิพพานบริกรรมด้วยอนุปุพพวิหารสมาบัติทั้ง ๙ คือ ทรงเข้ารูปาวจรสมาบัติทั้ง ๔ ตามลำดับ แล้วทรงเข้าอรูปาวจรสมาบัติตามลำดับ ออกจากนั้นทรงเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติดับจิตสังขาร คือสัญญาและเวทนา เสด็จออกจากนิโรธสมาบัติ แล้วทรงเข้าสมาบัติเหล่านี้เป็นปฏิโลม คือ ถอยหลังจนถึงที่สุดแล้วเข้าปฐมฌานไปใหม่โดยลำดับ จนถึงจตุตถฌาน เสด็จออกจากจตุตถฌานแล้วทรงดับขันธปรินิพพานในลำดับแห่งความพิจารณาองค์จตุตถฌานนั้น ณ ปัจฉิมยามแห่งราตรีวิสาขปุรณมี

เพ็ญเดือนวิสาขะก่อนพุทธศก ๑ ปี ณ สาลวโนทยาน นครกุสินารา การปรินิพพานของพระพุทธองค์ เป็นการปรินิพพานภายหลังที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจสำเร็จ ทรงแสดงพระธรรมและทรงบัญญัติพระวินัยไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์แล้ว และการปรินิพพานนี้เป็นการดับรอบคือทรงดับขันธ์โดยสิ้นเชิง นี้เป็นการถวายวิสัชนาในบาทแห่งพระคาถาว่า อโถปิ ปรินิพฺพุโต และปรินิพพานแล้ว สรุปการปรินิพพานของพระพุทธองค์ว่าทรงเสด็จไปดีแล้วทุกประการ....

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานแล้ว ในวันพระจันทร์เสวยวิสาขฤกษ์ซึ่งถือเป็นวันสำคัญทั้ง ๓ ประการ เพราะทุกประการเป็นเลิศประเสริฐแห่งโลก และเป็นอันติมะ คือถึงที่สุดแล้ว ดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามาพอสังเขปนี้ จึงสมควรแก่การบูชาด้วยประการทั้งปวง การบูชาด้วยประการทั้งปวงนี้ ย่อมหมายถึงการทำถวายด้วยความนับถือหรือด้วยความสักการะยิ่งต่อพระพุทธองค์ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา หมายถึงทรงนับถือและทรงสักการะยิ่งในพระองค์ วันประสูติ วันตรัสรู้และวันเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์ เป็นพุทธานุสติโดยแท้ และเป็นธรรมานุสติ สังฆานุสติโดยความ

เนื่องถึงกัน การบูชานี้เป็นการบูชาพระรัตนตรัยอันเป็นยอดนับถือยอดเคารพสักการะในทางพระพุทธศาสนา พระราชกุศลวิสาขบูชา เป็นการรักษาพระราชประเพณี และเป็นศาสนูปถัมภ์บำรุงเชิดชูพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นสถาพรสืบไป....

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ
เตหิ เตหิ วิเสเสหิ คุเณหิ ปฏิมณฺฑิโต
จิรญฺชีวี มหาราชา สุขปฺปตฺโต อนามโย
ยสฺสา เตชสา จาปิ วฑฺฒมาโน นรุตฺตโม
สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ จิรํ รชฺเช ปติฏฺฐตุ.

ขอสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันพิเศษนั้นๆ ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระสำราญหาพระโรคมิได้ ทรงพระเจริญด้วยพระราชอิสริยยศเดชานุภาพ ทอดพระเนตรเห็นแต่สิ่งอันเจริญเป็นนิตยกาล เสด็จสถิตยืนนานในราชมไหศวรรย์ ปกครองรัชสีมามณฑลให้สมบูรณ์ยิ่งสมพระราชประสงค์ทุกประการ พระราชพิธีพระราชกุศลวิสาขบูชาอันเป็นที่ตั้งแห่งศุภสิริสวัสดิ์ อุดมมงคลอันพิเศษ มีเอกเทศดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามา เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

ขอถวายพระพร

อติเรก วสฺสสตํ ชีวตุ.
อติเรก วสฺสสตํ ชีวตุ.
อติเรก วสฺสสตํ ชีวตุ.
ทีฆายุโก โหตุ อโรโค โหตุ.
ทีฆายุโก โหตุ อโรโค โหตุ.
สุขิโต โหตุ ปรมินฺทมหาราชา.
สิทฺธิกิจฺจํ สิทฺธิกมฺมํ สิทฺธิลาโภ ชโย นิจฺจํ.
ปรมินฺทมหาราช วรสฺส ภวตุ สพฺพทา.

ขอถวายพระพร

พุทธประวัติฉบับกระเป๋า

ภาคต้น

ดึกดำบรรพ์---นานลึกล้ำ

พระพุทธเจ้าศาสดาเอกในโลก มิใช่ลอยมาอุบัติ พระ-พุทธองค์มีอดีตดึกดำบรรพ์นานลึกล้ำ ตามวัฏสงสารที่ผ่านมานานแสนนาน พระองค์เพิ่งมาเริ่มต้นปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าเมื่อทรงเพศเป็นดาบส (นักบวชเก่าประเภทหนึ่ง) ชื่อ **สุเมธดาบส** ได้พบพระพุทธเจ้าพระนามว่า **ทีปังกร** และได้ทรงพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้า แต่ผู้ตั้งความปรารถนานั้นจะปรารถนาลอย ๆ ไม่ได้จะต้องประกอบด้วย **ธรรมสโมธาน** รวมคุณสมบัติที่สำคัญ ๘ ประการคือ

๑. เกิดเป็นมนุษย์

๒. เป็นบุรุษแท้

๓. มีเหตุสมบูรณ์ คือมีนิสัยบารมี จะบรรลุเป็นพระ-อรหันต์ได้ในอัตภาพนั้น แต่สละเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า

๔. ได้เคยพบเห็นพระศาสดา คือได้เกิดทันและได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

๕. ได้บรรพชา คือเป็นนักบวช เช่น ฤาษี ดาบส

๖. ต้องได้อภิญญา ๕ ก. อิทธิวิธีแสดงฤทธิ์ได้ ข. ทิพโสต หูทิพย์ ค. เจโตปริยญาณ กำหนดใจผู้อื่นได้ ฆ. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ระลึกชาติได้ ง. ทิพยจักษุ ตาทิพย์ ได้สมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ (ทำใจให้สงบ ยังไม่ขึ้นปัญญาเป็นเพียงได้สมาธิจิตอย่างสูง)

๗. ถึงพร้อมด้วยอธิการ คือการกระทำอันยิ่ง ถึงอาจบริจาคชีวิตเพื่อพระพุทธเจ้าได้

๘. มีฉันทะ ความพอใจ มีอุตสาหะพยายามยิ่งเหมือนว่าจะแบกโลกทั้งโลกได้ เพื่อไปสู่แดนเกษม หรือเหมือนเหยียบย่ำขวากหนาม และถ่านเพลิงได้

เพียงธรรมสโมธาน ๘ ประการนี้เท่านั้น นอกจากจะเห็นอย่างชัดเจนว่า การเป็นพระศาสดาเอกมิใช่ลอยมา แต่ต้องมีกระบวนการพลังงานอย่างมหาศาล

พึงตรวจดูธรรมสโมธานด้วยพินิจอย่างเฉียบขาด จากความเป็นจริงดังกล่าว และพึงศึกษาเรื่องนี้ว่าเราจะเป็นอะไรให้พอใช้ได้สักอย่างหนึ่ง ก็ต้องมีธรรมสโมธานบ้างตามสมควร

ลองเลือกดูจะใช้ข้อไหนอันเหมาะแก่ตน จะได้ไม่อ่านพุทธประวัติฉบับกระเป๋าผ่านไปเหมือนเรื่องในฝัน ---

พุทธการกธรรม

เมื่อฟังธรรมสโมธานแล้วจะพอใจว่า "ได้การละ จะนอนเอามือก่ายหน้าผากหลับปุ๋ยไม่ทำอะไรอีก" เช่นนี้ก็ไม่ต่างอะไรกับกระต่ายแม้จะวิ่งเร็วก็ไม่ถึงหลักชัยซึ่งเป็นชัยชนะ สู้เต่าซึ่งวิ่งช้าแต่วิ่งไม่หยุดไม่ได้ หลักการอันจะเป็นพระพุทธเจ้าเรียกพุทธการกธรรม หรือที่ชินหูชินปากกันทั่วไปว่า บารมี ๑๐ คือ

ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฏฐานะ เมตตา อุเบกขา

คำว่า **บารมี** นักปราชญ์บางท่านเช่นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงสันนิษฐานว่า ออกมาจากศัพท์ ปรม หมายถึงคุณสมบัติหรือปฏิปทาอันยอดยิ่ง ซึ่งกล่าวง่าย ๆ ว่า ถ้าบุคคลประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างนี้แล้วจะเป็นอะไรก็อาจเป็นจริงได้ ต่างกับเรื่องเพ้อฝัน อยากจะเป็นอะไรต่าง ๆ ซึ่งเป็นจริงไม่ได้ จึงนับว่าบารมี ๑๐ น่าสนใจสะสมให้มีในตามสมควรขอกล่าวเป็นคำกลอนช่วยความจำไว้ว่า

อันทานศีล, เนกขัมม์, จำเอาไว้
ปัญญา, ใช้ รอบรู้ ดูเหตุผล

วิริยะ, เพียรกล้า อุตส่าห์ทน
นี่ตอนต้น นับมา ห้าพอดี
อีกขันติ, สัจจะ, อธิษฐาน,
เมตตา, หว่าน หวังไว้ ให้สุขศรี
อุเบกขา, อีกข้อ พอกันที
เพียงเท่านี้ ท่องไว้ ให้จำเอย.

ส่วนทศชาติ ท่านเริ่มบารมี ๑๐ ที่เนกขัมม์ ลงท้ายที่ทานบารมี ดังนี้

ทศชาติคำกลอน

พระเตมีย์ "เนกขัมม์" ล้ำดิลก
มหาชนก "วิริยะ" ประเสริฐศรี
สุวรรณสาม "เมตตา" บารมี
เพียงเท่านี้ จำง่าย สบายแล
เนมิราช "อธิษฐาน" งานกำหนด
มโหสถ "ปัญญา" พาตีแผ่
ภูริทัต มี "ศีล" สิ้นตอแย
สามนี้แล แน่นัก หลักศีลธรรม

จันท์กุมาร "ขันติ" มิเลยละ
นารทะ "อุเบกขา" ไม่พาต่ำ
ถึงวิธูร "สัจจะ" กะประจำ
ใช้ "ทาน" นำ เวสสันดร กระฉ่อนเอย.

การบำเพ็ญบารมี สมัยเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร กระทบสังคมแรงอยู่หลายเรื่องผู้ศึกษาพุทธประวัติจะต้องศึกษาให้ดี พอเป็นทนายแก้คดีพระเวสสันดร

คดีที่ ๑. เรื่องประทานช้าง

ชาวเมืองตั้งข้อหาอันรุนแรงว่า นำของรัฐหรือทรัพย์สมบัติของแผ่นดินให้แก่ต่างชาติควรปลงพระชนม์

เรื่องช้างนี้มีเรื่องว่า วันพระเวสสันดรประสูตินั้น มีช้างพังเชือกหนึ่งมาตกลูก จึงขนานนามว่า ปัจจัยนาค (ช้างเกิดขึ้นเพราะพระเวสสันดรเป็นปัจจัย) ใคร ๆ ชาวเมืองก็รับทราบและพระเวสสันดรได้ครอบครองมาโดยลำดับ แม้วันที่ชาวเมืองอื่นมาขอ ก็ยังทรงช้างเชือกนี้ตรวจโรงทานอยู่ นี่ก็น่าจะรับรู้เรื่องครอบครองอีกอย่างหนึ่ง

พระราชบิดาทรงทราบเรื่องดี ก็ตรัสขอเพียงอย่าให้ถึงประหารชีวิตลูกเราเลย ขอเพียงเนรเทศออกจากพระนคร คดีนี้

ก็ยุติเพียงพระเวสสันดรไปอยู่เขาวงกต พร้อมด้วยพระชายาและพระกุมารกุมารี ---

การอ่านวรรณคดีเรื่องพระเวสสันดรจะต้องละเอียดพอที่จะทำให้เกิดความเลื่อมใสในพระเวสสันดรโดยไม่เสื่อมคลาย เพราะพระเวสสันดรเป็นพระโพธิสัตว์ที่สำคัญ ได้ทรงตั้งเบญจมหาบริจาคไว้ คือ

๑. ชีวิตบริจาค สละชีวิต
๒. อวัยวบริจาค สละอวัยวะ
๓. ภริยาบริจาค สละภริยาได้
๔. ปุตตบริจาค สละบุตรได้
๕. ธนบริจาค สละทรัพย์ทั้งปวงได้

พระเวสสันดรทำงานอย่างพระโพธิสัตว์ไม่มีความลังเลในเบญจมหาบริจาค ดังนั้นเมื่อโอกาสนั้น ๆ มาถึง จึงได้ทรงบริจาคไปและได้รับความสำเร็จทุกประการ มีอยู่ครั้งหนึ่ง ซึ่งไม่บรรลุเป้าหมายอย่างเต็มที่ คือครั้งเป็น สสบัณฑิต ตั้งใจไว้ว่าเมื่อมีผู้มาขออาหาร ก็มีแต่หญ้าซึ่งผู้มาขอไม่ต้องการ จึงคิดจะให้เนื้อของตนเอง โดยแนะให้ผู้มาขอติดไฟให้ลุกโชนขึ้นจะกระโดดเข้าไป เมื่อไฟครอกตายแล้วเขาจะได้นำเนื้อไปบริโภค

แต่การฆ่าตัวตายแบบนี้ไม่สำเร็จ คือพอกระโดดเข้าไปไฟก็ดับ ในเรื่องว่าพระอินทร์มาดับไฟจึงเก็บความตอนนี้ได้ว่า การฆ่าตัวไม่ได้รับความนิยมแม้ในการบำเพ็ญบารมี ปัจจุบันมีคนล้อนัก โลยี่ ต่าง ๆ ที่ฆ่าตัวตายว่าขาด **พุทโธโลยี่** ถ้าคนมี **พุทโธโลยี่** จะไม่ฆ่าตัวตายไม่ว่ากรณีใด ๆ คือนึกถึงวิชาการทางพระพุทธศาสนา หรือการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดร เมื่อเสวยพระชาติเป็น สสบัณฑิต

คดีที่ ๑ ที่ชาวเมืองเป็นผู้กล่าวหานี้ เป็นคดีเลื่อนลอย เพราะช้างเชือกนั้นควรเป็นของพระเวสสันดร ทั้งในการได้มาและในการครอบครอง อีกประการหนึ่งวรรณคดีเรื่องนี้ตอนนี้กล่าวถึงว่า "เทวดาดลใจให้ชาวเมืองคิดผิด" แต่อย่างไรก็ตามเรื่องอันเกิดขึ้นจากการปลุกระดมเช่นนั้น ก็ทำให้ผู้มุ่งบำเพ็ญบารมีต้องถูกเนรเทศ สามัญชนมักจะเห็นเป็นการอับอายหรืออดสู แต่พระเวสสันดรซึ่งทรงมีจุดยืนในการบริจาค คงไม่มีความคิดตกต่ำจะเห็นได้โดยลำดับไป

ทรงออกจากเมืองโดยรถเทียมม้า โดยพร้อมกันทั้ง ๔ กษัตริย์ เมื่อมีคนมาขอม้าก็ประทานไป ไม่ทำให้ทรงเข็ดหลาบที่ทรงบริจาคจนถูกเนรเทศ ทั้ง ๒ พระองค์ก็ลงจากรถดำเนินไป

ด้วยพระบาท ทรงอุ้มพระโอรสธิดาทั้ง ๒ พระองค์อย่างน่ารักน่าเอ็นดูสุดแสนพิศวาส การณ์ก็กลับเป็นว่าทั้ง ๔ กษัตริย์ได้ทรงใกล้ชิดสนิทสนมกันยิ่งขึ้น และเมื่อทรงถึงเขาวงกต ก็ทรงเพศเป็นดาบส และดาบสินีนับเป็นการเสริมพระชนมชีพของพระองค์ให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่ง การทรงถูกเนรเทศจึงเท่ากับเสริมพระบารมี และการดีแบบตกกระไดพลอยโจนแบบนี้ใคร ๆ ก็อาจทำได้ ถ้าไม่ปล่อยจิตใจให้ตกต่ำ – –

แก้คดีที่ ๑ ออกจะยืดยาว เพราะใคร่จะได้เห็นพระเวสสันดรอยู่ในศรัทธาปสาทะของชาวพุทธยืดยาวสืบไปชั่วกาลนาน

คดีที่ ๒. เรื่องประทานพระโอรสธิดา บรรดาแม่บ้านที่มีลูกชายและลูกหญิง มักจะเป็นโจทก์แบบโจทจันกันมากว่า "คนอะไรใจดำ ลูกชาย ลูกหญิงตาดำ ๆ ก็ให้ชูชกไปได้"

ตอนนี้จะยังไม่พูดถึงจุดยืนในการบำเพ็ญบารมีของพระ-โพธิสัตว์ ผู้มุ่งจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จะว่าถึงคดีพื้น ๆ ที่มิได้คิดอะไรไว้ให้สูงส่ง คงมีแต่ความรักลูกเป็นยอดปรารถนา

เรื่องการประทานพระกุมารกุมารีนี้ ผู้เขียนก็เคยเสียดายน้ำตาแม่บ้านมาแล้ว เมื่อมีเทศน์มหาชาติถึงกัณฑ์นี้โดยพากันสงสารพระกุมารกุมารีที่ชูชกผู้หยาบช้าหวดด้วยไม้เรียว

อันความจริงนั้น เรื่องเฉพาะหน้าอย่างนี้แม่บ้านทั้งหลายที่ดูเรื่องเฉพาะหน้า ก็ยากที่จะกลั้นน้ำตาไว้ได้ และยากที่จะไม่เกลียดหน้าชูชก และลามไปถึงพระเวสสันดรด้วย การแก้คดีเรื่องนี้จึงจะพึ่งแต่เสียงร้องไห้ และเรื่องโวยวายไม่ได้ จำจะต้องดูว่าพระเวสสันดรเป็นใคร ทรงทำงานอะไร

พระเวสสันดรเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงมุ่งตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระศาสดาเอกในโลก ได้ทรงตั้งเบญจมหาบริจาคไว้ซึ่งในข้อที่ ๓ มีว่า "แม้ลูกชายหญิงก็จะบริจาคได้" ก็เมื่อพระองค์พระเวสสันดรทรงเปิดประตูบริจาคไว้อย่างนี้ เมื่อมีผู้มาขอถึงประตูบ้าน คนสามัญอาจกลับใจก็อาจมีได้ แต่พระ-โพธิสัตว์ย่อมเป็นเช่นนั้นไม่ได้ สัจธรรมย่อมมั่นคงอยู่ในพระหฤทัย ดังนั้น เมื่อถึงโอกาสก็ต้องทรงทำตามเบญจมหาบริจาคและเข้าใจว่าชาวพุทธของเราแม้จะปัจจุบัน ก็คงไม่มีใครให้พระเวสสันดรมีปมด้อยในสัจจะนี้....

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ ในคดีนี้อาจเรียกว่าซ่อนเงื่อนอยู่มาก คือที่พระเวสสันดรทรงตั้งค่ากุมารกุมารีไว้อย่างแพงสำหรับค่าไถ่ เราก็พอจะเดาว่าชูชกจะนำไปเรียกค่าไถ่ที่ไหน

พระราชกุมารกุมารีจะได้อยู่กับใคร ได้ศึกษาขัตติยราชประเพณีตามแบบฉบับ

คดีเรื่องนี้เห็นควรถวายพระเวสสันดรให้ชนะ ๑๐๐% ต่อชูชกและบุคคลอื่น ๆ เพื่อเราชาวพุทธจะได้ถวายศรัทธาปสาทะแนบแน่นสืบไป ในพระนามพระศาสดาเอกในโลก

คดีที่ ๓ ประทานพระชายา

คดีนี้กล่าวหาเลื่อนลอย ผู้กล่าวไม่ได้ข้อมูล เพราะการประทานชายานั้นเป็นแต่เพียงแผนการของพระอินทร์ขอแล้วฝากไว้เพื่อกันท่าคนอื่น ยกเรื่องไป

คดีที่ ๔ เรื่องให้ชายาหาเลี้ยง

ข้อนี้เป็นคดีที่น่าละอายอยู่เหมือนกัน จำจะต้องแถลงให้พอสมควรแก่กรณี ซึ่งพระนางมัทรีคงอาสาเอง ตามอัธยาศัยกุลสตรีที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ เมื่อทรงเห็นพระเวสสันดรจะทรงทำงานที่สำคัญและรีบด่วน ก็ทรงอาสา (รับหน้าที่) ด้วยความเต็มพระหฤทัย.

(บ)

อุบัติ จุติ

เมื่อพระเวสสันดรบวรสวัสดิ์
บำเพ็ญทาน สารพัด ทุกสิ่งสรรพ์
สิ้นพระชนม์ สมคะเน เป็นเทวัญ
อุบัติชั้น ดุสิต สถิตนาน

เมื่อถึงคราวประโยชน์จะโปรดสัตว์
ให้หลีกลัดตัดบ่วงห้วงสงสาร
ทรงจุติจากสวรรค์อันโอฬาร
สู่สถานกบิลพัสดุ์สวัสดี.

ปฏิสนธิ

ปฏิสนธิพระครรภ์อันผ่องผุด
วรนุชายาสง่าศรี
พระเจ้าสุท–โธทนะ–พระสวามี
ทรงเปรมปรีดิ์ทวีรักอัครชายา

ทรงถนอมกล่อมเกลี้ยงเยี่ยงนางแก้ว
ทรงเพิ่มแนวอุปเท่ห์เสน่หา
ทรงรักนอกรักในไม่สร่างซา
ทรงเมตตานอกในได้สิบเดือน.

ประสูติ

ถ้วนทศมาสประสูติพิศุทธ์ศรี
ลุมพินีที่ใดก็ไม่เหมือน
ใต้สาละร่มไม้ใช่บ้านเรือน
พระองค์เคลื่อนใกล้เที่ยงเสียงอื้ออึง
เป็นวันศุกรเพ็ญวิสาข์ว่าจอศก
ล้ำดิลกเมื่อนึกระลึกถึง
พระหน่อพุท–ธางกูร–พูนรำพึง
สามสิบห้าปีจะถึงพึงยินดี.

ตรัสรู้

เมื่อพระชนม์ยี่สิบเก้าเข้ากฎกะ
ทรงสละพิมพามารศรี
และราหุลประสูติใหม่ในราตรี
จากทุกที่เด็ดขาดราชวัง
ทรงบำเพ็ญพากเพียรเปลี่ยนความคิด
ไม่ทรงติดทุกรกิริยาให้ล้าหลัง
ทรงสมถะยังฌานมั่นพลัง
บรรลุผึ่งตรัสรู้สู่ทุกญาณ.

(ผ)

ปรินิพพาน

ทรงบำเพ็ญพุทธกิจสัมฤทธิ์ผล
ครบพระชนม์แปดสิบปีมีหลักฐาน
ตั้งบริษัทเสร็จสมอุดมการ
ทรงประทานธรรมวินัยไว้แทนองค์

เสด็จถึงกุสินาราน่าครน้อย
แต่ใช่ด้อยพัฒนาพาให้หลง
ปรินิพพานขันธ์ดับระงับลง
แต่นั้นคงเริ่มศกหนึ่งพึงเข้าใจ.

ปาฐกถาเรื่องแบมือ

ท่านผู้เป็นประธาน คณะกรรมการ และท่านผู้ฟัง

วันนี้ อาตมาได้รับอาราธนาให้มาพูดที่นี่ ซึ่งต้องเดินทางโดยรถไฟประมาณ ๑๐ ชั่วโมง ในการที่จะรับมา ตอนแรกก็รู้สึกลังเล เพราะโดยปกติไม่ค่อยไปไหนไกลๆ เป็นการแรมคืน มักจะอยู่ในวัด การอยู่วัดนั้นเมื่ออยู่ไปนาน ๆ ก็ชิน ทำให้ไม่ค่อยอยากจะไปไหน แต่ในครั้งนี้เมื่อพิจารณาดูเรื่องของโรงพยาบาล ก็เห็นว่าโรงพยาบาลกับวัดมีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่อย่างหนึ่ง คือการบำบัดโรค ซึ่งมนุษย์ได้รับการทรมานอยู่ทั้งทางกายและทางใจ โรงพยาบาลเป็นสถานแก้โรคทางกาย วัดเป็นสถานแก้โรคทางใจ และกายกับใจของคนนี้ก็แยกกันไม่ออก จึงต้องให้คนหรือมนุษย์นี้มีสุขภาพดี ทั้งทางกายและทางใจ มิฉะนั้นจะไม่ได้รับความผาสุก เมื่อกิจกรรมของโรงพยาบาลและของวัดออกสอดคล้องกันเช่นนี้ จึงเห็นว่าต่างฝ่ายควรจะได้ให้การส่งเสริมแก่กัน

กิจกรรมเกี่ยวกับการบำบัดโรค ย่อมเป็นการตระหนักไม่รู้จักสิ้นสุด ตั้งแต่มีวัดขึ้นในโลกก็ได้ใช้เป็นสถานที่แก้โรคใจโดยลำดับมา แม้ปัจจุบันก็ยังใช้อยู่ แต่แก้ไม่ได้ทุกโรคของทุกคน หรือบางทีก็แก้ไม่ไหว ถ้าเป็นคนแก่เฒ่าก็มักแก้ได้ แต่ถ้าเป็นคนหนุ่มสาวมักจะแก้ไม่ไหว ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องยอมให้แก้ หรือไม่ยอมให้แก้ คือคนแก่คนเฒ่า มักจะยอมสารภาพโรค ยอมบอกสมุฏฐานโดยสิ้นเชิง ส่วนคนหนุ่มคนสาวมักจะไม่ค่อยสารภาพโรค ปกปิดสมุฏฐาน คนแก่เห็นหน้าพระมักจะหายง่วงนอน แม้กำลังอิงหมอนนอนอยู่ก็มักจะเก็บ ส่วนคนหนุ่มคนสาว บางทีเขาบอกว่า เห็นหน้าพระแล้วง่วงนอนคิดถึงหมอนขึ้นมาทีเดียว พวกที่หนักขึ้นไปเขาว่า เห็นหน้าพระเหมือนเห็นยาถ่าย สู้ไปตามโรงหนังโรงละครไม่ได้ ตาสว่างและสนุกครึกครื้นดี มีคนอยู่อีกจำนวนหนึ่งซึ่งกายแก่ แต่ใจไม่แก่ ที่ทางจิตวิทยาบอกว่าอายุกายกับอายุจิตไม่เท่ากัน คืออายุกายแก่แล้ว แต่อายุจิตไม่แก่ เคยรู้จักผู้ใหญ่ท่านหนึ่ง เมื่ออายุมากเข้าก็ได้พยายามเข้าวัดฟังธรรม ตามประวัติเดิมของท่านผู้นี้ชอบการสังคม สมาคม แต่เมื่อเที่ยวไป ๆ ก็ไปเจอสังคมชนิดเหลวแหลกเข้าบ่อย ๆ อย่างที่เรียกว่า "สังคมอนิจจัง"

อนิจจังของสังคมหรือสังคมพิการ ก็เลยยุ่งไปพักหนึ่ง เมื่อหนักเข้าก็ชักเบื่อออกจะทนไม่ไหว จึงลองหันหน้าเข้าวัดฟังธรรม ได้ฟังพระท่านเทศน์เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา บ่อยครั้ง ก็รู้สึกว่าใจคอห่อเหี่ยว หมดความชุ่มชื่น เลยเตลิดออกจากวัด แสวงหาความชุ่มชื่นแบบเดิมต่อไปใหม่ นี่ก็เป็นชนิดที่ใจยังไม่ยอมรับสารภาพต่อสัจธรรม ถ้าใจยอมรับสารภาพสัจธรรมแล้ว ฟัง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั่นเองเป็นเรื่องชุ่มชื่น เหมือนกับได้ฟังคนพูดคำสัตย์คำจริง ส่วนเรื่องชุ่มชื่นนอกจากนี้เหมือนกับเป็นเรื่องโกหก เพราะบอกกันว่าสนุก ๆ บอกว่าดี ๆ ถึงเข้าจริงพิจารณาดูก็ไม่เป็นอย่างว่า

การแก้โรคทางใจ ทางวัดได้ทำอยู่เท่าที่จะทำได้ สำหรับผู้สูงอายุได้ผลมาก แต่บัดนี้ผู้ที่ยังเยาว์วัยก็รู้สึกว่าหันมาสนใจทางธรรมกันมากขึ้นหนังสือเกี่ยวกับทางธรรมมีจำหน่ายจ่ายแจกกันแพร่หลาย โรงพิมพ์ได้พิมพ์หนังสือประเภทนี้เพิ่มขึ้นนับเป็นสถิติที่ดี แสดงว่าความสนใจทางธัมมะได้มีมากขึ้นในหมู่ประชาชนคนไทย แต่ก็ต้องโต้กระแสลมร้ายอยู่เสมอ ส่วนโรงพยาบาลซึ่งแก้โรคทางกาย ปรากฏว่ามีประชาชนใช้โรงพยาบาลมากขึ้นเป็นทวีคูณ แต่ก่อนประชาชนส่วนใหญ่เชื่อในเรื่องถูกคุณและ

ผีเข้าเจ้าทรงครั้นมีโรงพยาบาลขึ้น บรรดานายแพทย์นางพยาบาลได้ใช้เป็นสถานพยาบาลตามหลักวิชาการสมัยใหม่ ทำให้ประชาชนได้รู้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นและการรักษาพยาบาลเป็นอย่างดี ดังที่มีตัวอย่างตั้งแสดงอยู่ที่นี่ก็ยิ่งทำให้ประชาชนได้เห็นเรื่องราวของโรคต่าง ๆ มากขึ้น นี่ก็เป็นความสามารถของโรงพยาบาลอีกอย่างหนึ่งที่เผยให้เห็นข้อเท็จจริง ซึ่งมิใช่ถูกคุณหรือผีเข้าเจ้าทรง แต่เป็นโรคอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ได้โต้กระแสต่าง ๆ อยู่เหมือนกัน

นี้ก็อารัมภบทวกวนพอๆ กับที่นั่งรถมาไกล (จากหัวลำโพงถึงพิษณุโลก) การมาครั้งนี้ได้รับอาราธนามาเทศน์ แต่ถูกขอให้เปลี่ยนเป็นปาฐกถา ก็ดีไปอย่างหนึ่งเพราะเทศน์นั้นมีตามปกติแล้ว ปาฐกถาเป็นการพูดฟังกันอย่างสบาย ๆ ส่วนมากดูเหมือนจะตั้งใจฟังเอาความรู้ไม่เหมือนฟังเทศน์ ซึ่งส่วนใหญ่เห็นจะตั้งใจฟังไปสวรรค์ วันนี้จะปาฐกถา ตามปกติต้องบอกชื่อเรื่องก่อน แต่นี่ยังไม่ได้บอก บอกเสียเลยว่า **เรื่องแบมือ** ชื่อสั้นนิดเดียวเดินทางมาตั้งวัน

แบ หมายถึง แผ่ หรือคลี่ออก **แบมือ** หมายถึงหงายมือ เหยียดนิ้วทั้ง ๕ ออก หรือหมายความว่าไม่เอาธุระ

ท่านที่เคยไปรดน้ำศพก็คงจะเคยเห็นมือของศพ หรือท่านที่ไม่เคยไป เมื่อฟังอธิบายแล้วก็คงเข้าใจ ศพที่จะรดน้ำนั้นเขาใช้ผ้าคลุมไว้แค่คอ เบิดมือให้ยื่นออกมาเพื่อให้ผู้ที่จะไปรดน้ำนั้นได้รดที่มือนั้น ซึ่งหงายเหยียดนิ้วทั้ง ๕ ออก ชนิดที่ไม่เอาธุระอะไรกับใคร แบมือเวลารดน้ำศพนี้เป็นการแบครั้งสุดท้ายเป็นการแบหรา แบบฆ่าตัวตายหรือตายแล้ว ซึ่งต้องทอดทิ้งหมดทุกสิ่งทุกอย่าง การแบมือศพให้รดน้ำกันนี้ ก็คงย่อมาจากอาบน้ำศพ คือคนเรานั้นเมื่อตายแล้ว ไม่ใช่จะอยู่ที่นี่ต่อไปอีก ต้องรีบไปที่อื่น การที่จะไปที่อื่น ก็ต้องอาบน้ำอาบท่าให้ร่างกายสะอาดก่อน และที่มั่นหมายจะไปกันก็คือสุขาวดีแดนอันมีความสุข ซึ่งฝ่ายมหายานบอกว่านั่นแหละคือสวรรค์ของพระอมิตาภ-พุทธ และชาวพุทธจะไปไหนนั้นก็ต้องนึกถึงว่าที่สักการะทางพระพุทธศาสนามีอยู่ที่ไหน ซึ่งก็ได้ทราบกันตามตำนานว่าบนสวรรค์ก็มีอยู่แห่งเดียว คือพระจุฬามณีเจดีย์ที่บรรจุพระเกศธาตุของพระพุทธเจ้า อยู่ดาวดึงส์สวรรค์ชั้นที่ ๒ ในสวรรค์ ๖ ชั้น ดังที่มีรำพันว่าเมื่อพระพุทธองค์ออกทรงผนวช ได้ทรงตัดพระเกศาหรือจุฬาโมฬี แล้วพระอินทร์ที่มีพระนามอย่างภาคภูมิว่า จอมอมรินทราธิราช ได้ทรงนำผอบแก้วมารับไป

บรรจุไว้ในพระจุฬามณีเจดีย์นั้น ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนิกชนที่จะไปสวรรค์กัน เขาก็เตรียมตัวที่จะไปบูชาพระจุฬามณีเจดีย์ และการที่จะไปสวรรค์ทั้งที ก็ไปบูชาพระพุทธเจ้าด้วย และต้องอาบน้ำกันให้ดีเต็มที่ ญาติมิตรช่วยกันอนุโมทนาอาบกันใหญ่ แล้วก็ย่อลงมาเป็นรดน้ำที่ฝ่ามือที่แบอยู่ดังกล่าวแล้ว แต่นี่ก็นอกเรื่องที่จะพูด ก็คือเรื่องแบมือ

การแบมือให้ชาวบ้านรดน้ำตอนตายแล้วนี้ ก็มองเห็นคติได้อีกหลายทาง ถ้าเราจะหาคติธรรมสำหรับคิด เช่นทางหนึ่งแสดงว่า ฉันตายแล้ว ขอแบมือให้ดูว่าไม่ได้เอาอะไรของใครไป ทางที่สองแสดงว่า ฉันตายแล้ว ขอแบมือให้ดูว่า แม้ของ ๆ ฉันก็ไม่ได้นำไปสักอย่างเดียว ทางที่สามแสดงว่า ฉันตายแล้ว ขอแบมือให้ดูว่ามือฉันนี่แหละเคยทำประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นมา ได้ฝากฝีมือไว้แล้ว ทางที่สี่แสดงว่า ฉันตายแล้ว ขอแบมือให้ดูกันทั่ว ๆ ไปว่า ฉันเคยใช้มือของฉันนี้ทำลายประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นมา พร้อมทั้งได้ฝากขี้มือไว้ในโลกหลายอย่าง ทางที่ห้าแสดงว่า ฉันตายแล้วก็เท่านี้ ท่านทั้งหลายจงดูฉันเป็นตัวอย่างเถอะ

อีกประการหนึ่ง การแบมือเป็นการแสดงความบริสุทธิ์อย่างหนึ่ง เช่นขโมยเข้าบ้านใครแล้วเจ้าของบ้านเอะอะโวยวาย

ขึ้น ขโมยจนมุมแบมือให้ดู แสดงว่ามิได้เอาอะไรมา เจ้าของบ้านก็เชื่อ ถ้าบอกว่าไม่ได้เอาอะไรไปแต่ยังกำมืออยู่ เจ้าของบ้านก็ไม่ค่อยเชื่อ คนที่ต่อสู้กันด้วยกำปั้นก็เหมือนกัน ถ้าคนหนึ่งบอกว่ายอมแพ้แต่ยังกำกำปั้นอยู่ ฝ่ายตรงข้ามก็ไม่ค่อยยอมเชื่อ แต่ถ้าบอกว่ายอมแพ้พร้อมกับแบมือก็ออกจะเชื่อว่ายอมแพ้จริง ๆ นอกจากนี้การแบมือก็อาจจะเป็นเหมือนแฉเส้นชีวิตเส้นสมอง เส้นหัวใจ ตลอดถึงเส้นโชค เส้นลาภให้ดูเล่นกันอย่างเปิดเผยด้วย บางทีการแบมือก็เป็นการแสดงความจริงใจให้เพื่อนฝูงเชื่อถือได้เป็นอย่างดี

แต่การพูดถึงแบมือซึ่งหมายถึงความตาย ก็อาจจะรู้สึกสูงไป ทำให้รู้สึกวาบหวิวเหมือนกับไปยืนหมิ่นอยู่บนที่สูง เมื่อคิดกันให้ดีหรือคิดถึงเรื่องของชีวิต ชีวิตก็เป็นของสูง ด้วยเหตุนี้ถ้าเราไม่ศึกษาชีวิตให้ถึงที่สุด เราก็ไม่มีโอกาสที่จะรู้เรื่องของชีวิตอย่างแท้จริง หรือรู้ได้ไม่ถึงคนที่เขาจะเก็บหรือสอยดอกไม้และลูกไม้ที่อยู่สูง เขาจะต้องใช้ไม้สูง ถ้าไม่มีไม้สูงก็เก็บหรือสอยไม่ถึง การศึกษาให้รู้เรื่องของชีวิตโดยตลอดคือให้เข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง ย่อมเป็นประโยชน์มาก เราอาจจะรู้ว่าชีวิตนี้ต้องการความสุข แต่ทำอย่างไรหนอจึงจะได้สมอารมณ์หมาย

"ถ้ามั่งมีทรัพย์สินเงินทองแล้วก็เป็นสุข" แต่เราเห็นเศรษฐีเป็นทุกข์ก็มีถมไป บางทีก็มีคนบอกว่า "มีอำนาจตำแหน่งใหญ่ก็เป็นสุข" ก็มีผู้แย้งว่า "มีอำนาจมีตำแหน่งใหญ่ก็ไม่สุขจริง ดูแต่ต้นไม้ใหญ่เถอะ บางทีก็ถูกโค่นง่ายกว่าต้นไม้เล็ก ๆ ถึงยังไม่ถูกโค่นก็ต้องมีเปลือกมากให้หุ้มต้นมิด มีใบมาก ๆ ให้พอดูดอาหารมาเลี้ยงลำต้น มีรากมาก ๆ และแข็งแรงพอให้ยึดลำต้น ให้ยืนโต้พายุอยู่ได้ มิฉะนั้นจะยืนโต้ลมอยู่ได้ยาก อาจจะล้มครืนลงมา"

ได้เคยมีผู้แสวงหาความสุขให้แก่ชีวิตด้วยวิถีทางต่าง ๆ กันมาเป็นอันมาก ความสุขจากเงิน ความสุขจากมีอำนาจ ความสุขจากลัทธิต่าง ๆ บางคนบอกว่าหาเท่าไร ๆ ไม่พบ ไม่ได้ความสุขอันแท้จริงในชีวิต เกือบจะทอดอาลัยอยู่แล้วว่าในชีวิตของเรานี้เห็นจะไม่พบความสุขอันแท้จริงเสียแล้ว ในที่สุดก็ร้องว่าพบแล้วคือธรรมะเท่านั้นที่จะให้ความสุขอันแท้จริง ธรรมะที่ว่านี้ก็คือธรรมะในทางพระพุทธศาสนานี้เอง (ลินคอล์นชาวเยอรมันคนหนึ่งกล่าวทำนองนี้)

ธรรมะในทางพุทธศาสนากล่าวได้อย่างเต็มปากว่ามีพอแก่ความต้องการของคนทุกจำพวก คนที่มุ่งมีกินมีใช้ ตลอดถึงอยากมั่งคั่งร่ำรวย ก็มีสอนประเภทให้รู้จักหาทรัพย์ ให้รู้จักเก็บรักษา

ทรัพย์ ให้รู้จักมีกัลยาณมิตร ให้รู้จักใช้จ่ายเลี้ยงชีพตามสมควร พร้อมกันนั้นก็เว้นอบายมุข และมีศีล ๕ ศีล ๘ ตามสมควร ก็จะทำให้อยู่ดีกินดีตามสมควรแก่อัตภาพ คนที่มุ่งมีเครดิตคือความเชื่อถือ หรือมุ่งมีเกียรติมีความกว้างขวางในสังคมตลอดจนถึงมุ่งคติภพที่ดีต่อไป ก็มีสอนธรรมะประเภทให้รู้จักมีศรัทธา เชื่อการทำในทางดีว่ามีผลดี ให้มีศีลมีมรรยาทเรียบร้อย ให้มีจาคะคือรู้จักเสียในทางที่ควร ให้มีปัญญารู้จักบาปบุญคุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ตลอดถึงระวังความแตกสามัคคี และความเข้าใจผิดในสังคมหรือเพื่อนใกล้เรือนเคียง

บางพวกที่มีความคิดเลยระดับสามัญชนไป โดยคิดว่าความร่ำรวยก็ไม่ใช่ความสุขอันแท้จริงก็ดี คิดว่ารวยแล้วก็ดี ส่วนในคติภพข้างหน้าก็ถือว่าถึงจะเป็นคติที่ดีเพียงไรก็มีทุกข์เจือปนอยู่ก็ดี ถือว่าตนได้สร้างสมคุณธรรมไว้พอแล้วก็ดี ก็ใคร่จะหาช่องที่สูงขึ้นไปหรือรอดพ้นไป ที่ดีเยี่ยมยอดกว่านั้น ก็มีคำสอนประเภทปรมัตถประโยชน์ คือประโยชน์อย่างยิ่ง ให้ปฏิบัติไปตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ไต่เต้าไปเป็นลำดับโดยไม่หยุดยั้ง เมื่อรักษาศีลได้บริบูรณ์แล้วก็ไต่ขึ้นสมาธิ เมื่อสมาธิบริบูรณ์ก็ไต่ขึ้นปัญญา เมื่อปัญญาบริบูรณ์

เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนเป็นที่ประจักษ์แล้ว ก็ย่อมหลุดพ้นได้เช่นเดียวกัน เพราะไตรสิกขากับอริยมรรค โดยความก็เป็นอย่างเดียวกัน ส่วนคำสอนในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงประทานหลักไว้อย่างกว้างๆ มีทั้งประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์โลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอย้อนกลับไปพูดถึงเรื่องแบมืออีกสักหน่อย ขอให้ดูเด็กทารกที่คลอดออกมา ก็จะเห็นได้ว่าแบมือออกทั้ง ๒ ข้าง ถึงหากเด็กนั้นจะกำมือหรือมือหงิกออกมา เราแกะมือออก ก็จะเห็นว่าในมือนั้นไม่มีอะไรเลย เด็กเกิดมามือเปล่าทุกคนไม่ว่าคนไหนคนนั้น ทั้งนี้ย่อมแสดงความบริสุทธิ์ และความไม่มีสมบัติอะไรของตนติดมือมา ส่วนในทางจิตใจของเด็กที่เกิดมาใหม่ ๆ ก็เป็นประภัสสร คือ บริสุทธิ์เหมือนอาทิตย์แรกขึ้น มิใช่หมายความว่าบริสุทธิ์สิ้นเชิงจากกิเลสทั้งปวง เป็นเพียงว่าเด็กยังไม่รู้จักโลภอะไรมากนัก ยังไม่รู้จักโกรธอะไรมากนัก ก็เห็นจะมีความรู้สึกแต่สัญชาตญาณจะบอกให้เป็นสำคัญ คนเราตอนแบมือตอนแบเบาะจึงยังไม่น่ากลัวอะไร มาสำคัญเอาตอนโตขึ้นมีเรี่ยวแรงมากขึ้น คราวนี้ก็จะกำมือ ชูกำปั้นจองหอง จึงเป็นระยะของชีวิตที่จะต้องระวังให้ดี เพราะคนเรานั้นจะเป็นคน

เสียหรือจะเป็นคนดีก็อยู่ที่การกำมือนี่แหละ ยิ่งโตขึ้นยิ่งกำมากขึ้น กำปั้นใหญ่ขึ้น จองหองพองขนหนักขึ้น เรื่องกำมือของมนุษย์มีอยู่หลายอย่าง กล่าวกันอย่างย่อก็มีอยู่ ๓ ประการคือ บางพวกกำมือเพราะความโลภ พอนึกถึงเหลือบตามองเห็นสมบัติของคนอื่น ไม่ว่าของหลวงหรือของราษฎร์ ก็อยากจะกำเอาไว้เป็นของตน บางพวกกำเพราะความโกรธ พอนึกถึงหรือเห็นคนที่ไม่ชอบหน้าก็กำมือ ชูกำปั้นอวดอำนาจให้คนกลัว บางพวกก็กำเพราะความหลง พอนึกถึงอะไร หรือเห็นอะไร ก็ใฝ่ฝันไปเรื่อยเปื่อย ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ ไม่รู้จักประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ ตลอดถึงไม่รู้จักฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ เห็นกงจักรเป็นดอกบัว มีเงินมีทองก็ไม่รู้จักนำออกบำเพ็ญประโยชน์ กำไว้แน่นจนตาย ไม่ได้ใช้เงินให้บังเกิดประโยชน์ในทางที่ควร เช่นบำรุงโรงพยาบาลเป็นต้น ตายแล้วก็นำไปไม่ได้เพราะต้องแบมือไปเหมือนเมื่อขามา

การกำมือของคน ๓ จำพวกดังที่กล่าวแล้ว ย่อมมีความสำคัญมากคือกำมือเพราะโลภ ก็กระตุ้นจิตใจไปในทางกอบโกยทรัพย์สมบัติจากที่ต่าง ๆ นั่นก็จะเอา นี่ก็จะเอา นั่นก็ของฉันนี่ก็ของฉัน ฉันควรจะได้ ฉันควรจะเอาไว้ เที่ยวขันเป็นนกเขา

ที่เรียกว่า "มัยหกะ ของกูๆ" อยู่ที่ต้นดีปลี ในที่สุดก็ไม่ได้ดีปลี เพราะดีปลีไม่ได้เป็นของนกเขา หรือเป็นอย่างมดแดงที่ชอบเฝ้ามะม่วง เคยเห็นมันอยู่ที่พวงมะม่วงมาก ๆ ใครจะไปเก็บก็หวง ถึงกับพลีชีวิตเข้าแลก แต่มันก็ไม่ได้กิน เห็นแต่คนอื่นนำไปรับประทาน คนที่เห็นใจมดแดงบอกว่ามันคงได้ประโยชน์บ้างเหมือนกัน มิฉะนั้นมันคงไม่เฝ้าอะไรนักหนา คืออย่างน้อยก็คงได้ความครึ้มอกครึ้มใจเท่านั้น คนมีสมบัตินั่งนอนด้วยความครึ้มใจ ความครึ้มใจนั้นก็จะเป็นลม ๆ แล้ง ๆ ไม่บังเกิดประโยชน์อะไรจริงจังขึ้นมา มิหนำซ้ำตายแล้วก็ต้องแบมือไป

ความโลภนั้น ถ้าเกิดอย่างรุนแรงก็มีอันตรายร้ายแรง (โลโภ ธมฺมานํ ปริปนฺโถ ความโลภเป็นอันตรายแห่งธรรมทั้งหลาย อติโลโภ หิ ปาปโก ความละโมบเป็นบาปแท้) เป็นเหตุแห่งกรรมชั่วได้ทุกอย่าง คนเราหน้าตาดี ๆ นี่แหละ ก็กลายเป็นหน้าเนื้อใจเสือไปได้ ความโลภนอกจากจะขยี้คุณธรรมในใจของตนเอง เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละต่าง ๆ อันเป็นความภาคภูมิใจของคนที่ทำได้ ก็กลายเป็นทำไม่ได้ มีแต่ความห่อเหี่ยวหวงแหน ความตระหนี่ได้โอกาสก็เลยบีดหัวใจเสียแคบแทบหายใจไม่ออก น้ำในหัวใจก็เลยดำปิ๊ดปี๋ คราวนี้ฤทธา

ศักดานุภาพของความโลภ ก็ก่อความเดือดร้อนให้แก่คนอื่น ดังพระพุทธองค์ตรัสแก่พวกกาลามชนให้พิจารณาดู เช่นว่า ความโลภเข้ายึดครองจิตใจแล้ว ย่อมถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้.... ด้วยเหตุนี้หัวใจของเรานั้นจึงต้องระวังอย่าให้ความโลภเข้าไปยึดครอง เพราะจะสูญเสียเอกราชและอิสระในดวงจิตอย่างสิ้นเชิง ตกเป็นทาส เป็นข้าช่วงใช้ของโลภะให้เดินผิดทาง ทำให้อยากได้เกินพอดี ทำให้ตระหนี่ไม่เข้าเรื่อง ทำให้ขัดเคืองแย่งสมบัติกัน แม้แต่พี่น้องคลานตามกันมา ก็ยังแย่งชิงสมบัติกันอย่างน่าละอายที่สุด บางทีก็เข่นฆ่ากันเองอย่างบาปกรรมแท้ เทียบกับชีวิต เทียบกับความเป็นญาติกันแล้ว สมบัติที่แย่งกันก็เป็นเรื่องเล็กนิดเดียว ชีวิตเป็นของหาไม่ได้อีกแล้ว เรากับเขามีคนละ ๑ ชีวิต ตายแล้วก็หาทดแทนกันไม่ได้ ฆ่ากันตายก็เท่ากับเสียชาติเกิดไปชาติหนึ่ง ส่วนเรื่องญาติไม่ใช่เป็นของหาง่ายก็มีอยู่เท่านั้นแหละ จะไปนำมนุษย์มาจากโลกพระจันทร์ โมเมว่าเป็นญาติกันก็ใช้ไม่ได้ เพราะต่างโคตรกัน พระพุทธเจ้าให้นับโคตรได้ ๗ ชั่วโคตรเท่านั้น หากจะมีอีกนอกจากนั้นก็ทรงยอมให้นับไปได้อีก แต่ก็สืบสายโลหิต นอกจากนี้ก็ต้องเป็นญาติทางธรรมะธรรมโมไป ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า วิสฺสาสา

ปรมา ญาติ ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง ซึ่งไม่ต้องไปเบียดเบียนหรือแย่งสมบัติกัน มีแต่ความรักใคร่นับถือช่วยเหลือการงานกันเป็นสำคัญ

พูดไปพูดมาก็นึกถึงการแบมืออีกแบบหนึ่ง เป็นการแบเพื่อจะกำ การแบแบบนี้เป็นการแบรับ การแบรับนี้ถ้าไม่เป็นการผิดกฎหมาย ก็มักจะถือกันว่ารับได้ แต่การรับไว้นั้นจะกำตลอดไปหาได้ไม่ ว่าระสุดท้ายก็จะคลายกำออก แล้วแบมือไปทุกคน ดังที่พูดถึงเศรษฐีคนหนึ่งเป็นเจ้าของที่ดินมากมาย วันหนึ่งพาเพื่อนไปอวดที่ดินของตน พอถึงก็ชี้ให้ดูว่า ตรงโน้นก็ของฉัน ตรงนู้นสุดลูกหูลูกตาโน่นก็ของฉัน ตรงที่ยืนนี่เองก็ของฉัน พอพูดตรงนี้ก็ได้ยินเสียงแผ่นดินลั่นครืนๆ รอบๆ ตัวเศรษฐี แล้วก็มีเสียงดังสะท้อนอ้าวๆ แซงขึ้นมาว่า "ใครมันจะเป็นของใครกันแน่" เศรษฐีเสียววาบรู้สึกกลัวสะท้านไปทั้งตัว กลับไปบ้านเป็นไข้หัวโกร๋น แล้วก็เลยตาย เขาจึงนำไปเผาที่เศรษฐีเคยไปยืนชี้ว่า ตรงที่ยืนนี้ก็ของฉัน ร่างกายของเศรษฐีก็กลายเป็นเถ้าถ่านเป็นดินถมอยู่ตรงนั้น ตรงที่ดินบอกว่าใครมันจะเป็นของใครกันแน่นั่นเอง ก็ไม่เป็นปัญหาต่อไปอีกว่า ใครเป็นของใคร ขั้นสุดท้ายคนทุกคนก็ไปเป็นดิน เศรษฐีคนนั้น

ไปเป็นดิน ไม่ใช่ดินเป็นของเศรษฐี ทรัพย์สินทั้งปวงจึงเป็นเพียงปัจจัยเครื่องอาศัยหรือเครื่องใช้สอย นอกนั้นแบ่งบริจาคเป็นการสักการะ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือบำรุงสถานพยาบาลสถานการกุศล เพื่อให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นดำรงอยู่ได้ และดำเนินไปด้วยดี อันจะยังความปลื้มใจและเป็นบุญกุศลของผู้บริจาคสืบไป การกำมือเพราะความโลภ ก่อให้เกิดผลร้ายหลายประการ หรือไม่ร้ายอะไรนัก กำไว้ ๆ สุดท้ายก็นำไปไม่ได้ แต่มิใช่ว่าจะมาพูดให้คนขี้เกียจไม่ขยันทำงาน เรื่องงานเราต้องมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นอย่างยิ่ง ทำเพื่อความเจริญของชีวิตโดยสุจริต พระมหาชนกท่านบอกว่าความเพียรเป็นวัตรของโลก ใครไม่มีความเพียรก็เท่ากับไม่ปฏิบัติตามวัตรของโลกแล้วจะอยู่กับโลกได้อย่างไร

กำมือเพราะความโกรธ คนโกรธมักกำมือ ที่กำบั้นโตหน่อยก็มักจะชูกำบั้น บางคนก็กำมีดกำปืน ดังนี้ ส่วนมากเป็นอาการของผู้ชาย ถ้าผู้หญิงไม่ค่อยจะกำมืออย่างนั้น มักจะกางอเล็บและหยิกหรือข่วน หรือจิกผมกัน แต่เดี๋ยวนี้ก็เห็นมากำมีดกำปืนอย่างผู้ชายกันมากแล้ว การทำศึกน้ำตา หรือการเอาชนะด้วยความอ่อนหวานอันเป็นปกติวิสัยชักจะน้อยลง ถ้า

ขึ้นเป็นเช่นนี้กันต่อไป เจ้าแม่ประโลมโลกก็จะน้อยลง ความนุ่มนวลหรือความอ่อนหวาน ดูเหมือนธรรมชาติจะฝากไว้แก่เพศหญิง ทุกๆ คนมีเชื้อความโกรธที่เรียกว่าปฏิฆะเป็นตะกอนอยู่ในจิตใจ เมื่อประสบอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคืองก็กำเริบ แล้วก็วุ่นวายไปต่างๆ ดังกล่าวแล้ว พิษสงของความโกรธนั้นมันร้ายแรง อันดับแรกเผาใจของผู้โกรธให้ร้อน ดังที่เราเรียกกันว่าร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ หรือว่าโกรธเป็นฟืนเป็นไฟคราวนี้ใจตนเองก็เศร้าหมองยังไม่อยู่ก็ทำร้ายผู้อื่น ฆ่าผู้อื่น สุดกลั้นอนันตริยกรรม ฆ่าแม่ของตนได้ ดังที่ว่า **หนฺติ กุทฺโธ สมาตรํ** ผู้โกรธฆ่ามารดาของตนได้ จึงต้องระวังความโกรธให้จงหนัก ความโกรธเป็นศัตรูร้ายที่เข้าไปบ่อนทำลายอย่างร้ายแรงและรวดเร็ว คือเพียงวูบเดียวก็ก่อความเสียหายใหญ่หลวงขึ้นมาได้ คนขี้โกรธมีความไม่สบายใจเลย คนฆ่าความโกรธได้จึงมีความสุข คนโดยมากคิดผิดไปว่า จะโกรธให้คนอื่นเขาลำบาก จะแช่งให้คนอื่นเขาบรรลัย ถ้าเราเป็นคนกลางพิจารณาดูเรื่องนี้ให้ดี คนโกรธนั้นเองจะลำบาก คนแช่งเขานั้นเองจะบรรลัย คนถูกโกรธถูกแช่งบางทีเขาก็ไม่รู้ไม่ชี้เลย บางทีเขารู้แต่เขาก็ไม่ชี้ หรือรู้แล้วก็เฉยๆ เสีย บางทีโกรธคนเดียวยังไม่พอยังไป

เที่ยวชวนใคร ๆ ให้เขาช่วยโกรธ เมื่อเขาไม่ช่วยโกรธก็พาลโกรธเขาต่อไปอีก ความโกรธเกิดขึ้นก็มักจะเลยเป็นไฟป่าไหม้ไม่เลือก หรือเป็นไฟทุ่งไหม้ลามไปเรื่อย ๆ เราโกรธอะไรนั้นเพราะอะไรนั้นไม่ถูกใจเรา บางทีเราโกรธคนโง่ เพราะทำอะไรไม่ถูก เช่นผู้ใหญ่ใช้ให้ผู้น้อยทำงานได้ไม่ถูกใจก็โกรธ หรือได้เร็วไม่ทันใจผู้ใหญ่ต้องการ เมื่อเป็นเช่นนี้ บางทีผู้ใหญ่ก็โกรธหาว่าโง่ หรือว่าทำช้า เรื่องของความโกรธนี้บางทีก็โกรธแบบอวดเบ่ง ดังที่ขันติวาทีดาบสเคยโดนมาอย่างรุนแรง ชนิดเอาชีวิตเข้าแลก

ดังมีเรื่องว่า ในเมืองพาราณสีมีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อกุณฑะ ออกบวชเป็นดาบสไปอยู่ป่า รู้สึกว่าร่างกายขาดของเค็มของเปรี้ยว จึงกลับเข้ากรุงพักอยู่ที่พระราชอุทยาน วันนั้นพอดีพระราชาทรงพระนามว่ากลาปุ พึงดูพระนามก็ชอบกลอยู่กลาปุกลาปะ เสวยน้ำจัณฑ์มึนเมาจนเสียสติ มีนางพ้อนแวดล้อมเสด็จไปสู่พระราชอุทยาน จึงทรงนิทราทอดพระเศียรลงบนตักหญิงที่ทรงโปรด หญิงอื่นๆ ที่จะไม่ชอบใจที่เห็นท่าทางอันชวนบาดตา ดูไม่ด้าย ดูไม่ได้ อะไรทำนองนี้ จึงพากันเที่ยวไปในสวน เห็นพระดาบสนั่งอยู่ที่โคนต้นรัง ซึ่งกำลังมีดอกบานสะพรั่ง

จึงดีใจ บางแห่งว่าตกใจเจี๊ยวจ๊าวพากันนั่งนมัสการที่นาน ๆ จะได้พบพระพบเจ้าสักทีหนึ่ง แล้วพึงฤษีเทศน์ดับอารมณ์ฟุ้งซ่านอยู่ เจ้าขี้เมานั้นตื่นบรรทม ทอดพระเนตรไม่เห็นหญิงเหล่านั้นก็พิโรธเป็นไฟ ทรงคว้าพระขรรค์ หญิงที่ทรงโปรดแย่งพระขรรค์ไปเสีย เมื่อเสด็จไปถึงจึงมีสกวาทีปรวาทีดังต่อไปนี้---

พระราชา : สมณะ ท่านมีปกติอย่างไร ?

พระดาบส : มีปกติกล่าวขันติ มหาบพิตร

พระราชา : ชื่อว่าขันตินั้น คืออะไร ?

พระดาบส : คือความไม่โกรธ ในเมื่อคนด่าอยู่ ประหารอยู่และดูหมิ่นอยู่

พระราชา : บัดนี้ เราจะทดสอบขันติของท่าน

แล้วรับสั่งคนใจเหี้ยมที่เคยฆ่าโจรมาว่า "เจ้าจงจับดาบสคนนี้ให้นอนบนแผ่นดิน เฆี่ยนสองพันครั้งทั้ง ๔ ข้าง คือ ข้างหน้า ข้างหลัง และข้างทั้ง ๒" (เจ้าพวกนั้นเจ้าว่าอะไรก็ว่าไปตามเจ้า)

พระราชา : ท่านกล่าวอะไร ?

พระดาบส : มีปกติพูดเรื่องขันติอยู่นั้นเองมหาบพิตร ขันติไม่ได้อยู่ตามผิวหนัง แต่อยู่ในหัวใจอันลึกของอาตมภาพ

พระราชา : "ตัดมือตัดเท้า" ดาบสถูกบนเรียบตามรับสั่ง แล้วตรัสถามอีก

พระดาบส: ขันติไม่ได้อยู่ที่ปลายมือปลายเท้า

พระราชา : ตัดหูตัดจมูก

พระดาบส: ขันติไม่ได้อยู่ที่หูที่จมูก พระราชาทรงสดับเช่นนั้นทรงพิโรธสุดขีด ใช้พระส้น ขอโทษเขาเรียกพระปราษณีกระทืบลงกลางหัวอกของพระดาบสแล้วเสด็จหลีกไป พระดาบสยังถวายพระพรตามเสด็จไปว่า "พระราชาพระองค์ใดรับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู จมูก ของอาตมภาพแล้ว ขอพระราชาองค์นั้นจงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ตลอดกาลนานเถิด เพราะคนเช่นอาตมภาพหาโกรธไม่" ส่วนพระราชาผู้หนักแผ่นดิน เสด็จไปได้หน่อยก็ทรงเหยียบแผ่นดินผิด แล้วจมหายไปในพระราชอุทยานนั้นเอง พวกที่เหลือเช็ดโลหิตของพระดาบสไปพลาง ปรับความเข้าใจไปพลางว่า "ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านมีความประสงค์จะโกรธก็ขอให้โกรธพระราชาเท่านั้น อย่าโกรธผู้อื่นเลย" นี่พึงดูเจ้าพวกนี้ หนอยปฏิบัติตามคำสั่งผิดๆ ของคนขี้เมาก็ได้ แล้วยังจะมีหน้ามาขอมิให้พระดาบสโกรธ ท่านคงไม่โกรธหรอก แต่ยมบาลจะว่าอย่างไร ก็นรกอย่างไม่มีเงื่อนไข การปฏิบัติตาม

คำสั่งผิดๆ มักจะก่อผลร้ายมากๆ เช่นนี้ แม้แต่ผู้สั่งเอง จึงควรระวัง เรื่องพระดาบสที่ถูกเบ่งอวดอำนาจจากขี้เมา ประกอบทั้งมีคนพลอยพยัก....

เรื่องนี้แสดงว่า พระราชาได้พิโรธอย่างรุนแรงเหลือเกิน ส่วนพระดาบสก็ได้มีขันติความอดทนอย่างลึกซึ้งที่สุด แม้ชีวิตก็ยอมได้ คนเราโดยปกติความอดทนมีขอบเขต และบางคนไม่โกรธเพราะไม่มีใครยั่วเท่านั้นเอง แต่พอเกินขอบเขตขึ้นก็ดี มีคนยั่วเข้าก็ดี ก็โกรธเป็นไฟ เช่นนี้เรียกว่า หัวใจยังไม่มีความคงทน ใช้ไม่ได้ดี ในท่ามกลางมนุษย์นานาชนิด จึงควรต้องศึกษาเรื่องขันติ และฝึกภาคปฏิบัติให้พอใช้ได้ เรื่องของขันติความอดทนเป็นธรรมะที่ใช้ประจำวันได้ดี แต่บางคนไม่ชอบเรียนธรรมะ ประเภทธรรมะไม่เกี่ยว ความจริงการเรียนธรรมะคือการเรียนตนเอง เช่นเรียนขันติ ความอดทน เราก็ดูตัวเราว่าคนอย่างเรานี้มีความอดทนกับเขาบ้างไหม เวลาลำบากตรากตรำทำงานหนักเราอดทนอย่างไร เวลาถูกเสียดสีหรือมีอารมณ์ไม่พอใจเกิดขึ้นเราอดทนอย่างไร การเรียนธรรมะนี้ไม่ว่าจะเรียนข้อไหน หรือแม้ไปเรียนที่วัดก็ต้องเรียนที่ตัวเอง อบรมที่ตัวเองจึงจะได้ผล มิฉะนั้นผลที่ได้ก็จะเป็นอย่างนกแก้วนกขุนทองที่

หัดพูดภาษาคน ซึ่งมันไม่รู้อรรถรสแห่งภาษา ความโกรธนั้นมีผลร้ายมันฆ่าจิตใจของตนเองก่อนคนอื่น เมื่อโกรธก่อตัวขึ้นจึงต้องรีบระงับเสียก่อนที่จะฆ่าตัวแล้วไปทำร้ายหรือไปฆ่าผู้อื่น ขันติความอดทนเป็นเรื่องที่ต้องฝึกไว้ต่อต้านศึกในใจคือสงครามโกรธ และเมตตา ความปรารถนาดี ก็ต้องหัดแผ่ไว้เสมอสำหรับสมานไมตรี เพราะคนโกรธนั้นจะโกรธเก่งสักเพียงไรก็ตามขั้นสุดท้ายก็ต้องแบมือกันทุกคน....

กำมือเพราะความหลง ไม่รุนแรงวูบวาบเหมือนความโกรธ แต่ลงได้หลงแล้วก็ถอนไม่ค่อยขึ้น เป็นการรุกเงียบ บางทีกินเวลาไม่สิ้นสุดชั่วกัปชั่วกัลป หรือเป็นวัฏสงสารไปทีเดียว ดูในชั่วระยะหนึ่งของชีวิต คนเราหลงทำหลงพูดหลงคิดอะไรกันอยู่มาก บางทีหลงเหมือนไส้เดือน ไม่กล้ากินดินมาก ต้องคอยกินดินโดยประหยัดเพราะกลัวดินจะหมด บางคนหลงเหมือนลิงเหมือนค่าง นอนบนยอดไม้ก็ต้องลงมาคลำดูดินจะหาย บางคนหลงเหมือนนกต้อยตีวิดต้องนอนหงายเอาเท้าชี้ฟ้า เพราะกลัวฟ้าจะถล่มลงมาทับ บางคนหลงเหมือนพราหมณ์ต้องพยายามมีบุตร เพราะกลัวจะตกนรกขุมปุตตะ ซึ่งความจริงมันไม่มีอะไรจริงอย่างนั้น ความหลงรัก หลงชัง หลงกลัว หรือหลงในอารมณ์

อันเป็นที่ตั้งแห่งความหลงทั้งหลาย หลงรักใครไว้เท่าไร หลงเกลียดใครไว้เท่าไร หลงหลงใครไว้เท่าไร หลงกลัวใครไว้เท่าไร ไม่ใช้จ่ายเอง ไม่สงเคราะห์ อนุเคราะห์ ไม่ใช้จ่ายในทางกตัญญูกตเวที ไม่ทำบุญทำกุศล เศรษฐีบางคนหลงเก็บเงินไว้หลายสิบล้าน เก็บเงียบไม่ยอมให้ปริวัตรหมุนเวียน เงินจึงมีค่าเหมือนก้อนอิฐก้อนกรวด ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ เพราะต้องแบมือไป ...

คนโลภก็ตาย คนโกรธก็ตาย คนหลงก็ตาย คือขั้นสุดท้ายต้องแบมือไปด้วยกันทั้งนั้น นี่ก็น่าจะถูกย้อนเอาบ้างว่า แล้วคนไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ไม่ตายหรือ ก็ตายเหมือนกัน แต่ตายคนละแบบ คือ เป็นแบบนิพพานบ้าง เป็นแบบตายแล้วไปสู่สุคติบ้าง ส่วนโลภ โกรธ หลงนั้น ไม่มีนิพพาน ไม่มีสุคติ มีแต่ทุคติ คือไปชั่ว ไปตกนรกบ้าง ไปเป็นสัตว์ดิรัจฉานบ้าง ไปเป็นเปรตบ้าง ไปเป็นอสุรกายบ้าง แม้ยังไม่ทันตาย คนที่แสดงความโลภ แสดงความโกรธ แสดงความหลงให้ปรากฏ ท่านผู้รู้มองดูก็เห็นเป็นตกนรกกันทั้งเป็นบ้าง ท่าทางเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นเปรต เป็นอสุรกายกันอยู่แล้ว ตกนรกก็คือตกอยู่ในที่ลำบาก เป็นเปรตก็เที่ยวแอบแฝงกินไปเรื่อย เป็นสัตว์

ดิรัจฉานก็คือไม่มีมนุษยธรรม ไม่มีความประพฤติเป็นหลักเกณฑ์ ไม่มีกุศลกรรมบถ เป็นอสุรกายก็เที่ยวหลอกเที่ยวข่มขู่เขา ดังนี้เป็นต้น เรียกว่าตกนรก หรือมีทุคติทั้งเป็น แล้วก็เรื่องเหล่านี้เกิดจากกำมือเพราะโลภ เพราะโกรธ เพราะหลงทั้งสิ้น....

คนเราเกิดมาแล้วก็เท่ากับล่องลอยอยู่ในกระแสธาร ซึ่งมีแต่จะพัดพาลงน้ำลึกอันประกอบด้วยอันตรายนานาประการ มีห้วงน้ำลึก มีคลื่นน้ำวน มียักษ์ มีรากษส ขืนปล่อยตัวไปไม่ตายก็เจียนตาย คือจะถูกเครื่องผูกใจ ได้รับความคับแค้นใจ ได้รับภัยจากความเพลิดเพลินทางวัตถุ จากคนด้วยกัน ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์ผู้ทรงพระมหากรุณาธิคุณได้เสด็จมาประทับยืนเป็นยามเฝ้าตลิ่ง คอยบอกให้ว่ายทวนกระแสธาร รวมความก็คือโบกพระหัตถ์ให้ว่ายทวนมา ในทางไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลงนั่นเอง....

ข้อเสียของคนเราก็คือไม่ค่อยรู้อะไรจริง มีจิตอยู่แต่จิตนั้นก็เป็นจิตธาตุสร้างเรื่องต่างๆ ขึ้นบ้าง เป็นจิตธาตุสะสมเรื่องต่างๆ ขึ้นบ้าง เป็นจิตธาตุระบายสีต่าง ๆ ขึ้นบ้าง เวลาถูกชกที่เบ้าตาก็เห็นดาว เวลาเพ่งอะไรไปก็เกิดสร้างภาพขึ้นเองได้ ดังที่

ศาสตราจารย์คนหนึ่งเคยทดลองกับนักศึกษาหลายคน โดยฉายภาพไปที่จอแล้วให้นักศึกษาอธิบาย นักศึกษาอธิบายได้ดีถูกต้อง แล้วฉายเลือนลางลงโดยลำดับก็ยังอธิบายกันได้ ในที่สุดก็ไม่ฉายภาพไปเลย ฉายแต่แสงไฟที่เลือนลางไป นักศึกษาก็ยังอธิ-บายภาพนั้นได้อีก นี่ก็เป็นจินตภาพที่นักศึกษาสร้างขึ้นเอง บางทีก็สะสมอะไรไว้ในใจมากๆ เวลาคิดอะไรออกมามันก็เป็นอย่างนั้น หรือบางทีเห็นอะไรแทนที่จะคิดอย่างตรงไปตรงมาก็คิดระบายสีไป เช่นเห็นความมืดก็คิดว่าจะมีผี เห็นศาลเจ้าคิดว่าจ้าวจะหักคอ เห็นคนทำอะไรที่ไม่ค่อยจะชัดเจน ก็แปลความไปในแง่ร้าย จิตของคนเราชวนไปในทางผิดมากเช่นนี้ จึงต้องระวังทุกขณะจิต มิฉะนั้นจะถูกพาเข้าดงหนาม แหล่งอันตรายถึงหายนะเป็นที่สุด

การที่เราแบมือมา แล้วแบมือไปในที่สุดนี้ ข้อปฏิบัติที่จะเอาตัวรอดที่เข้าใจง่ายที่สุด ก็คือยึดถือปฏิบัติพระปัจฉิมโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตรัส ณ ที่ปรินิพพานโคนไม้สาละเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็มิได้ตรัสอะไรอีกเลย เราจะเรียกว่าเป็นคำสั่งครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้าก็ได้ พระโอวาทอันสำคัญยิ่งนี้มีความสำคัญอยู่ ๓ ตอน ตอนที่ ๑ ว่าด้วยสังขารที่จะต้องแปร

ปรวนไปจนถึงแตกดับเป็นที่สุด คือตายแบมือไปนั่นเอง ตอนที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องบำเพ็ญประโยชน์ คือว่าเกิดมาแล้วต้องทำประโยชน์ ทำเพียงประโยชน์ตนก็ไม่พอ ต้องทำประโยชน์ผู้อื่นด้วย เพราะทำแต่ประโยชน์ตนก็เป็นคนใจแคบ ทำแต่ประโยชน์ผู้อื่นก็เป็นคนทิ้งหน้าที่ของตน จึงทรงเน้นให้ทำประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อม ตอนที่ ๓ ว่าด้วยหลักที่จะใช้เป็นการยืนโรงในการบำเพ็ญประโยชน์ทั้ง ๒ นั้น จะต้องใช้อัปปมาทธรรม ธรรมะคือความไม่ประมาทนั่นเอง....

ประโยชน์ ตามที่นักปราชญ์แยก ๆ กันไว้ มีหลายอย่าง เช่น อัตถประโยชน์ หมายถึงสิ่งที่ให้สำเร็จตามต้องการ ผลประโยชน์ หมายถึงสิ่งที่มีผลดีมีมูลค่า คุณประโยชน์ หมายถึงสิ่งที่มีคุณแก่กันและกัน หิตประโยชน์ หมายถึงเกื้อกูลหรือบริการ อาณาประโยชน์ หมายถึงเป็นทางได้ ซึ่งอาจใช้เป็นประโยชน์ส่วนตัว สารประโยชน์ หมายถึงสิ่งที่เป็นแก่นสาร แต่พึงดูประโยชน์มากอย่างนี้ก็รวมลงในประโยชน์ ๒ อย่าง คือ ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น สิ่งใดไม่มีโทษ เป็นสิ่งที่จะอำนวยความสุข สิ่งนั้นชื่อว่าประโยชน์ คนไม่ประมาทมีสติสัมปชัญญะ ย่อมบำเพ็ญประโยชน์ให้ถึงพร้อมได้....

ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า คนเราเวลาเกิดก็แบมือมา เวลาโตขึ้นก็กำมือ ด้วยความโลภบ้าง ด้วยความโกรธบ้าง ด้วยความหลงบ้าง ในที่สุดตายก็แบมือให้เขารดน้ำซึ่งเป็นการแบหราไม่ได้เอาอะไรไปเลย มีนิทานที่จะเล่าแถมท้ายสักเรื่องหนึ่ง เขาว่าที่เมืองพิษณุโลกนี้เอง มีครอบครัวหนึ่งมีทรัพย์สมบัติพอสมควร หัวหน้าครอบครัวที่เป็นบิดามารดาทั้ง ๒ ตายหมด เหลือแต่ลูกพี่ลูกน้อง พี่ใหญ่เป็นผู้ปกครองร่วมคิดกับเมียยึดสมบัติทั้งหมด น้องชายคนหนึ่งต้องหนีออกจากบ้านอย่างคนอนาถา ต่อมาพี่ชายที่กำสมบัติคนนั้นตายลง น้องทราบข่าวในไม่ช้า แต่ประวิงเวลาไว้เล็กน้อย พอให้บรรจุโลงเสียก่อนแล้วก็รีบเข้าไปแสดงอาการร้องไห้ร้องห่มเป็นการใหญ่ รำพันว่าพี่ชายตายแล้วไม่ทันเห็นใจ ขอให้เปิดโลงดูหน้าสักหน่อยหนึ่ง พอเขาเปิดโลงให้ ก็รีบดึงมือพี่ชายออกมารำพันว่า "*พุทโธ่พี่เอ๋ย พี่อุตส่าห์รวบรวมสมบัติเอาทั้งหมด แม้แต่ของน้องคลานตามกันออกมา ทำไมพี่จึงไปมือเปล่า แบมือไปเช่นนี้เล่า ไม่นำสมบัติไปด้วย*"

ท่านผู้ฟังทั้งหลาย ปาฐกถาเรื่องแบมือ ก็ยืดยาวพอสมควรแล้ว สรุปเรื่องก็คือว่า เรามามือเปล่าในระหว่างที่มีชีวิต

อยู่ จึงควรบำเพ็ญประโยชน์ให้ถึงพร้อม โดยเฉพาะหน้าที่มีการแสดงปาฐกถาวันนี้ก็เพื่อนำเครื่องกัณฑ์บำรุงโรงพยาบาลพระพุทธชินราช ซึ่งเป็นโรงพยาบาลสำคัญในย่านนี้ จึงขอให้ใส่เครื่องกัณฑ์กันหลาย ๆ รอบก็ได้ เพราะดูหนังหลายรอบก็ยังได้ การทำความดี ทำบ่อยๆ ก็ได้บุญมาก อาตมามาแสดงปาฐกถาที่นี่ใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง แต่ก็ต้องใช้เวลา ๓ วัน คือนั่งรถมาวัน ๑ อยู่แสดงวัน ๑ และนั่งรถกลับอีกวัน ๑ ขออำนวยพรให้ท่านผู้บำรุงโรงพยาบาล จงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และขอให้ท่านผู้ฟังปาฐกถาในทางธรรมะ จงมีสติปัญญานึกถึงสังขารตนแล้วบำเพ็ญประโยชน์ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทตามพระพุทธดำรัสโดยทั่วกัน

แสดงที่โรงพยาบาลพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก

๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๘

เทศน์เรื่อง

"ชีวิต อัตภาพ และสุข ทุกข์ ทั้งมวล ฯ"

ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๒๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓ จบ)

ชีวิตํ อตฺตภาโว จ   สุขทุกฺขา จ เกวลา

เอกจิตฺตสมา ยุตฺตา   ลหุโส วตฺตเต ขโณติ.

บัดนี้ จะได้แสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในวันธรรมสวนะ วันธรรมสวนะนั้น ได้ล่วงมาโดยลำดับ แม้แต่ปีแห่งการฟังธรรมก็ได้ล่วงมาแล้วโดยลำดับ สมาชิกแห่งสมาคมนี้ก็ได้มาฟังกันโดยลำดับ จะขาดหายไปบ้างก็ไม่มากนัก การที่เป็นเช่นนี้ก็เป็นสิ่งที่น่ายินดี เพราะเหตุว่า เรื่องชีวิตของเราก็ดี เรื่องอัตภาพของเราก็ดี เรื่องสุขทุกข์ของเราก็ดี เรื่องจิตใจของเราก็ดี ซึ่งเป็นอยู่ในภายในตัวของเรานั้นเป็นประการสำคัญอย่าง

หนึ่ง คราวนี้มีสิ่งที่เป็นไปในภายนอกของเราอีกประการหนึ่งซึ่งสำคัญเหมือนกัน หมายความว่า ในระหว่างที่เราเป็นอยู่นั้นขณะคือครู่ยามต่าง ๆ ก็ได้เปลี่ยนไปเร็ว เพราะฉะนั้น เมื่อดูทั้งชีวิต อัตภาพ สุข ทุกข์ และจิตใจของเราที่เปลี่ยนไปเร็วแล้วเรายังอยู่ได้ถึงวันนี้ก็น่ายินดีอยู่ส่วนหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งขณะที่เปลี่ยนแปลงไปเร็วนั้นยังเลี้ยงเราไว้อยู่จนบัดนี้ก็น่ายินดีอยู่อีกส่วนหนึ่ง จึงเป็นเรื่องสำคัญที่คนเราจะได้อนุสรณ์ถึงสิ่ง ๒ สิ่งนี้ คืออนุสรณ์ถึงสิ่งภายใน คือชีวิตของเราก็ดี อัตภาพของเราก็ดีสุขทุกข์ของเราก็ดี จิตใจของเราก็ดี ซึ่งเป็นอยู่ในภายในนั้นส่วนหนึ่งแล้วอีกส่วนหนึ่ง ขณะต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในภายนอกนั้น เราก็ต้องเพ่งพิจารณาดูให้ดีเหมือนกัน จะอย่างไรก็ตาม เรายังสามารถอยู่มาจนถึงได้ทำวัตรพึ่งเทศน์นี้ ควรเป็นที่น่ายินดีอยู่ประการหนึ่ง ต่อไปเราจะเป็นอยู่อย่างไรสักแค่ไหน เราไม่สามารถจะรู้ได้

ในระหว่างที่ชีวิตทั้งหลายเป็นอยู่อย่างนี้ มีความคิดของบุคคลต่าง ๆ อยู่เป็นอันมากที่คิดจะพึ่งคนอื่น บางคนที่ยังไม่มีลูกก็คิดจะมีลูกไว้เป็นที่พึ่ง บางคนมีลูกแล้วก็คิดว่าทำอย่างไรลูกจึงจะเป็นที่พึ่งของเราได้ คิดกันอยู่อย่างนี้ สมัยเมื่อพระพุทธเจ้า

ยังทรงพระชนม์อยู่ ครั้นทรงประกาศว่าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในบริเวณนั้นก็พากันวิตกกังวลแล้วพากันขอให้พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ก่อน เมื่อพวกพระเหล่านั้นปรารถนาจะให้พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ก่อน พระองค์ก็ทรงทราบความมุ่งหมายของพระเหล่านั้นว่าเพื่ออะไร โดยตรงก็คือเพื่อจะพึ่งพระองค์นั่นเอง พระองค์จึงทรงประกาศให้ทราบว่าท่านทั้งหลายจงอย่ามีบุคคลอื่นเป็นที่พึ่ง จงอยู่อย่างมีธรรมะเป็นที่พึ่ง ข้อนี้เป็นการแสดงความสำคัญว่า การที่เราคิดพึ่งลูกพึ่งหลาน หรือพึ่งใคร ๆ นั้น เป็นสิ่งไม่ถูกต้องตามหลักธรรมะ แม้แต่พระซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธองค์ ขอให้พระพุทธองค์ทรงพระชนม์อยู่ก่อนเพื่อจะพึ่งพระองค์นั้น ก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเหมือนกัน ดังนั้นพระองค์จึงตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงอย่าอยู่อย่างมีบุคคลอื่นเป็นที่พึ่ง จงอยู่อย่างมีธรรมะเป็นที่พึ่ง ธรรมะคืออะไร ทรงชี้ไปที่มหาสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย, เวทนา, จิต, ธรรม, แล้วคราวนี้ทรงตรัสย้ำลงไปทำให้เรารู้สึกฉงนสนเท่ห์อยู่ไม่น้อย เพราะสิ่งที่พระองค์ทรงชี้ให้เป็นที่พึ่งของเรานั้นพระองค์กลับตรัสว่า กายนี้สักแต่ว่ากาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา จิตนี้ก็สักแต่ว่าจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เวทนา

นี้ก็สักแต่ว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ธรรมนี้ก็สักแต่ว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เราคิดดูเพียงง่าย ๆ ก็เห็นว่า เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว พระองค์จะให้เราพึ่งสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ก็ดูออกจะจนใจอยู่เหมือนกัน ไม่รู้จะทำอย่างไร ให้พึ่งสิ่งที่ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา รู้สึกว่าออกจะอัดอั้นตันใจอยู่มิใช่น้อย คราวนี้เราจะคิดอย่างไรเพื่อหาทางออกกันในเรื่องนี้ เพราะพระดำรัสที่พระพุทธองค์ตรัสนั้น ความจริงย่อมมีอยู่ในเรื่องโดยไม่ต้องสงสัยอะไร การที่ให้พึ่งสติปัฏฐาน แล้วก็บอกไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขานั้น พึ่งได้อย่างไร ถ้าเราคิดอย่างธรรมดาก็พึ่งไม่ได้ เพราะสิ่งที่เราพึ่งได้นี้ ต้องเป็นสัตว์บุคคลตัวตนเราเขา หรือไม่ก็เป็นวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง นี่ไม่ใช่อย่างนั้นถ้าอย่างนั้นจะพึ่งได้อย่างไร ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอยู่ ถ้าเราคิดตกเราก็สบายมาก เราก็สามารถจะปลงชีวิตของเราให้ตกเหมือนกัน คือว่าสิ่งที่ให้พึ่งนั้นไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คราวนี้พึ่งอย่างไร ก็คือให้พึ่งความจริงหมายความว่า เราจะไปคิดพึ่งคนโน้นคนนี้อย่างนั้นไม่ใช่เป็นความจริงเราต้องพึ่งความรู้ที่รู้ถูกต้องจึงจะเป็นความจริง เพราะฉะนั้น ที่ทรงชี้ไปที่มหาสติ-

ปัฏฐานให้เป็นที่พึ่งนั้น ก็หมายความว่า ให้เรารู้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เราพึ่งไม่ได้ แต่ก็ให้พึ่งมหาสติปัฏฐาน พึ่งอย่างไร หมายความว่า เราก็พึ่งความรู้ของเรานั่นเอง ความรู้ ๘ หมื่น ๔ พันพระธรรมขันธ์นั้น ก็ไม่สำคัญเท่าใด สำคัญอยู่ที่ว่า ความรู้จริงในสิ่งที่ว่าพึ่งได้ หรือพึ่งไม่ได้นั้นเป็นประการสำคัญ ที่ทรงสอนให้พึ่งมหาสติปัฏฐาน แล้วทรงบอกว่าไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขานั้น มีข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เราได้รู้ตามความเป็นจริงเหล่านั้น เมื่อเป็นอย่างนั้นเราก็จะได้ไม่เที่ยวพึ่งสะเปะสะปะ พึ่งเผลอ ๆ ไปต่าง ๆ รวมทั้งในสิ่งที่พึ่งไม่ได้ เช่นคนที่หวังจะมีลูกไว้เป็นที่พึ่งพึ่งได้สักกี่ราย หรือผู้ที่มีลูกแล้วหวังจะให้เป็นที่พึ่งนั้น พึ่งได้สักกี่ราย ซึ่งมักจะไม่เป็นความจริง พึ่งได้บ้าง พึ่งไม่ได้บ้าง แต่ความรู้เรื่องมหาสติปัฏฐานที่ว่าไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขานั้นเป็นความจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นความคิดทุกอย่างนั้นเราสรุปชีวิตของเราไป ๆ มา ๆ ก็จะได้ความสำคัญอยู่ที่ว่าเราจะหาที่พึ่งอันแท้จริงนั้นต้องหาที่ความรู้ รู้อะไร รู้มหาสติปัฏฐานนี้เอง ว่าไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คราวนี้ความเข้าใจของเราก็เป็นไปอย่างถูกต้อง เมื่อความเข้าใจของเราเป็น

ไปอย่างถูกต้องแล้ว เราก็สามารถที่จะประกอบชีวิตของเราบ้าง อัตภาพของเราบ้าง สุข ทุกข์ของเราบ้าง จิตใจของเราบ้าง ซึ่งเป็นไปในท่ามกลางขณะนั้นได้ตามสมควร ดังพระพุทธภาษิต ที่ยกมาไว้ข้างต้นว่า

ชีวิตํ อตฺตภาโว จ สุขทุกฺขา จ เกวลา
เอกจิตฺตสมา ยุตฺตา ลหุโส วตฺตเต ขโณ.

แปลตรงๆ ว่า ชีวิต อัตภาพ สุข ทุกข์ทั้งมวล ประกอบกัน เสมอด้วยจิตดวงเดียว ขณะย่อมเป็นไปพลัน ดังนี้

เมื่อฟังพระพุทธภาษิตนี้แล้ว เราก็แทบจะกลับตัวไม่ทัน เพราะทุกอย่างที่ว่านี้ล้วนเป็นไปเร็วทั้งนั้น ชีวิตก็ดับเร็ว อัตภาพก็แตกดับเร็ว สุข ทุกข์ ก็เปลี่ยนไปได้เร็ว จิตใจของเราก็แปรผันไปได้เร็วมิหนำซ้ำ ขณะที่ประกอบกับชีวิตจิตใจของเรานั้น ก็เป็นไปเร็วเหมือนกัน ลหุโส วตฺตเต ขโณ หมายความว่า ขณะย่อมเป็นไปพลัน ขณะก็คือครู่ หรือเวลาหนึ่งนั่นเอง ไม่ได้รอช้าอะไรเลย คราวนี้เรามาทบทวนดูตั้งแต่ชีวิตไป พระพุทธภาษิตนี้เริ่มต้นด้วยชีวิตเป็นข้อต้น ชีวิตํ ชีวิตนี้หมายถึงความเป็นอยู่ ความเป็นอยู่ที่ว่า แตกดับเร็วหรือเป็นไปเร็วนั้นถ้าหากว่า เราทบทวนดูว่าจะจริงสักแค่ไหน เรารู้สึก

จะไม่ค่อยจริงกระมังเพราะตั้งแต่เราเกิดมาจนกระทั่งอายุปูนนี้แล้ว เราก็ยังไม่ดับสักที น่าจะว่าพระพุทธภาษิตนี้ยังคลุมเครืออยู่ แต่เราว่าเช่นนั้นไม่ได้ เพราะสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นั้นย่อมถูกต้องโดยประการทั้งปวง ที่ว่าชีวิตแตกดับเร็วนั้น เราพึงเป็นในเวลาที่แตกดับ เช่นบุคคลบางคนไปประชุมกลับมา ถอดเสื้อแขวนไว้แล้วก็ไปนั่งที่เก้าอี้ตัวโปรด แล้วก็ดับไปทันที นั่นก็เห็นได้ว่าชีวิตนั้นดับไปเร็ว เรามาเอากันตอนดับนี่มันเร็วจริงๆ คน ๆ นั้นตั้งตัวไม่ทัน อาจจะไม่รู้ตัวด้วยซ้ำไป พอนั่งเก้าอี้ตัวโปรดก็ดับไปทันที อย่างนี้ก็แสดงว่าชีวิตแตกดับไปเร็ว เห็นจะช่วยไม่ได้ ถึงเถียงก็คงเมื่อยปากเปล่า ๆ เพราะพระพุทธองค์ตรัสสิ่งใดแล้วสิ่งนั้นย่อมเป็นความจริง

คราวนี้มาดูว่าชีวิตดับไปเร็ว แต่เวลานี้ชีวิตของเรายังไม่ดับ เราจึงต้องพยายามหาอะไรดี ๆ ใส่เข้าไว้ในชีวิตของเรา ถ้าจะเปรียบไปชีวิตของเรานี้มันก็เหมือนลังสำหรับใส่ของอย่างหนึ่ง เราจะใส่อะไรไว้ก็ได้ ใส่ของมีค่าก็ได้ ใส่ของไม่มีค่าก็ได้ ถ้าใส่ของไม่มีค่าชีวิตของเราก็ไม่มีค่า ดังท่านเรียกว่าชีวิตไม่มีสาระ ชีวิตที่มีสาระก็มี ชีวิตที่ไร้สาระเปล่าประโยชน์ก็มี เราจะเอาชีวิตที่มีสาระ เราก็ต้องใส่สิ่งที่มีสาระเข้าไปไว้ ว่ากันง่าย ๆ

เราควรจะหาสิ่งมีสาระต่าง ๆ ใส่ชีวิตของเราไว้บ้าง โดยสรุปแล้ว สิ่งที่ใส่เข้าไปในชีวิตของเรานั้นที่ดีที่สุดก็คือใส่ศีลธรรมเข้าไป ดังที่เราได้ปฏิบัติกันอยู่นี้ เช่นเมื่อสักครู่นี้เราก็ใส่ศีล ๕ เข้าไปบ้างศีล ๘ เข้าไปบ้าง ในชีวิตของเรา คราวนี้เมื่อเราใส่เข้าไปแล้วก็ควรจะถนอมไว้อีกเหมือนกัน คือเมื่อเราใส่ศีล ๕ เข้าไปในตัวของเราแล้ว เราก็ต้องถนอมศีล ๕ นั้นไว้ไม่ใช่ใส่ไปเฉย ๆ ต้องถนอมเอาไว้ ศีล ๘ ก็เหมือนกันคราวนี้เรากำลังใส่ธรรมะธัมโมอีกหลายข้อ ในข้อแรกนี้ก็คือใส่เรื่องชีวิต ชีวิตนี้หมายความว่า ความเป็นอยู่ แต่จะแตกดับไปเร็ว เมื่อยังไม่แตกดับเราก็ทำชีวิตให้เป็นประโยชน์เอาไว้ เพราะแตกดับเร็วหรือแตกดับช้านั้นข้อสำคัญของชีวิตไม่ใช่อยู่ตรงนั้น อยู่ที่ว่ามีประโยชน์อะไรหรือเปล่า ชีวิตนั้นมีประโยชน์อะไรหรือเปล่า ดังที่นางปฏาจาราได้ใช้ชีวิตระหกระเหินมาตั้งแต่วัยสาวจนถึงมาเป็นภิกษุณี เมื่อมาบวชเป็นภิกษุณีแล้ว ก็พยายามหาสิ่งที่ดี ๆ เข้ามาใส่ในชีวิตของตน แต่ก็ยังหาไม่เหมาะสักที หาเท่าไร ๆ ก็ยังไม่ค่อยได้เรื่อง วันหนึ่งได้น้ำมาคนโทหนึ่ง เวลาจะขึ้นกุฏิ ก็เอาน้ำนั้นราดล้างเท้าแล้วก็หยุด ครั้งที่ ๒ ราดลงไปมากหน่อยแล้วก็หยุด เห็นน้ำนั้นไหลไปไกลกว่าครั้งแรกแล้วก็หยุด จึงราดไป

อีกครั้งหนึ่ง ครั้งสุดท้ายได้ราดไปมาก ก็เห็นว่าน้ำนั้นไหลไปไกลจึงหยุด นางปฏาจาราจึงเอาข้อนี้มาเปรียบเทียบกับชีวิต จึงกล่าวสรุปได้ว่า นางปฏาจาราได้หาสิ่งถูกต้องใส่เข้าไปในชีวิตของตนเช่นนั้น แล้วก็ได้บรรลุอรหัตตผลไป

ทีนี้ เราทั้งหลายที่นั่งอยู่ในที่นี้ เราจะเอาอะไรใส่เข้าไปในชีวิตเรา เอาขนาดไหน เอาขนาดนางปฏาจารา หรือเอาขนาดพอสมควร เช่นวันพระหน้าก็ให้ตั้งใจไว้ว่า จะมาหาศีลธรรมใส่เข้าไปอีกให้พอสมควร อย่างนั้นยังดีกว่าที่ไม่คิดหาอะไรใส่ชีวิตไว้เสียเลย ถ้าไม่มีอะไรในชีวิตเสียเลย พอชีวิตแตกดับไปมันก็น่าเสียดาย อย่างที่ว่าผู้ที่มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปีถ้าไม่ทำความดีอะไร ก็สู้คนทำความดีผู้มีชีวิตอยู่วันเดียวไม่ได้ เพราะฉะนั้น *เรื่องชีวิตนี้ ไม่ใช่เรื่องอายุยืน แต่เป็นเรื่องที่ได้หาความดีใส่เข้าไปไว้ในชีวิตแล้วหรือไม่* อันนี้ต้องคิดโดยเคร่งครัด ไม่ใช่คิดเล่น ๆ หรือว่าคิดเพื่อไปคุยธรรมะธัมโมเล่น ๆ คิดแล้วให้เห็นจริงเห็นจัง แล้วเราควรพยายามหาสิ่งต่าง ๆ ใส่เข้าไปในชีวิตของเรานั้นให้จงได้ มากน้อยแล้วแต่ความสามารถของตนคราวนี้เรื่องชีวิตจะแตกดับเราก็เฉยไปได้

อีกข้อหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สภาพร่างกายก็ย่อมแปรไปเร็วเหมือนกัน อัตภาพร่างกายนี้ หมายถึงร่างกายของเรา

ทั้งหมด ที่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บางทีส่วนใดส่วนหนึ่งก็แปรไปเร็ว เช่น ตาบอดเร็ว หูหนวกเร็ว อะไรต่าง ๆ แปรไปเร็ว หรือกระทั่งแตกดับไปทั้งหมดเร็ว เราจะเห็นได้ว่าบางทีร่างกายของคนเราแตกดับไปชั่วพริบตาเดียวหรือชั่ววินาทีเดียวก็ว่าได้ อย่างคนที่โดนรถชนโดยฉับพลัน หรือโดนฟ้าผ่าโดยฉับพลัน อัตภาพร่างกายก็แตกดับไปโดยฉับพลันเหมือนกัน เพราะฉะนั้น เรื่องอัตภาพร่างกายเราคิดกว้าง ๆ ได้หลายอย่าง หมายความว่าอัตภาพร่างกายของเรามีตา เราก็ต้องรักษาตาของเราไว้ให้ดี อย่าให้ตามันเสียง่าย ๆ แล้วหูของเราก็เหมือนกัน ฟังอะไร ๆ ได้ยินก็ดี เราก็จะต้องระมัดระวังหูของเรา ไม่ให้มันแตกสลายได้ง่าย ๆ ทุกส่วนในร่างกายนั้น แขน ขา ต่าง ๆ นั้น ก็อย่าไปเผลอให้มันหักเสียง่าย ๆ ถ้าขาหักรู้สึกว่าจะเดินกะโผลกกะเผลก บางทีก็จะไปไม่ไหว มือหักก็เหมือนกัน จะหยิบอะไรก็ไม่คล่องตัว เพราะฉะนั้น มือ ขา ต่าง ๆ เหล่านี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอัตภาพก็ต้องรักษาไว้ให้ดีเหมือนกัน ถ้าหากว่าอัตภาพนี้แตกดับไปเร็วก็แล้วไป คราวนี้แตกดับค้าง ๆ อยู่ ยังไม่ดับหมดเพียงแต่ว่าขาหักไปบ้าง อะไรเหล่านี้เป็นต้นก็จะก่อความยากเย็นต่าง ๆ หนักหนาหรือเป็นอัมพาตไปบ้าง มัน

ก็หนักเหมือนกัน เพราะฉะนั้น การถนอมอัตภาพนี้ก็ยาก เหมือนกันที่จะให้ปลอดโปร่ง บางคนก็เคร่งครัดไปในบางอย่าง ทำให้อัตภาพนี้เสียได้ง่าย สังเกตดูคนนั่งเล่นไพ่มาก ๆ มักจะเดินขาเป๋ นั่นเพราะเหตุใด เพราะไปนั่งเล่นไพ่จนเพลิน นั่งทับขาตัวเอง ข้อนี้เห็นได้ง่ายมากในเวลาที่ไปเผาศพขึ้นเมรุ เขามักจะล้อกันว่าคนที่ขึ้นเมรุเดินขาเป๋นี้นะ บางทีไม่ใช่อะไรหรอก เพราะนั่งเล่นไพ่มากเกินไป ไปนั่งทับขาตนเองมากเกินไป ก็ขาเป๋ไปได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น เวลาเพลินเล่นไพ่เราก็ต้องขยับแข้งขยับขาเสียบ้าง ให้เลือดลมเดินได้ดี จะได้ขาไม่เป๋ เป็นที่อวดเขาในที่เผาศพนั้น ๆ สรุปแล้วอัตภาพที่ว่านี้แตกดับไปเร็ว เพราะฉะนั้น เราก็ต้องระวังที่สุด อย่าให้อัตภาพนี้แตกดับไปเปล่า ๆ เราควรหาอะไรใส่เข้าไปในอัตภาพนี้แบบเดียวกับในชีวิตจิตใจของเรา ในเมื่ออัตภาพของเรายังใช้ได้ เราก็ต้องพยายามหาสิ่งที่เป็นสาระไว้ในอัตภาพของเรานี้ ก็จะเป็นประโยชน์ได้อีกอย่างหนึ่ง

ต่อไปก็เรื่องสุข ทุกข์ สุขทุกข์ทั้งมวลนี้ ท่านก็ว่าเปลี่ยนไปเร็วในชีวิตของคนเรานั้นไม่มีใครจะได้เสวยทุกข์แต่เพียงอย่างเดียว หรือเสวยสุขแต่เพียงอย่างเดียว คงสลับกันแปรผันไป

ต่าง ๆ อย่างสุขอยู่ในขณะนี้อีกสักไม่เท่าไหร่ก็กลายเป็นทุกข์ไป เสียแล้ว อย่างนั้นก็มีอยู่เหมือนกัน บางคนมีสุขก็เพลินกับสุข จริง ๆ บางคนมีทุกข์ก็ระทมกับทุกข์จริง ๆ ความจริงนั้นถ้า เราคิดให้ถึงที่สุดแล้ว ก็ไม่ควรที่จะไปทุกข์จริง ๆ เพราะพระ ท่านกล่าวไว้แล้วว่า สุข ทุกข์ นั้น ย่อมแปรไปเร็ว ไม่มีใคร จะนั่งสุขอยู่อย่างนั้นไปตลอดชีวิต หรือไม่มีใครจะนั่งทุกข์อยู่ อย่างนั้นไปตลอดชีวิต สุขมีอยู่แล้วก็เปลี่ยนไป ทุกข์มีอยู่แล้วก็ เปลี่ยนไป ยึดไม่ได้เหมือนกัน ยึดสุขอยู่อย่างนั้นก็ไม่ได้ ยึดทุกข์ อย่างนั้นก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อสุขมีเราก็ไม่ควรไปเพลินนัก เพราะเราไม่สามารถจะเลี้ยงไว้ได้จริง ๆ หรือว่าทุกข์ที่มีกับเรา นั้น เราก็ไม่ควรจะไประทมอะไรให้มากมายนัก เพราะทุกข์นั้น ไม่ได้มาอยู่กับเราตลอดชีวิต ย่อมเปลี่ยนไปได้เหมือนกัน ทีนี้ ถ้าไม่ยอมเปลี่ยนสุข ไม่ยอมเปลี่ยนทุกข์ เมื่อเราตายแล้วมันก็ เปลี่ยนไปเองโดยไม่มีปัญหาอะไร เพราะฉะนั้น เรื่องสุขทุกข์นี้ ดูเหมือนจะเป็นเรื่องประจำวัน ประจำชีวิต ประจำชั่วโมงอะไร ต่าง ๆ ต่ออะไรของเราเรื่อยไป ในวงการกินอาหาร เราอยาก จะกินให้มีความสุข ไม่มีใครอยากจะกินให้เป็นทุกข์ แม้ว่า ปรารถนาอย่างนั้นก็ไม่ได้ สุข ทุกข์ทั้งมวลมันย่อมเปลี่ยนไป

เร็ว ท่านจึงมีข้อเปรียบเทียบต่อไปอีกว่า เอกจิตฺตสมา ยุตฺตา หมายความว่า เสมอด้วยจิตดวงเดียวประกอบกัน ซึ่งแสดงว่า ชีวิตก็ดี อัตภาพก็ดี สุข ทุกข์ทั้งมวลก็ดี เสมอด้วยจิตดวงเดียว นั้นเป็นอย่างไร จิตดวงเดียวนั้นหมายความว่า เป็นไปเร็ว เหมือนกัน อย่างเรานั่งอยู่ที่นี่ เราคิดอะไรไปบ้าง พอเราเผลอ นิดเดียว เราก็คิดออกนอกโบสถ์ไปเสียแล้ว อย่างนั้นก็อาจจะ เป็นได้ คนที่เคยชินเท่านั้นจึงจะสามารถคุมจิตของตนได้ เมื่อ อยู่ในโบสถ์ก็ให้อยู่ในโบสถ์ตามสมควร ดังนั้นเรื่องจิตใจนี้ ถ้าดู ตามสภาพของจิตจริง ๆ แล้ว ท่านแสดงไว้ ๓–๔ ประการ อย่างหนึ่งจิตย่อมเที่ยวไปไกล อยู่ใกล้ไม่ชอบ ชอบไปไกล ๆ อยู่เรื่อย รู้อะไรถึงไหนมักจะแวบไปถึงนั่น แล้วก็ชอบไปดวง เดียว เวลาไปไม่เอาเพื่อนเอาฝูง แวบไปคนเดียว อย่างไปกับ เพื่อนมาก ๆ ด้วยกันเพื่อนเขาคิดอะไรอย่างหนึ่ง จิตของเราแวบ ไปคนเดียวอย่างหนึ่งเสียแล้ว ข้อต่อไปคือจิตนี้ท่านว่าไม่มีสรีระ ไม่มีสรีระนี้เป็นเหตุให้เสียหายเหมือนกัน คือว่าเมื่อจิตเราไม่มี สรีระแล้ว ก็เป็นเหตุให้เราคิดอะไรซอกแซกไปต่าง ๆ ได้ โดย ที่ว่าใครไม่เห็นความคิดของเรา เหมือนขโมยที่คิดว่าไม่มีใคร เห็นตัวก็เที่ยวขโมยเขาทั่วไป เพราะฉะนั้น เรื่องจิตจึงสำคัญมาก

เหมือนกันในการที่ไม่มีสรีระนี้ จะเป็นอย่างไรก็ตาม ลักษณะของจิตนั้นถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วเราจะจับตัวมาอบรมได้อย่างไร จะจับจิตมาอบรมได้อย่างไรในเมื่อเที่ยวไปไกล ไปไม่เห็นตัว มีอีกข้อหนึ่งเรียกว่า **คูหาสยํ** หมายความว่า มีคูหาเป็นที่อาศัย เพราะฉะนั้น จิตแม้จะแวบไปไหนมาไหนก็ตาม ย่อมกลับเข้ามาสู่คูหา คือร่างกายของเรานี้เป็นที่อาศัย เพราะฉะนั้น เวลาจะอบรมจิตเราจับตรงนี้ จับตอนที่เที่ยวไปไกลก็ไม่ได้ จับตอนที่ไปดวงเดียวก็ไม่ได้ จับตอนที่ไม่มีสรีระก็ไม่ได้ จับได้ง่ายก็ตอนที่เข้ามาอยู่ในคูหาของเราที่เป็นที่อาศัยนี้ เราตรวจดูลักษณะจิตแจ่มใสเราอาจจะอบรมให้เป็นไปอย่างไร ก็อบรมให้เป็นไปตามนั้นได้พอสมควรอบรมในเวลาที่จิตกลับเข้ามาในที่อาศัยนี้ เหมือนกันกับลูกหลานของเราเที่ยวไปสู่ที่อื่น ๆ ก็ยังอบรมไม่ได้ แต่เราก็มีโอกาสอบรมได้เมื่อเด็กเหล่านั้นกลับเข้ามาสู่บ้าน ดังนี้

คราวนี้ทั้ง ๔ อย่างนั้น คือ ชีวิต อัตภาพ สุข ทุกข์ ประกอบกันเสมอด้วยจิตดวงเดียว ก็เป็นเร็วอย่างที่ว่านั้น แล้วคราวนี้เหลือภายนอกของเราอีกอันคือ ขณะ ย่อมเป็นไปพลัน ขณะย่อมเป็นไปพลันนี้ หมายความว่า เวลาที่เราจะทำอะไรนั้น เวลานั้นไม่หยุดอยู่กับที่ ย่อมเป็นไปเรื่อย ๆ แต่เป็นโอกาส

เหมือนกัน เราจะทำอะไรก็ต้องทำให้ทันการทันเวลาเหมือนกัน ถ้าผิดไปก็ไม่สำเร็จ สมมติว่าเราจะมาไหว้พระสวดมนต์ตอนเช้า ในโบสถ์วัดบวรนิเวศวิหารนี้ เราก็ต้องมาให้ทัน เพราะเขาเริ่มกันตอนไหน ไปยุติกันตอนไหน ถ้าเรามาไม่ทันก็พลาดไป เพราะขณะได้เปลี่ยนไปเสียแล้ว ดังนี้ เมื่อเราคำนึงถึงความเป็นไปเร็วในข้อต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้วนั้น คือชีวิตก็เป็นไปเร็ว อัตภาพ ร่างกายก็เป็นไปเร็ว สุข ทุกข์ ทั้งมวลก็เป็นไปเร็วเสมอด้วยจิต ประกอบด้วยจิตดวงเดียวดังนี้แล้ว เราก็ควรคิดดูว่า เวลานี้เราอยู่ในลักษณะที่จะทำอะไรก็ทำได้ เราจะใช้ความเป็นอยู่ของชีวิตทำอะไรก็ตั้งจุดไว้ให้แน่นอนสักอย่างหนึ่ง เราจะต้องใช้อัตภาพร่างกายของเราทำอะไร เราตั้งจิตให้แน่นอนลงไป และก็เรื่องสุข ทุกข์ทั้งมวลที่เราได้รับสลับกันอยู่ทุกวันนี้ เราจะปฏิบัติอย่างไรให้พอเหมาะพอควร ให้พออยู่กับ สุข ทุกข์นั้นได้ แล้วก็ข้อสำคัญ เรื่องจิตนี้ย่อมเป็นไปเร็วเหมือนกัน เพราะฉะนั้น เมื่อจิตเป็นไปเร็วจะทำอย่างไร ก็หมายความว่า เราจะต้องมีสติ ตรวจดูจิตนั้น ถ้าจะตรวจให้ดี ดังที่ได้กล่าวแล้ว ก็ต้องเวลาที่จิตอยู่ในคูหา คือร่างกายของเรานี้ ถ้าจะไปแก้เวลาที่จิตฟุ้งซ่านไปโน่นไปนี่ แก้ยาก ต้องแก้ตอนที่จิตอยู่ในคูหานั้น ก็พอจะแก้ได้ตามสมควร

บัดนี้ ท่านทั้งหลายได้มารักษาศีล ๕ บ้าง รักษาศีล ๘ บ้าง ได้ฟังพระธรรมเทศนามาบ้างตามสมควร นี้ก็นับว่าได้ทำชีวิตอัตภาพ สุข ทุกข์ เสมอด้วยจิตดวงเดียวนั้น ประกอบกับขณะที่เป็นไปนี้ ซึ่งเราก็ไม่ได้ปล่อยให้ขณะเป็นไปเปล่า จึงสมกับพุทธภาษิตที่กล่าวไว้ว่า

"ชีวิตํ อตฺตภาโว จ สุขทุกฺขา จ เกวลา
เอกจิตฺตสมา ยุตฺตา ลหุโส วตฺตเต ขโณ.

ซึ่งแปลว่า ชีวิต อัตภาพ สุข ทุกข์ ทั้งมวล ประกอบกันเสมอด้วยจิตดวงเดียว ขณะย่อมเป็นไปพลัน อันนี้ควรเป็นข้ออนุสรณ์ ท่องจำเอาไว้ให้มาก ๆ ก็ดี เพราะจะได้เป็นข้อเตือนใจในเรื่องชีวิตว่าอะไรต่าง ๆ นั้นเป็นไปเร็ว เราจะได้ไม่ล้าหลัง จะได้เร็วไปตามกันตามสมควร

แสดงพระธรรมเทศนามา ก็สมควรแก่เวลา ด้วยประการฉะนี้.

เทศน์เรื่อง "นิจจภาพหามีในโลกไม่"

ธมฺมสาโร ภิกฺขุ วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดง

ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๒๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓ จบ)

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา เนื่องในวันธรรมสวนะ คือวันฟังธรรม อันเวียนมาถึง เรื่องนิจจภาพหามีในโลกไม่ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในชีวิตของคน คือเรื่องความไม่เที่ยง นึกถึงความไม่เที่ยงแล้ว ไม่ใช่เรานึกแต่เพียงบางสิ่งบางอย่าง เราต้องนึกถึงทุกสิ่งทุกอย่าง มิฉะนั้นเราจะมีข้อแย้งต่าง ๆ กันได้มาก คือว่าถ้าจะว่าสังขารร่างกายของเราแต่ละคนไม่เที่ยง ก็ไฉนเมื่อวันก่อน เราก็มารักษาอุโบสถศีลในพระ

อุโบสถนี้ได้ ถึงวันนี้เราก็ยังมาอีกได้ ถ้าเรายืนยันอย่างนั้น ก็หมายความว่า เรายืนยันความเที่ยงอย่างเดียว คือมาในวันก่อนได้ แล้วก็มาในวันนี้ได้ ดังนี้ เมื่อเราตรวจให้ละเอียดในสังขารของเราชั่วระยะเวลาเล็กน้อย หรือชั่วระยะเวลา ๗ วันที่ผ่านมามีอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ก็คงจะพบข้อเปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง เรื่องความไม่เที่ยงนั้น ท่านกล่าวถึงความดีต่าง ๆ ที่เคยมีมา ไม่เที่ยงไปก็มี เรื่องสังขารทั่วๆ ไปไม่เที่ยงนั้น ได้กล่าวกันมากทีเดียว เรื่องความดีนั้น ท่านกล่าวว่าในยุคแรกมีครบทั้ง ๔ ส่วน เมื่อความดีมีครบทั้ง ๔ ส่วน คนในยุคนั้นก็มีความสุขความสบายกันมาก แต่พอขึ้นยุคที่ ๒ ความดีก็ลดไปส่วนหนึ่ง เป็นอันว่าความดีเหลือเพียง ๓ ส่วน คราวนี้เมื่อถึงยุคที่ ๓ ความดีก็ลดไปอีกส่วนหนึ่ง เป็นอันว่าความดีเหลือเพียง ๒ ส่วน ครั้นถึงยุคที่ ๔ คือยุคนี้ ความดีก็ลดไปอีกส่วนหนึ่ง เป็นอันว่าความดีในยุคนี้เหลือเพียงส่วนเดียว ซึ่งรู้สึกว่าของ ๔ ส่วนนั้นถ้าเหลือเพียงส่วนเดียว เราก็รู้สึกว่าน้อยไป อย่างสมมติว่าเรามีเงินอยู่ในกระเป๋า ๔๐๐ บาท บัดนี้เหลือเพียง ๑๐๐ บาท เราก็ต้องรู้สึกว่าเงินในกระเป๋านั้นน้อยลงไปเกินกว่าครึ่ง อย่างนี้ก็ทำให้เรารู้สึกว่าเราจนลงไป ทีนี้ในยุคที่กล่าวถึงว่า ความดี

เหลืออยู่เพียงส่วนเดียวนั้น ยุคนี้ท่านเรียกว่ากลียุค กลียุคหมายถึงยุคที่ทำให้เต็มไปด้วยโทษต่าง ๆ ดังที่เราฟังข่าวต่าง ๆ หรือมองดูเรื่องราวต่างๆ เราก็จะเห็นได้ว่ายุคที่เต็มไปด้วยโทษนี้ โทษมันก็เกิดขึ้นมากมายจริงๆ ไม่ว่าเราจะดูในวงแคบๆ เฉพาะประเทศของเรา หรือดูไปกว้าง ๆ ทั่วโลก เราก็จะเห็นภาวะวุ่นวายเกิดขึ้นบ่อยๆ มีขึ้นทั่วไป ดังนั้น จึงสมกับคำที่ว่า ยุคนี้เป็นกลียุค คือยุคที่เต็มไปด้วยโทษ แต่เพียงแค่นี้ยังรู้สึกว่าไม่หนักเท่าไร ท่านกล่าวไว้ว่า ในกลียุคนี้เองจะเกิดมิคสัญญี เกิดมิคสัญญีหมายความว่าบุคคลจะล่ากัน เหมือนล่าสัตว์ เหมือนนายพรานล่าสัตว์ หรือบุคคลจะฆ่ากัน เหมือนพรานฆ่าสัตว์ไม่มีหวาดเสียวอะไรกัน ฆ่าสัตว์ได้ พรานนั้นก็มีความยินดี คราวนี้ถ้าถึงกลียุคเราก็จะเต็มไปด้วยความหวาดเสียว เพราะเราเห็นเขาล่ากัน ฆ่ากัน แล้วเมื่อไรเรานี้จะถูกล่าเข้าบ้างก็ไม่ทราบ การที่คนเขาจะมาล่าเรานั้น ก็มีเหตุอยู่ได้ด้วยกันหลายประการ ทางร่างกายบ้าง ทางทรัพย์สินบ้าง ทางแย่งชิงอะไรต่าง ๆ บ้าง แล้วก็ทำให้เกิดล่ากันขึ้น เหมือนกับพรานล่าเนื้อนั้นเขาล่าเพื่ออะไร เขาก็ล่าเพื่อเอาเนื้อมาบริโภค หรือว่าเอาเนื้อมาขายตามเรื่องตามราวของเขา ดังนี้เราเพียงรู้สึกว่า ถ้าความดีในโลก

เหลือน้อย คือเคยมีตั้ง ๔ ส่วน แล้วมาเหลือเพียงส่วนเดียว แล้วก็ในส่วนเดียวนี้ก็จะเต็มไปด้วยส่วนที่มีโทษ มิหนำซ้ำยิ่งกว่านั้นยังว่าจะเกิดกลียุคในยุคนี้ด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ ชีวิตของเราจึงเป็นชีวิตที่จะไว้ใจอะไรต่ออะไรไม่ได้ ดูจะไว้ใจต่อสิ่งอื่น ๆ นั้นจะไม่ได้ แต่ว่าเราจะทำเป็นกลาง ๆ ไว้ได้อย่างหนึ่ง คือว่าเรื่องต่าง ๆ เป็นไปอย่างไรก็ตาม แต่เราทำตัวไว้ในทางมีศีลธรรม มีกุศลธรรม เป็นกลาง ๆ ไว้อย่างนั้นก็ย่อมเป็นส่วนดีขึ้นมาพอสมควร หรือว่าพอเป็นเครื่องอุ่นใจได้บ้าง ดังที่ท่านกล่าวไว้ในท้ายกาลามสูตรว่า "บุคคลนั้น ๆ ถ้าทำความดีไว้ให้พอสมควร ก็พอจะคิดได้ว่าดีขนาดนี้ เมื่อเราสิ้นชีพไปแล้ว ก็จะไปสู่สุคติสวรรค์ได้แล้ว ก็มีความอุ่นใจ หรือว่าเป็นคนที่ไม่ก่อเวรก่อภัยกับใคร ๆ แล้วก็ไม่กลัวใครจองเวรเช่นนี้เราก็ย่อมอุ่นใจได้เหมือนกัน คราวนี้เรารู้ว่าบาปเป็นบาป เราไม่ทำบาป เราก็ไม่มีบาป คิดได้ดังนั้น เราก็มีความอุ่นใจดังนี้เป็นต้น แต่เราจะอุ่นใจเรื่อย ๆ ไปอย่างนั้น เราก็จะพ้นจากความไม่เที่ยงไปได้หรือไม่ เราลองมานึกถึงอัตภาพชีวิตเราดูชีวิตของเรานี้เรารักชีวิตของเรา หรือว่าเราเกลียดชีวิตของเรา หรือว่าเราเฉยๆ ไม่ค่อยเอาใจใส่ต่อชีวิต จะอย่างไรก็ตาม เราจะ

รักชีวิตของเราก็ดี เราจะเกลียดชีวิตของเราก็ดี หรือว่าเราเฉยๆ ต่อชีวิตของเราก็ดี แต่ชีวิตของเรานั้นก็ย่อมแปรปรวนไปได้เร็ว เราจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่เรารู้สึกว่าเรามีชีวิตนั้น ชีวิตของเราเป็นอย่างไรบ้าง ถ้าเราดูไม่ละเอียด เราก็มองเห็นว่า ชีวิตของเรานี้มันก็มีความสุขสมบูรณ์ตามสมควร แต่ถ้าเราดูให้ละเอียดแล้ว หรือบุคคลที่ดูให้ละเอียดแล้ว กล่าวว่า ชีวิตนี้เหมือนเปลือกไข่ที่โลดเต้นอยู่ในกระแสคลื่นแห่งความปวดร้าว นั้นก็หมายความว่า ชีวิตของเรามีแต่ความโลดเต้น ความโลดเต้นนั้น ถ้าจะเปรียบด้วยเปลือกไข่ที่โลดเต้นอยู่ในกระแสคลื่นนั้น เราอาจจะรู้สึกว่าเปลือกไข่นั้นก็ไม่เห็นจะเป็นอะไร โลดเต้นก็โลดเต้นไป แต่ถ้าในเปลือกไข่นั้นมีลูกไก่อยู่ด้วย หรือมีลูกเจี๊ยบอยู่ในนั้นด้วย เราก็จะรู้สึกว่าลูกไก่หรือลูกเจี๊ยบนั้นมันจะมีความทุกข์มากทีเดียว ในขณะที่คลื่นซัดให้มันโลดเต้นอยู่ในกระแสคลื่นนั้นก็ย่อมจะเกิดความทุกข์ ความปวดร้าวอะไรขึ้นมาก เมื่อกล่าวถึงว่าชีวิตของเราย่อมโลดเต้นอยู่อย่างนั้น เราก็ต้องพิจารณาดูแล้ว เราก็เห็นว่าชีวิตของเรานี้เป็นสิ่งที่น่าเวียนศีรษะอยู่มากเหมือนกัน เพราะต้องโลดเต้นอยู่เสมอ แต่ว่าเราจะคิดอย่างไรกับชีวิตของเรา จะคิดอย่างไรก็ตาม ชีวิตของเรานั้นก็เปลี่ยน

แปลงไปได้ง่าย เปลี่ยนแปลงไป รู้สึกเป็นอย่างนั้น รู้สึกเป็นอย่างนี้ แล้วในที่สุดก็แตกดับไปได้ง่าย เพราะฉะนั้น เรื่องของชีวิตนี้ เราจะเอาอย่างไรกับชีวิตของเราซึ่งเปลี่ยนแปลงไปได้ง่าย แล้วก็อาจจะแตกดับง่าย การแตกดับง่ายของชีวิตนั้น คนเรานึกดูแล้วก็รู้สึกว่าจะหวาดเสียวมากที่สุด เพราะเราไม่รู้ว่าในขณะที่ชีวิตจะแตกดับนั้น ความรู้สึก ความทุกข์ต่าง ๆ จะมีขึ้นสักแค่ไหนอาจจะตอบยาก

ว่ากันอย่างง่าย ๆ ก็คือว่า ชีวิตเราทุกคนไม่เคยแตกดับกัน แต่ว่าเราอาจจะนึกดูบางครั้งบางคราว ที่ชีวิตของเราเกือบแตกดับ เช่นเราเจ็บหนัก ๆ อะไรอย่างนี้ รู้สึกเป็นอย่างไรในขณะนั้น ถ้าเรานึกว่าเราจะไม่ตายในคราวนี้ ความทุกข์ก็คงจะไม่มากนัก แต่ถ้าเรานึกว่าเราจะต้องตายในขณะนี้ ความทุกข์ของเราก็คงจะมากขึ้น แต่จะทำอย่างไรกับชีวิตของเรานี้ เราจะทำอย่างไร คิดอย่างไรต่อชีวิตของเรา ท่านก็กล่าวว่า ชีวิตของเราย่อมไม่เที่ยง นี่เป็นประการหนึ่ง ชีวิตหมายถึงความเป็นอยู่ คราวนี้ท่านกล่าวให้ละเอียดลงไปอีก กล่าวถึงอัตภาพ อัตภาพคือร่างกายของเราทั้งหมดนี้ ก็ไม่เที่ยงเหมือนกัน หมายความว่ามีความเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ ทุกคนคงจะจำความได้ เมื่อ

ครั้งเป็นเด็กนั้น อัตภาพร่างกายของเรายังเป็นเด็ก ต่อมาก็เติบโตขึ้น ต่อมาก็แก่ลงไป ผู้ที่ผ่านมาถึงชีวิตแก่ นึกย้อนไปถึงเมื่อชีวิตเด็ก เราก็จะรู้สึกต่าง ๆ ว่า อัตภาพร่างกายของเรานี้เล่นเอาเถิดมาเรื่อย ๆ เมื่อครั้งเป็นเด็ก ๆ เราก็เล่นเอาเถิดกับพวกเด็ก ๆ ด้วยกัน ครั้นพ้นวัยเด็กมา เราก็ไม่ชอบเล่นเอาเถิดกับพวกเด็กๆ แต่ว่าเราก็มาเล่นเอาเถิดกับพวกวัยหนุ่มสาวด้วยกัน เล่นเอาเถิดในวัยหนุ่มสาว เราก็คงยังจำได้ว่าเป็นอย่างไร ต่อมาเมื่อเราแก่ลง เราก็ไม่ชอบเล่นเอาเถิดกับอัตภาพของเราอย่างที่เป็นหนุ่มเป็นสาวนั้น เรื่องมันก็เปลี่ยนแปลงมาอีก แต่เราจะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม ท่านก็กล่าวว่า อัตภาพนี้มันก็ไม่ใช่ของที่ยึดถือเอาเป็นสิ่งที่แน่นอนได้ หรือว่าเปลี่ยนแปลงไปเหมือนกัน แล้วคราวนี้จะทำอย่างไร มันก็ไปอยู่ในจุดที่ว่า เมื่ออัตภาพของเราอาจจะบุบสลาย บางทีก็บุบสลายไปส่วนหนึ่ง เช่นแขนซ้ายขาดไปบ้าง ขาซ้ายขาดไปบ้าง นี่เรียกว่าอัตภาพบุบสลายไป บางทีก็เป็นอัมพาตไป นี่ก็เรียกว่าอัตภาพบุบสลายเหมือนกัน บุบสลายอย่างนี้เรียกว่า บุบสลายเป็นบางส่วน ที่ว่าบุบสลายจริง ๆ คือพังไปหมดทั้งร่างกายเลย เราก็หมดสิ้นตามอัตภาพกันอย่างนั้น

คราวนี้ท่านกล่าวถึงเรื่องสุข ทุกข์, สุข ทุกข์นี้ก็เหมือนกัน อยู่

ในวงของความไม่เที่ยงทั้งนั้น สุข เรารู้สึกว่าเป็นสุขนั้น ความจริงเราหาได้มีความสุขจริง ๆ ไม่ ความสุขจริง ๆ นั้นไม่มี แล้วก็ตรงกันข้าม ความทุกข์จริง ๆ นั้นก็ไม่มีเหมือนกัน เป็นแต่เพียงความทุกข์ ความสุข เล่นเอาเถิดกันตามสมควรเท่านั้นเอง บางทีเรารู้สึกเป็นสุข บางทีเรารู้สึกเป็นทุกข์ แต่สุขทุกข์นั้นเป็นอย่างไร ความจริงเราก็ไม่ค่อยจะเข้าใจ เรามักจะเข้าใจอย่างผิวเผินว่า เล่นไอ้นี่กันสักอย่างให้เกิดความสุขความเพลิดเพลิน กินกับข้าวหลาย ๆ อย่างก็เป็นความสุข ก็คิดไปอย่างนั้น แต่ความจริงการเล่นก็ดี การบริโภคอาหารก็ดี จะเป็นความสุขจริง ๆ ก็หาไม่ ถือว่าไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง มันเป็นความสุขชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น เพราะว่าการเล่นนั้น มันเป็นความเพลิดเพลินเพียงชั่วครู่ชั่วขณะ ถ้าหากจะถือกันว่าการเล่นเป็นความสุขจริงแล้ว เราก็จะเล่นอยู่อย่างนั้นไม่ยอมหยุด เพราะมันเป็นความสุข อย่างเด็ก ๆ นี้สังเกตดูว่ามักจะเล่นได้นาน ๆ แม้มาบวชเป็นสามเณรแล้ว ก็ยังมาวิ่งเล่นได้นานหน่อย แต่ว่าเป็นสามเณรนั้นไม่สามารถเล่นกันได้ตลอดวันตลอดคืน เล่นไปเล่นมาเกิดเมื่อยขึ้น สามเณรก็ไปจำวัด ไปพักผ่อนเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จะถือเอาการเล่นเป็นความสุขก็ไม่ใช่ หรือว่าการ

ฉันอาหาร การบริโภคอาหารของคนทั้งหลายเป็นความสุขก็ไม่ใช่ ถ้าหากว่าการกินเป็นความสุขจริงๆ แล้ว เราคงนั่งกินกันไม่รู้จักหยุด หมายความว่า ตื่นเช้าขึ้นมาก็กิน ๆ ๆ จนค่ำ ครั้นค่ำแล้วก็นั่งกิน ๆ ๆ อย่างนั้นจนสว่าง ครั้นรุ่งเช้าก็กินอีกอย่างนี้ แต่เราก็ทำอย่างนั้นไม่ได้ หรือกินไปอย่างนั้น เราก็อาจจะรู้สึกเป็นทุกข์อย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น เรื่องสุขทุกข์นี้ ก็สักแต่ว่าเล่นเอาเถิดไปอย่างนั้นเอง คราวนี้ข้อสำคัญก็มีอยู่ว่า สุขทุกข์มันก็เป็นอย่างนั้น เป็นของไม่เที่ยง เราก็ต้องมาหาตัวกลาง หมายความว่า เราต้องมาทำกุศลเอาไว้ กุศลก็คือว่าการทำความดีนั่นเอง อย่างที่ได้กล่าวถึงคนตกน้ำหลายจำพวกนั้น หมายถึงว่า

คนตกน้ำจำพวกแรก ตกป๋อมแล้วจมหายไป พวกนี้หมายความว่า ไม่เคยประพฤติกุศลเลย ประพฤติแต่อกุศล ศีลธรรมไม่เคยสนใจ เกิดมาก็แค่นั้น ก็เหมือนคนตกน้ำป๋อมไปแล้วก็จมไปเลย

ส่วนพวกที่ ๒ ก็ดีขึ้นมาหน่อย หมายความว่า ตกลงไปแล้วก็ขึ้นมาได้ หมายความว่า มารักษาศีลตามสมควรแล้วก็เลิกไปเสียอีก คือเมื่อมารักษาศีลก็เท่ากับโผล่ขึ้นมาได้ เลิกรักษาก็เท่ากับจมลงไปอีก

ส่วนพวกที่ ๓ นั้น เคยประพฤติกุศล เคยประพฤติความดีความชอบแล้วก็สามารถรักษาอย่างนั้นอยู่ได้ พวกนี้ท่านกล่าวว่า เหมือนคนตกน้ำแล้วสามารถลอยอยู่ได้ แต่ว่ายังไม่เข้าถึงฝั่ง ถึงเช่นนั้นก็ดีพอสมควร ส่วนพวกต่อ ๆ ไป เป็นพวกว่ายเข้าฝั่ง ท่านหมายถึงพวกอริยะเรื่อย ๆ ไป ตั้งแต่พระโสดาบันจนกระทั่งถึงพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ที่ขึ้นฝั่งไปจริง ๆ หมายความว่า สุขทุกข์ก็เป็นดังที่กล่าวนั้น ก็ไม่รู้จะทำอย่างไรให้เป็นการถูกต้อง เราจะมัวเล่นกับความทุกข์ความสุขนั้น มันก็ไม่ใช่ของของจริงจังอะไร เพราะฉะนั้น เราจึงมารักษาตัวกลาง คือกุศลรักษาศีล พึ่งธรรมอะไรไปเรื่อย ๆ มันก็เข้าหลักที่ว่า พยุงเราให้ดำเนินไปในทางที่ดี คราวนี้เรื่องของสุขทุกข์ ท่านกล่าวว่าเสมอด้วยจิตดวงเดียว หมายความว่า แปรไปเร็ว จิตดวงเดียวนี้แปรไปได้เร็วมาก แว่บเดียวเราก็สามารถคิดอะไร ๆ ไปต่าง ๆ จิตเป็นกุศลอยู่ แว่บเดียวก็อาจจะไปตกอกุศลซะแล้ว หรือจิตเป็นอกุศลอยู่ จะเลิกแว่บเดียวก็หายไปได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ความเร็วของจิตนี้ บุคคลพึงประคับประคองให้ดี การประคับประคองจิตนั้นก็ยากเป็นอย่างยิ่ง ท่านกล่าวลักษณะของจิตว่า มีอยู่ถึง ๔ อย่างคือ อย่างหนึ่งชอบเที่ยวไปไกล เรานึก

อะไรไปไกล ๆ เสียแล้ว อย่างเรานั่งอยู่ในโบสถ์นี้ เราอาจนึกอะไรที่นอกโบสถ์ออกไป ไปไกลสักเพียงไรก็ได้ นับว่าจิตนี้ไปดวงเดียว ชอบเที่ยวไปดวงเดียว ไม่เอาเพื่อนเอาฝูง เพราะฉะนั้น จึงชอบเที่ยวสะเปะสะปะไป ไม่มีใครจะคอยตักเตือน ไม่เหมือนคนที่มีเพื่อนมีฝูง แล้วจิตนี้ไม่มีอัตตภาพ หมายความว่าเราจะคิดอะไร คิดซุกซนอย่างไร ใครก็มองไม่เห็นความคิดซุกซนของเรานั้น เพราะฉะนั้น คนเราจึงมักคิดซุกซนมากเนื่องจากเราคิดว่า คนทั้งหลายไม่สามารถจะมองเห็นความคิดของเราได้ เราจึงกล้าคิดไปต่างๆ ถ้าหากว่าเราคิดแล้ว ความคิดของเราออกเป็นสายไป คิดว่าคนนั้นมีสายพุ่งไปที่คนนั้นให้เห็น คิดดีก็หมายความถึงสายดี ๆ พุ่งไป คิดชั่วก็สายชั่ว ๆ ที่ไม่ดีพุ่งไป อย่างนี้คนก็อาจจะคิดดีไปได้พอสมควร แต่ว่าชั่วที่จะพุ่งไปให้เขาเห็นนั้น คนก็ไม่กล้าคิด ถ้าเป็นอย่างนั้นคนก็จะมาระวังจิตใจของตนได้ดีพอสมควร แล้วอย่างนี้จะทำอย่างไร เมื่อจิตเราชอบเที่ยวไปไกล ชอบไปดวงเดียว แล้วก็ไม่มีสรีระ ชอบคิดซุกซนว่าจะทำอย่างไร มีอยู่ในอีกลักษณะหนึ่ง ท่านว่าจิตนี้มีคูหาเป็นที่อาศัย คูหาก็หมายถึงร่างกายของเรานี่เอง จิตนี้แม้จะเที่ยวไปไหน ๆ แต่ก็ต้องกลับมาเข้าคูหานี้ เวลาเราจะอบรมจิตของเรา

ต้องอบรมเมื่อจิตอยู่ที่คูหานี้ ถ้าจิตมัวเที่ยวสะเปะสะปะอย่างที่ว่านั้น เราก็ไม่สามารถจะอบรมได้ แต่ว่าถ้าจิตอยู่ในคูหานี้ เราก็พอจะอบรมได้ เพราะมันอยู่กับเนื้อกับตัวของเราแล้ว เราก็อบรมให้จิตคิดอะไรในทางดี ๆ ดังนี้ ความไม่เที่ยงต่าง ๆ มีอยู่ก็พอจะทำได้ตามสมควร และข้อสุดท้ายขบวนการของความไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงไปได้นี้ ท่านกล่าวว่า แม้ขณะย่อมเป็นไปพลัน ขณะ หมายถึงเวลาต่าง ๆ นี้ ย่อมเป็นไปพลัน หมายความว่าแปรไปเร็ว เราจะมีปัญหากันอยู่เสมอว่า ไปทันเวลา หรือว่าไปก่อนเวลา ที่เราว่าเราไปทันเวลานั้นก็นับว่าดีที่สุด แต่ว่าเราทันเวลานั้น ทันเฉพาะเวลาที่กำหนด เช่น กำหนดมีสวดมนต์ในโบสถ์นี้ เรามาทันสวดมนต์เท่านั้นเอง แต่เราจะมาทันเวลาอย่างแท้จริง ๆ นั้นหาทันไม่ เพราะว่าเวลานั้นแปรไปเร็ว แปรไปเสมอ มีอีกหลายอย่างซึ่งเราไปไม่ทัน รวมแล้วว่า เราไปไม่ทันเวลา เพราะว่าเวลามันเร็วเหลือเกิน ในขบวนการความแปรปรวนเร็วนี้ กล่าวถึงชีวิต ถึงอัตตภาพ ถึงสุขทุกข์ แล้วก็ถึงเวลา วันเวลา หรือขณะย่อมเป็นไปเร็ว เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง อันนั้นเป็นข้อที่สำคัญ การนึกถึงสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้น เราทำอย่างไร พระพุทธภาษิตที่ยกมาไว้ข้างต้นที่ว่า "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ

ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา" แปลว่า เมื่อใดบุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อนั้นบุคคลย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ เมื่อเบื่อหน่ายในทุกข์ ย่อมเป็นทางแห่งวิสุทธิ ในพระพุทธภาษิตนี้ มีประเด็นสำคัญอยู่หลายประการ ประการที่ ๑ คือเห็นด้วยปัญญาว่า *สังขารไม่เที่ยง* ประเด็นที่ ๒ *แล้วก็เบื่อหน่ายในทุกข์* ประเด็นที่ ๓ *นั่นเป็นทางแห่งวิสุทธิ* ในประเด็นแรกนั้น ที่กล่าวว่า เห็นด้วยปัญญา เห็นด้วยความไม่เที่ยงนั้น หมายความว่า เห็นอย่างทุกแง่ทุกมุม เห็นว่าสังขารไม่เที่ยงนั้น ต้องดูในทุกแง่ทุกมุม ไม่ได้ดูในแง่ใดแง่หนึ่ง ท่านจึงใช้คำว่า เห็นด้วยปัญญา ปัญญานั้น แปลว่า ความรู้ทั่ว แยกศัพท์ให้เห็นเพื่อจะเข้าใจได้ง่ายว่า ญา แปลว่า "รู้" ป แปลว่า "ทั่ว" รวมกันก็เป็นปัญญา แปลว่า รู้ทั่ว เพราะฉะนั้น เราดูทั่วๆ ไปแล้ว เราก็ย่อมเห็นว่า สังขารนี้ไม่เที่ยง ถ้าเราดูแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็อาจจะมีข้อเถียงว่า สังขารเราก็เที่ยง เมื่อวานเป็นอย่างนี้ วันนี้ก็ยังเป็นอย่างนี้อยู่ นั่นเราดูเฉพาะบางอย่าง ถ้าเราดูอย่างปัญญารู้ทั่ว เราก็ย่อมจะพบจุดที่ไม่เที่ยงนั้นปรากฏอยู่อีกมากมายก่ายกอง อันนี้ประเด็นแรกที่ให้เห็นว่า สังขารไม่เที่ยง คราวนี้เห็นสังขารไม่เที่ยงนั้น

เห็นทำไม ท่านบอกต่อไปว่า ให้เบื่อหน่ายในทุกข์ การเห็นว่าสังขารไม่เที่ยง แทนที่จะให้เบื่อหน่ายในสังขาร กลับสอนให้เบื่อหน่ายในทุกข์ อันนี้อาจจะมีแง่สำคัญอยู่เหมือนกัน ทำไมเห็นความไม่เที่ยง จึงไม่ได้แนะให้เบื่อหน่ายในความไม่เที่ยง จะให้เบื่อหน่ายในความทุกข์ คงจะเป็นว่า การที่เราเห็นสังขารไม่เที่ยงนั้น เราอาจจะมีมุมสำหรับคิดโต้แย้งได้อีกมากมายก่ายกอง เที่ยงก็มี อะไรอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงสรุปเสียว่าเมื่อเห็นว่าสังขารไม่เที่ยง ก็ให้เบื่อหน่ายในทุกข์ เพราะว่าทุกข์นั้นเป็นเรื่องที่ยืนตัวเห็นได้ง่ายที่สุด เมื่อกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้วก็มีแต่ความทุกข์ทั้งนั้น และทุกข์เหล่านั้นจะมาเถียงว่า เป็นสุขก็เถียงได้ยาก เพราะมีข้ออธิบายได้ง่าย ๆ กว่ากันเป็นอันมาก และในประเด็นที่ ๓ เมื่อเบื่อหน่ายในทุกข์แล้ว นั่นเป็นทางแห่งวิสุทธิ ข้อนี้นับว่าสำคัญมาก คนเราทำอะไร ๆ กันมา ก็เพื่อความบริสุทธิ์ ความปลอดโปร่ง ความสบาย ความเกลี้ยงเกลาในจิตใจของเรานี้ แต่ว่าเรามักจะคิดถึงว่า การที่เรามีจิตใจเป็นสุขนั้น บางทีเราก็คิดในแง่ของสิ่งของต่าง ๆ ทางวัตถุต่าง ๆ บางคนก็ชอบเล่นดอลล่าร์ เขาได้ดอลล่าร์มาก ๆ เขาก็ว่าเขามีความสุขใจมากจนหลงใหล ทิ้งบ้านทิ้งเมืองไปอยู่เมืองนอกเมืองดอลล่าร์ก็มี แล้วคราวนี้ตามหลักของเราที่พูดถึงวิสุทธินั้น

ไม่ใช่อย่างนั้น ไม่ใช่เอาทางวัตถุ ในคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ย่อ ๆ เราจะเห็นได้ว่า ขั้นแรกทรงแนะให้ละความชั่ว บุคคลเราเมื่อไม่มีความชั่วแล้ว มันก็ไม่มีความชั่วติดตัว แล้วข้อที่ ๒ ก็แนะให้ทำความดี เมื่อเราทำความดี ความดีเราก็มีติดตัว ก็เป็นความสุขอย่างมีความดีธรรมดา ๆ แล้วคราวนี้ในข้อ ๓ ที่ทำใจให้ผ่องใสนั้น เราจะเห็นได้ว่า เราไม่ได้คิดเรื่องวัตถุ หรือไม่ได้คิดอย่างพวกที่เขาติดดอลล่าร์ เราคิดถึงว่าทำใจให้ผ่องใสนั้น เราทำอย่างไร ดูข้อความก็ง่ายนิดเดียว คือว่าทำใจอย่าให้มีความโลภ หรือมีก็อย่าให้มีมากนัก ทำใจอย่าให้มีความโกรธ ถึงมีก็อย่าให้มีมากนัก ทำใจอย่าให้มีความหลง หรือมีก็อย่าให้มีมากนัก คืออย่าเป็นคนขี้โลภ คนขี้โกรธ คนขี้หลงนักหนา คนเราก็มีความสุขใจได้ เพราะฉะนั้น ทางวิสุทธิก็ต้องไปทางนี้ ไปตั้งแต่ดูว่าสังขารไม่เที่ยง แล้วก็เบื่อหน่ายในทุกข์ แล้วก็ต้องไปสู่ทางวิสุทธิ คือว่าไปละโลภะ โทสะ โมหะ คราวนี้จิตใจเราเองก็จะมีความสุขความสบายตามสมควร

พระธรรมเทศนาในวันนี้ เทศน์ถึงเรื่อง "นิจจภาพหามีในโลกไม่" หมายความว่า นิจจภาพ คือความเที่ยงนั้นไม่มีในโลก มันมีเปลี่ยนแปลงไปเสมอ แม้แต่ความดีในยุค

ต่าง ๆ นี้มันก็ลดลง จนว่าในเวลานี้ เหลือเพียงส่วนเดียว แล้วยังแถมจะมีกลียุคอะไรในยุคนี้อีกซึ่งเป็นเรื่องที่น่าหวาดเสียว แต่ว่าความหวาดเสียวเหล่านี้ เราจะไปแก้ปัญหาด้วยอย่างอื่นไม่ได้ เราจึงจำต้องแก้อย่างที่เราแก้กันมา พึ่งธรรม รักษาศีลปฏิบัติไปตามสมควรเรื่อยๆ มา ให้จิตยอมรับความไม่เที่ยงแล้วก็ให้เบื่อหน่ายในทุกข์ แล้วก็ให้ดำเนินไปในทางวิสุทธิ คือละความโลภ ความโกรธ ความหลง แม้ละไม่ได้มากนักให้ได้บ้างก็ยังดี โลภให้พอสมควรกับอัตภาพ โกรธพอสมควรแก่อัตภาพ หลงพอสมควรกับอัตภาพก็ยังพอไปได้ แต่มันไม่ดีหรอก บางคนโลภมันเกินอัตภาพ อย่างกินจนท้องแตก อย่างชูชกอย่างนั้นเรียกว่ากินเกินอัตภาพ เป็นต้น หรือคนโกรธกันตีกัน ฆ่าฟันกันตายกันไป อย่างนั้นก็เกินอัตภาพ หลงก็เหมือนกัน หลงไม่รู้จักอะไรเลยก็ยุ่งกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อพิจารณาเรื่องความไม่เที่ยง และก็ขอให้เบื่อหน่ายในทุกข์เมื่อเบื่อหน่ายในทุกข์แล้ว ก็ให้ดำเนินไปในทางวิสุทธิ คือในทางละโลภะ โทสะ โมหะ

แสดงพระธรรมเทศนามา ก็พอสมควรแก่เวลา เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

เทศน์เรื่อง "ไตรลักษณ์"

ธมฺมสาโร ภิกฺขุ วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดง

ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๑๙

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓ จบ)

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ

อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา เรื่องไตรลักษณ์ เนื่องจากวันวิสาขอัฏฐมี หมายความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้นเป็นวันเพ็ญเดือน ๖ และล่วงมาถึงวันนี้เป็นวันที่ ๘ เราจึงเรียกว่าวันวิสาขอัฏฐมี เป็นอันว่าพระศพของพระพุทธเจ้านั้นเก็บเอาไว้ ๗ วันล่วงถึงวันที่ ๘ ก็ถวายพระเพลิง เรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่จะฟังต่อไปนี้ควรจะได้ทบทวนในปี

สุดท้าย คือในปีที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจมาได้ ๔๕ พรรษา อันเป็นปีสุดท้ายที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในปีสุดท้ายนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาล้วนแต่สั้น ๆ ทั้งนั้นไม่ได้ทรงแสดงยืดยาวอะไรนัก ทั้งนี้ ก็คงจะเป็นเพราะว่าพระองค์ทรงพระชรามากแล้ว และอีกประการหนึ่งก็เป็นการที่ควรจะพูดธรรมะให้พอสมควรทันแก่เวลา เมื่อพระองค์ดำเนินชีวิตมาเหลืออีก ๓ เดือน จนถึงวันเพ็ญวิสาขะ พระองค์ได้ทรงปลงพระชนมายุสังขาร เป็นที่ทราบกันว่าหลังจากนี้ไปเป็นเวลา ๓ เดือน พระองค์จะนิพพาน เป็นอันว่าพระองค์ทรงพยากรณ์วันนิพพานของพระองค์ไว้อย่างถูกต้องเป็นเวลาล่วงหน้าถึง ๓ เดือน

หลังจากนั้นพระองค์ก็เสด็จจากนครไพศาลีไปเรื่อย ๆ โดยมุ่งไปยังนครกุสินารา ที่เรียกว่าเมืองกาเซียในปัจจุบันนี้ การเสด็จดำเนินไปนั้นได้ทรงลำบากด้วยทางทุรกันดารเป็นอันมาก บางครั้งบางคราวพระองค์ทรงเหน็ดเหนื่อยด้วยทรงพระชราภาพนั้นประการหนึ่ง แล้วก็การเหน็ดเหนื่อยด้วยการดำเนินไปนั้นอีกประการหนึ่ง ในตอนหนึ่งพระองค์ทรงใคร่จะเสวยน้ำ คือทรงกระหายที่จะดื่มน้ำเป็นอย่างยิ่ง จึงได้บอกให้พระอานนท์ไปตัก

น้ำที่แม่น้ำแห่งหนึ่งมา พระอานนท์ไม่ไป บอกว่าเกวียน ๕๐๐ เล่มเพิ่งผ่านไปเมื่อสักครู่นี้เอง น้ำยังขุ่น เมื่อพระองค์ทรงรับสั่งครั้งที่ ๒ พระอานนท์ก็ยังไม่ไปอีก ทำให้พระองค์ยิ่งทวีความกระหายน้ำยิ่งขึ้น จึงรับสั่งเป็นครั้งที่ ๓ ครั้งนี้พระอานนท์ไป เพราะพระอานนท์นั้นก็ยังมีสติสัมปชัญญะอยู่เหมือนกันว่า พระ-พุทธเจ้านั้น ถ้าทรงรับสั่งอะไรย้ำถึง ๓ ครั้งแล้ว ก็ต้องมีข้อสำคัญเป็นแน่ เพราะฉะนั้น พระอานนท์จึงไปตักน้ำ ครั้นไปถึงน้ำก็ใสแล้ว จึงได้ตักน้ำมาถวายพระองค์ ข้อนี้แทนที่พระองค์จะตำหนิติเตียนว่า พระอานนท์นี้ช่างดื้ออะไรนักหนา ไม่ทรงติเตียนเช่นนั้น แต่ทรงนึกถึงกรรมของพระองค์เอง ในการที่พระองค์ต้องกระหายน้ำ ได้รับความลำบากเช่นนี้ เนื่องจากเป็นกรรมของพระองค์เอง ทรงเล่าเรื่องกรรมของพระองค์เองในที่นี้ว่า ครั้งหนึ่งเราเป็นคนเลี้ยงโค โคจะดื่มน้ำขุ่นเราไม่ยอมให้ดื่ม เพราะเกรงว่าโคนั้นจะเป็นโรค ซึ่งความจริงนั้นโคจะกินน้ำขุ่นได้โดยไม่เป็นโรค และก็ด้วยการเข้าใจผิดของเราเช่นนั้นนี่เองจึงทำให้โคกระหายน้ำ กรรมอันนั้นจึงมาถึงตัวเรา ให้ต้องทนกระหายน้ำเช่นนี้เหมือนกัน อันนี้จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงคิดอย่างประณีต ก็ความประณีตอย่างสิ้นเชิงนี้แหละ ไม่ทรงซัด

ทอดบุคคลอื่น ถ้าเป็นคนธรรมดาก็คงตำหนิติเตียนพระอานนท์ แต่นี่พระองค์มองหากรรมของพระองค์เองเช่นนั้น ข้อนี้ก็เป็นข้อคิดได้อีกอย่างหนึ่งว่า คนเรานั้นข้อสำคัญก็อยู่ที่กรรมของตัวเอง จะไปซัดทอดกับบุคคลอื่นไม่ได้ ดังที่ตรัสไว้ที่บางแห่งว่า **"กรรมย่อมเกิดแต่ตนเองเหมือนสนิมเหล็กย่อมเกิดแต่เหล็กฉะนั้น"** เพราะฉะนั้น เรื่องกรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ที่พุทธศาสนิกชนพึงจดจำไว้ประจำชีวิตของตน

หลังจากนั้นแล้ว พระองค์เสด็จไปเรื่อย ๆ จนถึงนครกุสินารา แล้วก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานก็ได้ทิ้งปัญหาไว้เป็นอันมาก เช่นมีผู้สงสัยว่าเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว จะมีใครแทนพระองค์ พระองค์ก็แก้ข้อสงสัยโดยว่า **ธรรมที่เราแสดงแล้ววินัยที่เราบัญญัติแล้ว จะเป็นศาสดาแทนเมื่อเราล่วงลับไปแล้ว** ดังนี้ เพราะฉะนั้น บัดนี้ แม้พระองค์เสด็จดับขันธ-ปรินิพพานไปแล้ว แล้วพระธรรมวินัยก็ยังเป็นตัวแทนพระองค์ ก็เป็นอันว่าพวกเราชาวพุทธยังไม่ขาดพระศาสดามาจนบัดนี้ นี่เป็นประการหนึ่ง แล้วอีกประการหนึ่ง ทรงแสดงสรุปว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยัง

ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เถิด นี่เรียกว่าเป็นพระปัจฉิมโอวาท พระองค์ตรัสเช่นนี้แล้ว พระองค์ไม่ได้ตรัสอะไรอีกเลย ในพระปัจฉิมโอวาทนี้ได้หลักธรรมะเป็น ๓ ตอน ในหลักแรกก็บอกอย่างชัดเจนว่า สังขารนี้ย่อมเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ไม่มีสังขารใดที่ไหนจะหลงเหลืออยู่ได้ เกิดขึ้นมาแล้ว ก็เปลี่ยนแปลงไป แล้วก็ดับไปในที่สุด เพราะฉะนั้น ข้อควรทำในชีวิตก็คือยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท คนเรามักจะมีข้อบกพร่องอยู่อย่างหนึ่ง คือบางคนทำเฉพาะประโยชน์ของตน บางคนก็มัวเมาทำประโยชน์ของผู้อื่น ซึ่งทั้ง ๒ อย่างนั้น ถือว่าเป็นความผิดพลาดอยู่ ถ้าจะให้สมบูรณ์ตามพระปัจฉิมโอวาทนี้ก็ต้องทำประโยชน์ของตนด้วย แล้วก็ทำประโยชน์ของผู้อื่นด้วย โดยอาศัยหลักธรรมคือความไม่ประมาท อัปปมาทธรรม หลักพระปัจฉิมโอวาทนี้ก็คือย้ำให้จำง่าย ๆ ว่า ให้แน่ว่าสังขารของเรานี้จะทนอยู่ไม่ได้อย่างหนึ่ง แล้วก็ตั้งใจทำประโยชน์ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นอย่างหนึ่ง แล้วหลักธรรมที่จะใช้นั้นไม่มีอะไรดีไปกว่าอัปปมาทธรรม คือความไม่ประมาท อัปปมาทธรรม คือความไม่ประมาทนี้ เป็นธรรมะยืนโรงที่เราจะใช้ตลอดไป ดังนี้

บัดนี้ จะแสดงพระพุทธภาษิตที่ยกมาไว้ข้างต้นว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา

แปลว่า เมื่อใดเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารไม่เที่ยง สังขารเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ นั่นเป็นทางแห่งวิสุทธิ ดังนี้ อันนี้ก็เป็นข้อสำคัญที่สรุปพระไตรลักษณ์ เรื่องไตรลักษณ์นี้ก็หมายความว่าลักษณะ ๓ ลักษณะ ๓ นี้ ก็คือไม่เที่ยงอย่างหนึ่ง เป็นทุกข์อย่างหนึ่ง แล้วก็เป็นอนัตตาอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าสามัญญลักษณะ คือลักษณะที่เสมอกันกับสังขารทั้งปวง ไม่มีสังขารของใครผู้ใดที่จะไม่ตกอยู่ในลักษณะ ๓ นี้ เกิดมาก็ต้องมีความไม่เที่ยง ต้องมีความเป็นทุกข์ แล้วก็ต้องอยู่ในอำนาจของอนัตตาทั้งสิ้น ไม่มีข้อพิเศษสำหรับคนใดคนหนึ่ง หลักที่เรียกว่าพระรัตนตรัยก็ดี เรียกว่าสามัญญลักษณะก็ดี เป็นหลักสำคัญอันหนึ่งของหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนิกชนที่พึ่งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะสำเร็จได้นั้น ก็ต้องรู้จักลักษณะ ๓ นี้ คือแต่ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้นั้น ก็เห็นมีแต่นักทำสมถกรรมฐาน

ที่ได้ฌานสมาบัติชั้นสูงอย่างยอดเยี่ยมเท่านั้น เช่น อาฬารดาบส อุทกดาบส แต่ท่านทั้งสองนั้นก็ไม่ได้บรรลุมรรคผลพิเศษแปลกอันใด ก็เพราะเหตุที่ว่าได้เฉพาะทางสมาธิ หรือว่าได้เฉพาะทางสมาบัติเท่านั้น ไม่สามารถจะได้วิปัสสนา จึงตรัสรู้ไม่ได้ เมื่อพระองค์สั่งสอนต่อมา จะเห็นได้ว่าเทศน์กัณฑ์แรกนั้น ทรงเทศน์เรื่องธรรมจักร คือเทศน์เรื่องล้อธรรม ล้อธรรมนี้ก็หมายความว่า ให้เดินไปในทางสายกลาง งดเว้นทางซ้ายจัดทางขวาจัด แล้วก็ไม่มีทางผิดพลาดแต่ประการใด ล้อธรรมจะนำบุคคลที่จะนำไปตามล้อนั้น ให้ไปได้อย่างถูกต้องตามจุดประสงค์ในขั้นสุดท้ายก็บรรลุถึงที่สุดได้ คนเรานั้นโดยปกติมักติดในฝั่งนี้คือไปฝั่งโน้นไม่ได้ เพราะฝั่งนี้นั้นคืออะไร ฝั่งนี้นั้นเรียกว่าสักกายทิฏฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตน ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตนนี้เป็นสังโยชน์เบื้องต่ำ สังโยชน์เบื้องต่ำที่พระ-โสดาบันสามารถละได้นั้นมีอยู่ ๓ ข้อ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส สักกายทิฏฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตน วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในข้อปฏิบัติ สีลัพพตปรามาส ความยึดถือของขลังต่าง ๆ ทั้ง ๓ ข้อนี้ทำให้บุคคลติดอยู่ในฝั่งนี้ โดยเฉพาะก็คือสักกายทิฏฐิ ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตนนั้น เรา

จะเห็นได้ว่า ตัวเราเองนี้เป็นอย่างไร ครั้งใดที่เราถือตัวถือตน แล้ว อะไรเกิดขึ้นแก่เรา มันก็เกิดขึ้นหลายอย่างหลายเรื่อง ตัณหาทั้งหลายที่เกิด มันก็เกิดขึ้นมาเป็นแถว ๆ แต่ถ้าเราไม่ถือตัวถือตน กิเลสเหล่านั้นก็ดูสงบไปเป็นแถว ๆ เหมือนกัน ท่านจึงเรียกว่าสักกายทิฏฐิ จนบัดนี้ผู้ที่ติดอยู่ฝั่งนี้จะไปฝั่งโน้นไม่ได้ การไปฝั่งโน้นนั้น หมายถึงนิพพาน สักกายทิฏฐิเป็นฝั่งนี้ นิพพานเป็นฝั่งโน้น ท่านแสดงว่าผู้ที่อยากถึงนิพพานแต่ว่าเป็นสักกายทิฏฐิอยู่ ก็ต้องลอยคออยู่ฝั่งนี้ตลอดไปจนกว่าจะไปฝั่งโน้นได้ เพราะฉะนั้น คุณสมบัติของพระโสดาบันท่านจึงต้องละสักกายทิฏฐิเสีย ไม่ถือตัวถือตน แล้วท่านจะต้องละวิจิกิจฉา คือไม่ลังเลสงสัยในข้อปฏิบัติ ท่านจะต้องละสีลัพพตปรามาส คือไม่ถือของขลังต่าง ๆ หันมาถือสัจธรรมคือข้อเป็นจริง ก็เป็นอันว่าจะไม่ต้องลอยคออยู่ในฝั่งนี้ตลอดไป ก็มีโอกาสจะไปถึงฝั่งโน้นได้ เรื่องพระไตรลักษณ์นั้น ถ้าบุคคลเข้าถึงแล้วสามารถที่จะไปฝั่งโน้นได้ แต่การที่จะไปทันทีทันใดนั้นย่อมไม่ได้ เหมือนกับว่าเราท่องจำตัว สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา สังขารไม่เที่ยงแล้วก็สังขารเป็นทุกข์ และธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ถ้าเพียงแต่

จำง่ายเช่นนี้ก็ไม่สามารถจะไปฝั่งโน้นได้เหมือนกัน ถ้าติดแน่นอยู่เฉพาะกับที่ว่านั้น โดยไม่ได้พิจารณาอรรถโดยประการใด ลักษณะก็เป็นเหมือนนกแก้วนกขุนทองที่จำอะไรได้ แต่ไม่เข้าใจอรรถรสก็เป็นอันว่าจะไม่เกิดผลอะไร

คราวนี้พิจารณาดูอย่างหนึ่ง เราอาจจะแปลกใจอยู่เพียงเล็กน้อย คือว่าในเรื่องสังขารไม่เที่ยงนั้น ก็ว่าสังขารไม่เที่ยง และในเรื่องสังขารเป็นทุกข์นั้น ก็ว่าสังขารเป็นทุกข์ ส่วนในลักษณะที่ ๓ ที่กล่าวว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา เปลี่ยนจากสังขารเป็นธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา จึงมีข้อพิจารณาดูว่า ในไตรลักษณ์นั้นได้แสดงเรื่องราวอย่างยิ่ง คือในเรื่องแรกแสดงถึงเรื่องสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง แล้วก็เรื่องที่ ๒ แสดงถึงสังขารที่เป็นทุกข์ แต่ในเรื่องที่ ๓ เปลี่ยนไปว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา จึงเป็นข้อสำคัญอยู่ ดังนี้ หมายความอย่างไรทำไมจึงไม่ว่าสังขารทั้งปวงเป็นอนัตตาด้วย กลับมาเปลี่ยนเป็นธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตานั้น ซึ่งครอบคลุมไปถึงวิสังขารด้วย หมายถึงว่านิพพานไม่เป็นอนิจจัง ทุกขัง แต่เป็นอนัตตา บางคนรู้สึกเสียอกเสียใจที่ว่านิพพานเป็นอนัตตา ไม่อยากจะให้นิพพานเป็นอนัตตา เพราะกลัวว่านิพพานเป็นอนัตตาเสียแล้ว ก็จะไม่มี

อะไรเหลือสำหรับเรา ความจริงนั้น อนัตตาเป็นเช่นนี้ ก็หมายถึงว่าไม่มีตัวตน ทีนี้ถ้าเราจะให้นิพพานมีตัวมีตน นิพพานก็จะวุ่นเหมือนเรา ไม่แปลกประหลาดอะไร นิพพานมีตัวมีตน เราก็มีตัวมีตน เพราะฉะนั้น นิพพานไม่ยุ่งเหมือนเรา จึงต้องให้นิพพานไม่มีตัวมีตน ดังนี้ การพิจารณาเรื่องไตรลักษณ์นี้ ไม่ว่าจะเป็นโดยนึกถึงลักษณะ ๓ หรือจะพิจารณาโดยสามัญญ-ลักษณะ ก็ได้ความเท่ากัน แต่ความหมายเป็นกันคนละอย่าง ๓ อย่างนั้นนับให้ละเอียดไปอย่างนั้นเองและสามัญญลักษณะที่เสมอกันนั้น ก็เป็นการทำให้คนทั้งหลายที่เกิดมาไม่ต้องมีใครน้อยเนื้อต่ำใจอะไร จะเป็นยาจกก็ดี เป็นทาสาก็ดี เป็นทาสีก็ดี เป็นราชาก็ดี เป็นราชินีก็ดี ต่างก็ตกอยู่ในสามัญญลักษณะนี้ทั้งสิ้น ไม่มีใครจะพ้นจากสามัญญลักษณะนี้ไปได้แม้แต่คนเดียว เป็นแต่ว่า ถ้าเราเข้าถึงหลักอนัตตา เราไม่ยึดเท่านั้น จึงละการไม่ต้องเป็นเช่นนั้น คราวนี้ท่านมีข้ออธิบายมากในเรื่องเหล่านี้ เช่นว่า ความไม่เที่ยงนั้นเป็นอะไร ความไม่เที่ยงก็หมายถึงการแปรไป กล่าวอย่างกว้าง ๆ ว่ากาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์และตัวมันเอง อันนี้ก็หมายความว่า กาลเวลาที่ล่วงไปนั้น ไม่ใช่จะล่วงไปเฉพาะกาลเวลาเท่านั้น ตัวเรา สังขารของเราก็จะล่วงไป

ตามกาลเวลานั้นด้วย เราจะเห็นได้ว่า เมื่อเราอายุยังน้อย อายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี เราก็ยังรู้สึกเป็นหนุ่มเป็นสาวกันอยู่ แต่กาลเวลาก็ได้ล่วงไปแล้วเรื่อย ๆ ต่อมาเราก็เป็นคนกลางคน ต่อมาเราก็เป็นคนแก่ดังนี้ เราทำไมถึงเป็นอย่างนั้น กล่าวโดยนัยนี้ก็หมายความว่า สังขารร่างกายของเรานั้น ถูกกาลเวลากลืนเข้าไปแล้วโดยลำดับ และกาลเวลานั้นก็กลืนตัวเองด้วย หมายความว่า พ.ศ. ที่แล้ว ล่วงไปแล้ว ก็กลับมาเป็น พ.ศ. ใหม่ อย่างนี้เป็นต้น แล้วก็ให้คิดโดยละเอียดออกไปให้เร็ว คือหมายความว่าการแปรเร็ว เช่นว่าชีวิตอัตภาพ สุขทุกข์ทั้งปวงเหล่านี้เสมอด้วยจิตดวงเดียว ประกอบด้วยการที่เสมอด้วยจิตดวงเดียว ขณะย่อมเป็นไปพลัน ดังนี้ นั่นทำให้เห็นว่าแปรเร็วเหลือเกิน การแปรเร็วเหลือเกินนี้ ท่านให้พิจารณาถึงเรื่องจิตใจ จิตใจเราก็เป็นสังขารส่วนหนึ่ง แล้วก็จิตใจนี้แปรเร็ว จะเห็นได้ว่า เดี๋ยวนี้เราคิดเรื่องนี้ อีกสักครู่เดียวเราคิดเรื่องโน้น วันหนึ่งเราคิดหลายตลบ กลับไปกลับมาตั้งหลายเรื่องหลายราว เว้นแต่เราจะครองสุขของเราให้อยู่ในหลักธรรมะธัมโม จิตก็ประกอบไม่มากนัก ดังนี้

เรื่องจิตนี้ เป็นเรื่องที่แปรเร็วให้เราเห็น คำว่าสังขารนี้อะไรกันแน่ ในที่บางแห่งแสดงว่า สังขารมีใจครองอย่างหนึ่ง

สังขารไม่มีใจครองอย่างหนึ่ง สังขารมีใจครอง เช่นมนุษย์ สัตว์ สังขารไม่มีใจครอง เช่น ภูเขา ต้นไม้ สิ่งสัมภาระต่าง ๆ แล้วคราวนี้ถ้าเราดูในอนัตตลักขณสูตรจะเห็นได้ว่ามีอยู่ ๕ ประการ ที่เรียกว่าขันธ์ ๕ นั่นเอง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูปก็เป็นขันธ์อย่างหนึ่ง เวทนาก็เป็นขันธ์อย่างหนึ่ง สัญญาก็เป็นขันธ์อย่างหนึ่ง สังขารก็เป็นขันธ์อย่างหนึ่ง และวิญญาณก็เป็นขันธ์อย่างหนึ่ง คือรูปนั้นก็แปรช้าๆ ประกอบขึ้นด้วยธาตุทั้ง ๔ เป็นรูปได้ แล้วก็เจตนาความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นไม่สุขไม่ทุกข์ ก็แปรกลับไปกลับมาอยู่เรื่อย ไม่เที่ยง ใครมีความสุข ไม่มีสุขก็คงมีดังนั้น ใครมีทุกข์ ไม่มีทุกข์ก็คงมีดังนั้น หรือว่าใครมีอุเบกขา ความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์ ก็ไม่ใช่จะคงอยู่อย่างนั้น ต้องกลับไปกลับมาอยู่ สัญญาความจำก็เหมือนกัน จะจำได้บ้าง ลืมไปบ้างโดยลำดับ สังขารคือความคิดที่จิตใจก็เหมือนกัน เป็นเครื่องปรุงจิต สังขารในที่นี้หมายถึงเครื่องปรุงจิต ก็ปรุงไปปรุงมาอยู่อย่างนั้น และวิญญาณในที่นี้อีกเหมือนกัน ก็ต้องมีความรู้สึกเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ดังนั้น ในอนัตตลักขณสูตรเป็นเทศน์กัณฑ์แรก รองจากธรรมจักรฯ เมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรมจักรฯ นั้น สามารถทำ

ให้พระโกณฑัญญะบรรลุอรหัตตผลได้ เพียงแต่พระโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม ต่อเมื่อมาแสดงอนัตตลักขณสูตรนี้ ทำให้พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ องค์นั้น สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาได้ดังนี้ เพราะฉะนั้น เรื่องอนัตตานี้จึงเป็นข้อสำคัญมาก ที่ควรคิดเป็นอย่างยิ่ง เพราะเรื่องอย่างอื่นนั้น ได้แก่เรื่องสังขารไม่เที่ยง คิดไปคิดมาก็อาจจะอยู่แค่นั้น สังขารเป็นทุกข์ คิดไปคิดมาก็อาจจะอยู่แค่นั้น ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา หรือจะว่าสังขารเป็นอนัตตา ดูเหมือนจะเป็นข้อสำคัญ เพราะอนัตตานั้นไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน จึงถือว่าย่อมเป็นข้อเตือนจิตดีกว่าอย่างอื่น

ข้อทุกข์นั้น ทุกข์เพราะกลับไปกลับมา ท่านแสดงไว้เป็นอันมาก ตั้งแต่สภาวทุกข์ คือทุกข์ประจำสังขาร หมายถึงการเกิด การแก่ การตาย นี้ก็เป็นทุกข์ทั้งสิ้น การเกิดนั้นเป็นทุกข์อย่างไร อธิบายว่า การคลอดหรือการอยู่ในครรภ์นั้นเป็นความลำบากของคนเป็นอย่างยิ่ง ท่านมีข้อเปรียบเทียบเช่นกับคนตกเหว คือคนที่จะคลอดออกมาจากครรภ์มารดานั้น เกิดลมกรรมชวาต คือลมที่เกิดจากกรรม พัดให้ศีรษะตกลงเบื้องต่ำในตอนนั้น ทารกนั้นจะรู้สึกเหมือนว่าตกเหวไปตั้งร้อยวา ทำให้รู้สึกเป็นทุกข์หวาดเสียวเป็นอย่างยิ่ง ดังนี้เป็นต้น ส่วนทุกข์

อย่างอื่นที่สามัญชนอาจจะไม่เห็นเป็นทุกข์ ที่เรียกว่า สหคตทุกข์ เช่นว่า เรารับประทานอาหารอร่อย หรือไปดูหนังดูละครสนุก ความจริงนั้นมีทุกข์เจือปนอยู่ทั้งนั้น การกินอาหารอร่อยก็มีทุกข์เจือปนอยู่ในการเคี้ยวในการกลืน ในการที่อาหารนั้นไปคั่งค้างอยู่ในท้อง ก็เป็นทุกข์ ดังนั้นการไปดูหนังดูละครก็ต้องไปนั่งเมื่อย แม้แต่มีเรื่องสนุกก็ต้องไปนั่งเมื่อยอยู่อย่างนั้น ดังนี้ทุกข์ก็ตามไปที่นั่นด้วย แม้แต่การแสวงหาอาหารต่างๆ ก็เหมือนกัน เราดูจากสัตว์บางชนิดที่ออกจากป่ามาหาอาหารตามชายทุ่ง จะมีความระแวงอยู่เสมอ มองนั่น มองนี่ จะหาความสุขไม่ได้ คนเราในปัจจุบันก็ยิ่งจะเห็นเหมือนกัน ในการแสวงหาอาหารก็เป็นความยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง และเป็นทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนี้ ส่วนในข้อสุดท้ายอนัตตานั้นเป็นเรื่องพิเศษจริงๆ การที่จะทำให้เห็นอนัตตาได้นั้น ถ้าหากคิดง่ายๆ **เพียงเห็นว่าไม่ใช่ตน**อย่างนั้น ก็จะเป็นการ**เห็นผิด**ไปเหมือนกัน

การเห็นอนัตตา ท่านจึงมีข้อกำกับไว้ให้พิจารณาหลายข้อด้วยกัน เช่นว่าสังขารร่างกายของเรานี้ เราไม่อยากแก่ เราก็หาทางทำไม่ให้แก่ ก็ทำไม่ได้ สังขารย่อมจะต้องแก่ไป เราจะเห็นได้ว่า ในเวลานี้เรามีร้านเสริมสวย มียาบำรุงอะไรมากมายหลายประการ คนเราก็พ้นความแก่ไปไม่ได้ เราจะต้องแก่ไป

ตามนั้น หมายความว่า ลักษณะอันหนึ่งของอนัตตาคือห้ามความแก่ ความเจ็บเหล่านี้ไปไม่ได้ ท่านว่าเป็นไปตามเหตุปัจจัย เช่น ธาตุทั้ง ๔ รวมกันเข้า ธาตุทั้ง ๔ นี้ก็ต้องแยกไป เป็นไปตามปัจจัย แล้วก็แยกไปตามปัจจัย จะอยู่อย่างเดิมนั้นไม่ได้ แล้วอีกอย่างหนึ่งเป็นข้อแย้งที่เราอ้างว่า สิ่งโน้นเป็นของเรา สิ่งนี้เป็นของเรา ในที่สุดก็ไม่มีอะไรเป็นของเราได้ ดังที่เล่ากันบ่อย ๆ เมื่อคนที่โลภมาก ยึดถือมาก ยึดถือว่าอะไรก็เป็นของตัว เช่นเศรษฐีที่ดินคนหนึ่ง อวดความมั่งมีในเรื่องมีที่ดินมาก พาเพื่อนไปดู ไปชี้ให้ดูว่า ข้างหน้าที่ลิบ ๆ โน้นก็เป็นของผม ทั้งข้างขวาข้างซ้ายข้างหลัง และที่ยืนอยู่ตรงนี้ก็เป็นของผม พูดกันถึงแค่นี้ก็มีเสียงดังครืน ๆ มาจากแผ่นดิน พร้อมด้วยเสียงถามว่า ใครจะเป็นของใครกันแน่ ทำให้เศรษฐีคนนั้นสะดุ้งตกใจ กลับมาบ้านก็เป็นไข้ ความร้อนขึ้นสูง ในที่สุดก็สิ้นชีวิต แล้วเขาก็นำไปเผาไว้ตรงที่เศรษฐียืนนั้น จึงเป็นการแก้ปัญหาคือร่างของเศรษฐีนั้นกลายเป็นแผ่นดิน จึงเป็นสิ่งที่แน่นอนว่าในแผ่นดินนั้นมีร่างกายของเศรษฐี ตามเรื่องราวที่ว่านี้ก็เป็นการเห็นแจ่มชัดว่า เราจะไปยึดอะไรต่อมิอะไรเป็นของเรานั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้ จึงเป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนิกชน และพุทธศาสนิกชนอาจจะ

ภาคภูมิใจได้อย่างหนึ่งว่า เรามีหลักไตรลักษณ์หรือหลักสามัญญ-ลักษณะอยู่แล้ว เป็นธรรมะที่สูงกว่าศาสนาอื่น ๆ ศาสนาอื่นอาจจะแสดงจริง แต่ว่าขาดแสดงเรื่องอนัตตา หรือบางทีกลับสอนให้ยึดถือสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นตัวตนไปเสียอีก ความจริงยึดถือไม่ได้ พระพุทธพจน์นี้นับเป็นสัจจะแท้ ๆ เป็นของจริง ไม่ใช่เรื่องของการเอาตัวรอดไปครั้งหนึ่ง ๆ แต่เป็นสัจธรรมอยู่ในตัว

วันนี้เป็นวันอัฏฐมี วิสาขอัฏฐมีคือวันถวายพระเพลิงพระศพของพระพุทธองค์ ซึ่งถวายเมื่อปรินิพพานแล้วได้ ๗ วัน วิธีถวายพระเพลิงนั้นก็ทำอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ คือต้องห่อหุ้มด้วยสำลี มีผ้าขาวซับแล้วใส่พระศพลงในรางเหล็กที่เต็มไปด้วยน้ำมัน แล้วก็นำไปไว้ที่เชิงตะกอนในนครกุสินารานั้น ตัวเชิงตะกอนนั้นเป็นไม้หอมทั้งสิ้น สมัยนั้นยังไม่มีเมรุอย่างที่เราเห็นกันอยู่ในทุกวันนี้ เป็นการถวายพระเพลิงกันด้วยไม้หอมเหล่านั้น เมื่อถวายพระเพลิงแล้ว สิ่งที่เหลืออยู่ก็มี เช่น พระเกศา พระโลมา พระอัฐิ เหล่านี้เป็นต้น ตามปกติพระเกศาและพระโลมานั้นเป็นสิ่งไวไฟ แต่จะเป็นเพราะเหตุใดทำไมจึงอยู่ได้ ก็คงจะเป็นกรรมวิธีวิเศษอย่างใดอย่างหนึ่งทำให้อยู่ได้ แล้วคราวนี้เจ้านครกุสินาราก็ได้รวบรวมสิ่งเหล่านั้นไว้เป็นของตน โดยถือเอาว่าพระพุทธเจ้ามาปรินิพพานในนครของตน สิ่งเหล่านี้ก็ควรจะ

เป็นของตน แล้วคราวนี้เจ้าเมืองต่าง ๆ ทราบข่าวก็ยกกองทัพมาเพื่อจะขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเหล่านั้น เจ้านครก็ไม่ให้โดยอ้างกรรมสิทธิ์ในการที่พระองค์มาปรินิพพาน ทีนี้พวกนั้นเขาอ้างว่าเขาก็นับถือพระพุทธเจ้าเหมือนกัน จนเกือบจะรบกันขึ้น เคราะห์ดีที่โทณพราหมณ์เป็นคนกลาง เป็นนักพูดที่สำคัญได้กล่าวให้ท่านเหล่านั้นทราบว่า พระพุทธเจ้านี้ทรงเป็นขันติวาที หมายความว่ากล่าวยกย่องขันติ คือความอดทน ก็พระองค์ทรงสามัคคีธรรม กล่าวแต่เรื่องสามัคคีธรรมทั้งนั้น แล้วก็เหตุไฉนพวกเราที่นับถือพระองค์จึงทิ้งหลักสามัคคีธรรมและทิ้งหลักขันติธรรมเสียเล่า ขอให้เข้าใจความหมายและก็แบ่ง ๆ กันไป ต่างฝ่ายต่างก็ได้เอาไปทำการบูชา พระพุทธศาสนาก็จะได้แพร่หลายออกไป การที่โทณพราหมณ์ได้กล่าวไว้เช่นนี้ ก็เป็นคุณงามความดีของโทณพราหมณ์นั้นประการหนึ่ง และเป็นคุณงามความดีของผู้ที่สดับตรับฟังเลิกรบราฆ่าฟันกันได้ ในปัจจุบันนี้ไม่ว่าในครอบครัว ในวัดวาอาราม หรือว่าในสถาบันใด ๆ ก็ตาม ถ้าบุคคลตั้งอยู่ในขันติธรรม ตั้งอยู่ในสามัคคีธรรมแล้ว เรื่องวุ่นวายก็ย่อมหมดสิ้นลงในที่นั้น

แสดงพระธรรมเทศนามา ก็พอสมควรแก่เวลา ด้วยประการฉะนี้.

เทศน์เรื่องกินเนื้อสัตว์

บัดนี้ จะเทศน์เรื่องกินเนื้อสัตว์ การเทศน์เรื่องนี้ มิใช่มาโฆษณาชวนเชื่อคือ

๑. ชักชวนให้กินเนื้อสัตว์ หรือ กินซากสัตว์

๒. ชักชวนให้กินผักหญ้า

โดยให้เหตุผลว่า กินเนื้อสัตว์ทำให้คนดุร้าย กินผักกินหญ้าทำให้คนใจดี ซึ่งจะเป็นความจริงไปไม่ได้ โคกินแต่หญ้า ก็เคยขวิดพระอรหันต์ตาย (นิพพาน) ความจริงสัตว์ที่ที่ตายแล้วก็ดี หญ้าต่าง ๆ ก็ดีมันก็เป็นเพียงแต่ธาตุอย่างหนึ่ง ใครจะนำไปใช้อย่างใดมันก็เป็นแต่เพียงของกลาง ๆ เป็นแต่เพียงว่าซากสัตว์จากทะเล เราก็เรียกว่าผีทะเลได้ แต่ว่าซากสัตว์ที่มาจากป่า เราก็เรียกว่าผีป่าได้ เวลาเราทอดปลาเค็มเราก็เรียกเล่น ๆ ว่า ทอดผีทะเล มีกลิ่นออกมาค่อนข้างแรง บางทีฝรั่งได้กลิ่นนี้ร้องว่า ไค--เพา--ผี

ขอให้ฟังหรืออ่านเรื่องราวต่อไปนี้

เรามาฟังกันตามเรื่องที่มีในหลักธรรมะและหลักวินัย โดยเฉพาะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้ดีกว่า ดีกว่านึกเอาเองหรือนึกไปตามโฆษณาชวนเชื่อที่มุ่งจะตัดกำลัง หรือนึกไปตามที่เขาคุยกันเล่นสนุก หรือคุยเพื่อหยั่งเสียงว่า "ชาวพุทธจะรู้หลักในเรื่องนี้อย่างใด" การนับถือพระพุทธศาสนาปัญญาขึ้นหน้า ศรัทธาตามหลัง หรือว่ารู้อยู่ข้างหน้า ศรัทธาตามหลัง หมายความว่า การนับถือพระพุทธศาสนา เรื่องรู้เป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อรู้ถูกต้องดีแล้วจึงเชื่อได้ และก็พระพุทธศาสนาเลิศล้ำอยู่ตรงนี้ เพราะไม่มีการปิดหูปิดตาให้เชื่ออย่างงมงาย.... พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของนักปราชญ์ พระดำริจะทรงสั่งสอนพระพุทธศาสนาครั้งแรก ก็ได้ทรงหานักปราชญ์ชั้นยอดให้รับฟัง เช่นอาฬารดาบส อุทกดาบส ซึ่งเป็นนักปราชญ์ชั้นยอดที่พระพุทธองค์เคยทรงเข้าไปทดลองศึกษาในสำนัก แต่ท่านทั้งสองได้สิ้นชีพไปแล้ว จึงทรงหานักปราชญ์อันดับรองลงมา ก็ทรงเห็นพระปัญจวัคคีย์ที่เคยมาอาสาปฏิบัติพระองค์ตอนทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา แล้วปลีกตนไปอยู่ที่อิสิปตนมฤคทายวันเวลานั้น.... การทรงมุ่งสั่งสอนแก่นักปราชญ์ นี่เป็นข้อพิสูจน์อย่างแจ่มชัดว่า คำสอนของพระองค์เป็นจริง--

ย่อมน่าประหลาดอยู่ว่า ของจริงคนโง่ไม่ค่อยรู้และไม่ค่อยเชื่อ ส่วนคนฉลาดของไม่จริงไม่ค่อยรู้และไม่เชื่อ ตรงกันข้ามคนโง่รู้ของไม่จริงและเชื่อง่าย ส่วนคนฉลาดดูเหมือนของไม่จริงไม่รู้และไม่เชื่อ (ไม่สนใจ) เมื่อพระพุทธองค์เสด็จเพื่อจะทรงสอนพระปัญจวัคคีย์ได้ทรงพบคนไม่ค่อยฉลาดผู้หนึ่ง เขาถามถึงครูของพระองค์ เมื่อทรงตอบว่าตรัสรู้เองก็สั่นศีรษะหลีกไป คือไม่ยอมรับรู้และไม่เชื่อนั่นเอง แต่พอพระองค์ถึงพระปัญจวัคคีย์ก็ทำท่าจะไม่รับรู้และไม่เชื่อ ถึงเช่นนั้นก็ยังไม่ตะเพิดให้พระองค์หลีกไป หรือตนเองเตลิดหนีไป และพระพุทธองค์ตั้งพระหฤทัยที่จะสอน (ดูเหมือนว่าคนฉลาดยิ่งทำท่าไม่รับรู้และทำท่าไม่เชื่อยิ่งดี คุยกับคนฉลาดยิ่งออกรส) ฝ่ายพระปัญจวัคคีย์ผู้มีธาตุแห่งความฉลาดก็ไม่ปฏิเสธอย่างเด็ดขาด พอใจในการศึกษาสดับตรับฟังต่อไป (ฟังคนโม้มาก ๆ ยังดีกว่าไม่ได้ฟังอะไรเสียเลย เพราะอย่างน้อยก็ยังรู้ว่าคนโม้ไม่เข้าเรื่องก็มี) พระปัญจวัคคีย์ฟังไป ๆ ในที่สุดก็รู้ของจริงทั้งหมดจนเกิด *อจลสัทธา* ความเชื่อที่ไม่หวั่นไหว ก่อนยังเป็น *จลสัทธา* ความเชื่อที่หวั่นไหว ...พระพุทธศาสนาจึงกล่าวได้อย่างเต็มปากว่า เป็นศาสนาของนักปราชญ์โดยแท้ มีความรู้เป็น *สัจธรรม* ไม่ใช่มี

ความรู้แค่ *สมมติฐาน* เดาเอาหรือเก็งเอา โดยนัยนี้นี่เองจึงควรศึกษาพระพุทธศาสนาไปตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ และเข้าใจให้ถูกต้องตามไป มิใช่ครึ้มใจอย่างไร ชอบใจอย่างไรก็ว่าไป การทำเช่นนั้นมิใช่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง....แต่กำลังทำท่าจะเป็นศาสดาแข่งพระพุทธองค์เข้าไปมากเต็มทีแล้ว....

๑. **พระกระยาหารหลังทรงผนวช** เมื่อทรงผนวชแล้ว พระกระยาหารครั้งแรกคือบิณฑบาต ประทับที่อนุปิยอัมพวันเป็นเวลา ๗ วันโดยมิได้เสวยพระกระยาหารเลย การออกจากวังมิได้มีเสบียงกรังติดมาแม้แต่น้อย วันที่ ๘ จึงได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ทำความโกลาหลแก่ประชาชนในกรุงนี้มิใช่น้อย ตื่นกันยังกะช้างเข้ามาอาละวาดในกรุง หรือเหมือนยักษ์เข้าเมือง แต่ด้วยพระรูปพระโฉมของพระองค์จึงทำให้เกิดพิศวงกันว่า "ชะรอยพระจันทร์หนีราหูมาสู่มนุษยโลก" บ้าง "ชะรอยเป็นกุสุมเกตุกามเทพบุตรลงมาชมสมบัติแห่งบรมกษัตริย์ในเมืองมนุษย์" บ้าง "องค์มเหศวรเทวราชลงมาจากไกรลาสคีรี" บ้าง "องค์ท้าวสหัสสนัย" บ้าง "ท้าวมหาพรหม" บ้าง "อัจฉริยมนุษย์ใหญ่ยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งปวง" บ้าง ดังนี้ เมื่อมีเหตุวุ่นขึ้นกลางกรุงเช่นนั้นพวกราชบุรุษผู้รับผิดชอบแทนพระ-

เนตรพระกรรณ จึงคิดระงับเหตุ จึงเข้าไปเฝ้ากราบบังคมทูลพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทอดพระเนตร โดยช่องสีหบัญชร แล้วดำรัสให้ราชบุรุษตามสะกดรอยให้รู้แน่ โดยประทานหลักวิชาดูอมนุษย์ (ผี) ดูเทวดา ดูคนไว้ว่า "ถ้าเป็นผีก็จะอันตรธานหายไปโดยไม่มีร่องรอย ถ้าเป็นเทวดาจะเหาะขึ้นไปบนอากาศ ถ้าเป็นพญานาคก็จะแทรกแผ่นดินลงไป ถ้าเป็นมนุษย์เมื่อมาหาอาหารอย่างนี้ก็จะต้องเอาไปกิน" ก็ปรากฏว่าเสด็จออกไปเสวยพระกระยาหารที่ทรงบิณฑบาตได้ ดังที่ท่านรำพันไว้ว่า --

"ทรงพิจารณาภัตตาหารในบาตรด้วยปฏิกูลสัญญา ในขณะนั้นก็บังเกิดปฏิกูลยิ่งนัก ปานประหนึ่งว่าลำไส้ใหญ่จะกลับออกมาทางพระโอษฐ์ เหตุเพราะพระองค์เคยเสวยปณีตโภชนาหารปานประดุจทิพยสุธาโภชน์ มิได้เคยทรงทัศนาการ ซึ่งมิสกาหาร ดังนั้น จึงบังเกิดปฏิกูลเป็นอันมาก ลำดับนั้นก็ประทานโอวาทแก่พระองค์เองว่า *ดูกรสิทธัตถะ* ตัวท่านบังเกิดในขัตติยสุขุมาลชาติกูลอันได้ล้วนอุดมอันนปานาหาร เคยบริโภคแต่สุคันธชาติโภชนสาลี....ท่านจึงไม่รู้สึกตนว่าเป็นบรรพชิตเห็นปานฉะนี้ และเที่ยวบิณฑบาต" เช่นนี้ก็คงเห็นแล้ว เรื่อง

บวชก็ต้องบิณฑบาต และเมื่อบิณฑบาตจะเลือกได้อย่างไร ชาวเมืองเขากินอะไรก็ใส่บาตรอย่างนั้น นี่ก็คงเป็นเหตุอย่างหนึ่งในการที่จะเลือกกินเลือกฉันไม่ได้....

๒. นิสัย ๔ เมื่อผู้บวชใหม่ทรงสอนนิสัย ๔ เฉพาะข้อบิณฑบาตว่า ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา, ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย. อติเรกลาโภ : สงฺฆภตฺตํ อุเทสภตฺตํ นิมนฺตนํ สลากภตฺตํ ปกฺขิกํ อุโปสถิกํ ปาฏิปทิกํ แปลว่า การบวชอาศัยบิณฑบาต....เว้นแต่มีอดิเรกลาภ คือมีผู้ถวายในกรณีต่างๆ ในโอกาสต่างๆ.... นี่แปลเอาความง่ายๆ เพื่อให้รู้ว่าการบวชนั้น ต้องอาศัยบิณฑบาต แต่ไม่บิณฑบาตก็ได้เหมือนกัน เมื่อมีอดิเรกลาภ จะว่าหลวงตาบางองค์ไม่บิณฑบาตมันผิดเรื่อง ความจริง เมื่อหลวงตาฉันอาหารในปิ่นโตก็คล้าย ๆ อาหารบิณบาตนั่นเอง คือเขาใส่มาอย่างไรก็ฉันอย่างนั้น ถ้าจะเลือกวันไหนในปิ่นโตมีปลามีเนื้อให้เททิ้ง... .คราวนี้ไม่กี่วันหลวงตาก็กลายเป็นหลวงตาย แน่นอน....เช่นนี้ก็เห็นได้อีกเหมือนกันว่า ไม่ว่าจะฉันของบิณฑบาตหรือฉันในปิ่นโต ไม่ว่าหลวงตา สมเด็จฯ รองสมเด็จฯ ชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช ชั้นสามัญ พระครูฯ พระต่าง ๆ ตลอดถึงสามเณรน้อย ถ้า

บิณฑบาต หรือได้ปิ่นโตไม่ฉันเนื้อไม่ฉันปลาก็มรณะหมดในเวลาไม่สู้ช้านักเป็นแน่ เพราะคงจะหาใครมาพิรี้พิไรทำอาหารเจให้ฉันได้หวาดไหว นี่ก็คงเป็นเหตุหนึ่งที่เลือกฉันไม่ได้ แม้ข้อที่จะมีอุบาสิกา ๒-๓ คนมาปวารณาตัวบอกว่า "ได้เจ้าค่ะพวกอุบาสิกาจะทำถวาย" หรืออุบาสกสัก ๑ คนมาบอกว่า "เอาเหอะน่า ผมจะทำถวาย" หรือพวกเด็กจำนวนหนึ่งบอกว่า "ผมจะบอกให้คุณแม่ทำถวาย ขอให้หลวงตาฉันอาหารไม่ฉันเนื้อฉันปลาก็แล้วกัน" ข้อรับรองของคน ๓ จำพวกนี้จะเป็นไปได้สักแค่ไหน บางทีโดนทำอาหารอย่างว่าเข้าเดือนสองเดือนก็จะมาบอกคืนกันหมด โดยอ้างเหตุว่ามันยากมันไม่สะดวกต่างๆ หรือจะมีคนเก่งทนทำไปได้ก็คงจะแค่อายุคนก็จะหมดหรือหายากไปเอง พระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงแค่อายุคน เป็นศาสนาสำหรับคนในอนาคตอันไกล พระพุทธองค์มิได้ทรงตั้งพระพุทธศาสนาสำหรับแก้ปัญหาชั่วคราว....การออกข้อห้ามใด ๆ จะให้เหมือนกฎอัยการศึกไม่ได้ เพราะนั่นเขาออกแก้ปัญหาชั่วคราว ข้อห้ามทางพุทธศาสนาแบบนี้ สำหรับที่จะได้ใช้ตลอดไป เรียกว่าเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของผู้บวชทั่วไปและตลอดกาล....คำรับรองของบุคคลไม่ยั่งยืน

๓. **การเลี้ยงง่าย** การอยู่ง่าย กินง่ายเป็นลักษณะพิเศษของผู้ออกบวชอย่างหนึ่ง และอยากจะเทศน์ว่าเป็นเรื่องสำคัญไม่น้อย ทำให้คนบวชอยู่ได้ และทำให้คณะสงฆ์ดำรงอยู่ได้ ตลอดถึงจะทำให้คณะสงฆ์ดำเนินไปได้อีกนาน ไม่เรียวลงเร็วนัก ถ้าหากผู้บวชเกิดอยู่ยาก กินยาก ก็คงไม่สู้ช้า สัญลักษณ์ของพระสงฆ์ก็จะเหลือผ้าเหลืองน้อยห้อยหูหรือผูกไว้ที่ข้อมือ ไปทำไร่ไถนาเลี้ยงสัตว์ ใครใคร่ทำบุญก็จะต้องแสวงหาพระสงฆ์ เห็นใครมีผ้าเหลืองน้อยห้อยหูหรือพันไว้ที่ข้อมือ กำลังทำไร่ไถนาหรือเลี้ยงสัตว์ ถ้าเป็นผู้หญิงพบเข้าก็จะร้องว่า "หยุดก่อนเถิดเจ้าข้า ดิฉันจะถวายสังฆทาน" นี่อย่าเห็นว่าเทศน์เล่น ๆ มีคนที่สามีตายในบางสถานที่ที่หาพระยาก และในกรณีที่พระไม่ยอมไป ก็ปรากฏว่าได้ก่อให้เกิดความเป็นกำพร้าแก่ผู้หญิงนั้นเป็นซ้ำสอง คือกำพร้าสามีมาครั้งหนึ่งแล้วมาเกิดกำพร้าพระขึ้นอีกครั้งหนึ่ง น่าจะเกิดเป็นนางครวญว่า –

อันกำพร้า สามี นี่แสนยาก
กำพร้าพระ ยิ่งลำบาก กว่าแสนส่วน
ต้องมาตก ที่นอนนั่ง เป็นนางครวญ
ละห้อยหวล โหยหา โศกาดูร

ไร้ที่พึ่ง – ทางกาย ร้ายไฉน ?
ไร้ที่พึ่ง – ทางใจ ไร้สิ้นสูญ !
แม้คนเรา ไร้ญาติวงศ์ พงศ์ประยูร
ควรเพิ่มพูน พระธรรม ประจำใจ

ความจริงเรื่องที่พึ่งนั้น คนเรามีสักอย่างหนึ่งก็พออยู่ไปได้ไม่ว้าเหว่เกินไปนัก แต่ว่าถ้ามีที่พึ่งทั้ง ๒ อย่าง คือทั้งทางกายและทางใจ ก็เรียกว่าพร้อมมูล แต่เมื่อขาดที่พึ่งทางกายได้ที่พึ่งทางใจไว้ ก็เรียกว่ายังแก้ปัญหาที่สำคัญได้....การที่จะให้คณะสงฆ์ดำรงอยู่ เพื่อเป็นคณะสงฆ์และเป็นที่พึ่งแก่ประชาชนหรือเป็นนาบุญของโลก ก็จำต้องมีหลักที่ทำอย่างไรจึงจะอยู่ได้เช่นนั้น มีคำสอนที่เป็นหลัก ๆ เป็นอันมาก เฉพาะที่สำคัญอันหนึ่งว่า "....ควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย" การเลี้ยงง่ายหมายถึงว่าชาวบ้านเขาถวายอย่างไรก็ฉันอย่างนั้น ไม่ใช่เวลาไปฉันในพระบรมมหาราชวังแล้วมีสำรับกับข้าวพระราชทานมา ก็ร้องว่าไม่ฉัน เพราะมีแต่เนื้อและปลาแล้วอะไรจะเกิดขึ้น....ถ้าเป็นมือเพล "เถรอดเพล" นั้นแน่แล้วยังมีปัญหาอื่น ๆ อันแสดงถึงความเลี้ยงยาก และข้อเสียหายแก่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นอีกเช่นว่าอวดดี อวดเคร่งนอกตำรา เรื่องอวดเคร่ง อวดดีนอก

ตำรานี้ ดูแค่เรื่องหัวล้านนอกครู หรือเด็กสร้างบ้าน หัวล้านสร้างเมือง เรื่องก็มีวุ่นเอาการอยู่แล้ว ยิ่งพุทธศาสนิกอวดดีอวดเคร่งนอกหลักพระพุทธศาสนา จะดูว่าเข้าทีอย่างไร ก็ไม่เห็นมีเท่าขี้เล็บ หลักเลี้ยงง่ายจึงเป็นอีกหลักหนึ่ง ที่สำคัญในอันจรรโลงพระพุทธศาสนาไว้....

๔. **เนื้อที่ห้ามฉัน** เนื้อนี้กำหนดไว้ ๑๐ ชนิด คือ ๑. เนื้อมนุษย์ ๒. เนื้อช้าง ๓. เนื้อม้า ๔. เนื้อสุนัข ๕. เนื้องู ๖. เนื้อราชสีห์ ๗. เนื้อเสือโคร่ง ๘. เนื้อเสือเหลือง ๙. เนื้อหมี ๑๐. เนื้อเสือดาว. ทั้ง ๑๐ นี้เป็นอันชัดอยู่แล้วว่า *ฉันไม่ได้* หรือคฤหัสถ์จะถือไม่รับประทานก็ตามใจ....มีเหตุผลอย่างไร? จะเว้นเนื้อที่พระองค์มิได้ทรงห้ามเรื่องเหตุผลส่วนตัว เช่นรับประทานอะไรแล้วมันคันไปทั้งตัวนั้นเป็นเรื่องส่วนตัวจำต้องว่ากันเฉพาะโรค ไม่ใช่ว่าหลักพระพุทธศาสนาหรือว่าใคร....

๕. **ของฉันที่อนุญาต** ของนี้ที่ระบุเป็นโภชนะสามัญ คือ ข้าวสุก ขนมสด ขนมแห้ง ปลา เนื้อ ของที่ระบุเป็นโภชนะประณีต คือข้าวสุกระคนด้วย เนยใส เนยข้น น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม นอกจากนี้ยังอนุญาต

ขาทนียะคือของขบเคี้ยว ได้แก่ผลไม้และเหง้าต่างๆ มีหัวมันเป็นต้น สิ่งเหล่านี้อนุญาตให้ฉันได้ มีเงื่อนไขเพียงอย่าไปขอคนที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา และผิดกาลเวลาหรือผิดหลักบางอย่างเข้าเท่านั้นข้อนี้ก็เห็นว่าไม่ควรจะเป็นปัญหาอะไรอีก....

๖. ปัญหาเทวทัต ในเรื่องปัญหาเทวทัตนี้ย่อมเป็นอันชัดแจ้งมาก เทวทัตทีแรกก็เป็นศิษย์ของพระพุทธองค์และปฏิบัติพอสมควร แต่ต่อมาทะเยอทะยานแข่งรัศมีพระพุทธองค์ด้วยอุบายต่าง ๆ อันไม่ซื่อแบบลูกศิษย์คิดล้างครูอย่างรุนแรง พระพุทธองค์ก็ทรงทราบดีตรัสว่า "ปกติของเทวทัตแต่ก่อนเป็นอย่างไร เดี๋ยวนี้เป็นอย่างหนึ่ง เทวทัตทำอย่างไรด้วยกายก็ดีด้วยวาจาก็ดี ไม่พึงเห็นว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นอย่างนั้น พึงเห็นเฉพาะตัวเทวทัตเอง" เทวทัตเคยเข้าไปทูลขอเป็นเชิงแย้งพระพุทธองค์ ๕ ข้อ คือ :– ๑. ถืออยู่ป่า ๒. ถือบิณฑบาต ๓. ถือผ้าบังสุกุล ๔. ถืออยู่โคนต้นไม้ (ทั้ง ๔ ข้อนี้จงถือตลอดชีวิต) ๕. จงอย่าฉันเนื้อฉันปลาตลอดชีวิต....พระองค์ไม่ทรงอำนวยตาม ๓ ข้อข้างต้นตามแต่ปรารถนาใครจะถือได้เพียงไร ส่วนอยู่โคนต้นไม้อย่าว่าแต่ให้ถือตลอดชีวิต ทรงอนุญาตให้อยู่โคนไม้ได้เพียง ๘ เดือนเท่านั้น (คงกลัวพระจะกลายเป็นหมีกระมัง) ส่วนเรื่องฉันเนื้อฉันปลาอันบริสุทธิ์

โดยเค้า ๓ คือ ๑. ไม่ได้เห็น ๒. ไม่ได้ยิน ๓. ไม่ได้รังเกียจว่าเขาฆ่าสัตว์เฉพาะตน หรือสหธรรมิกด้วยกัน (หมายถึงไม่ใช่อุทิศมังสะที่ฆ่าเฉพาะ) นี่เป็นปัญหาที่พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัยไว้แล้ว ไม่ควรจะมีข้อคิดอะไรคั่งค้างอยู่อีก...

๗. **ปวัตมังสะ** เนื้อ (ปลา) ที่มีอยู่แล้วในตลาด มีก่อนพระพุทธศาสนาเกิดด้วยซ้ำไป เนื้อแบบนี้อนุญาตถ้าไม่ใช่เนื้อห้ามตามที่กล่าวไว้ และการที่จะไปอ้างว่า "เมื่อมีผู้กิน ก็มีผู้ฆ่า" ใครเป็นผู้กินที่สำคัญก็คือชาวเมืองนั่นเอง พระเพียงแต่ฉันของที่เขาทำบุญ.....อีกประการหนึ่งอ้างว่ากินเนื้อกินปลาขาดเมตตาสำหรับคนทั่วไป นี่ก็ตีความผิด เมตตาท่านให้เจริญไปในสัตว์ที่มีชีวิต ไม่ใช่ให้เจริญไปที่ชิ้นเนื้อชิ้นปลา....เทศน์มายาวมิใช่มุ่งให้ฉัน กินเป็นสำคัญ แต่มุ่งหลัก ๓ ตะกร้า (ไตรปิฎก) หมดหน้ากระดาษ เอวัง.

บันทึกท้าย .....

เนื้อที่ห้าม....

กัณฑ์ก่อนได้เทศน์ถึงเรื่องเนื้อที่ทรงอนุญาต และเนื้อที่ห้าม ๑๐ อย่าง เนื้อที่ห้ามนี้เกิดมีผู้ประสงค์ให้เทศน์ต่อว่า ทำไม

จึงห้ามเนื้อ ๑๐ นั้น (เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี เนื้อเสือดาว เนื้อท้ายนี้บางทีว่า เนื้อหมาป่า หรือหมาจิ้งจอก แต่คงไม่ใช่ตัวที่เห็นพวงองุ่นอยู่สูงงับไม่ถึงทำทีเป็นถ่มน้ำลายปีด ๆ แล้วแสร้งพูดว่าองุ่นเปรี้ยว....เชิดหน้าเดินเลยไป) เนื้อทั้ง ๑๐ ที่ทรงห้ามมิให้ฉันนี้ พิเคราะห์ดูตามชื่อก็ไม่มีขายในตลาดเมืองไทย และคนไทยไม่ว่าผู้ชายหรือผู้หญิงก็ไม่ชอบรับประทาน เคยมีเฉพาะเนื้อสุนัขอยู่คราวหนึ่งที่มีขายแถวเยาวราช ซึ่งมีคนพวกหนึ่งกินก็ทำให้คนพวกอื่นๆ ที่ไม่ชอบ และมิใช่แต่ไม่ชอบเท่านั้น เกลียดเอาด้วย เวลารับประทานเนื้อสัตว์อื่นเกิดสงสัยขึ้นมาก็มีอาการคลื่นเหียน จนต้องปลอบใจกันว่า "ไม่ใช่น่า เนื้อนั้นมันแพงกว่าที่เราซื้อนี่" แต่ปลอบใจกันอย่างนั้นก็ยังไม่ไหว เมื่อคนเกิดคลื่นเหียนกันมากเข้า ตลอดถึงผู้หลักผู้ใหญ่ผู้ที่มีอำนาจบริหารประเทศในขณะนั้น จึงได้มีคำสั่งให้เลิกตลาดขายเนื้อหมาไป........ใครจะดำริตั้งตลาดขายเนื้อสุนัขขึ้นอีกก็จะไปไม่รอด ไม่ใช่พระเณรแอนตี้ไม่ฉัน แต่ชาวบ้านนั่นเองจะแอนตี้กันเอง ดังที่ปรากฏมาแล้ว....

ห้ามฉันเนื้อมนุษย์ การห้ามฉันเนื้อมนุษย์ ไม่น่าจะต้องเทศน์เพราะถ้าไม่ห้ามและแถมบอกอานิสงส์ไว้ด้วยว่า การ

ถวายเนื้อมนุษย์แก่ภิกษุสามเณรได้บุญมาก เนื้อใครต่อใครก็คงจะถูกตุ๋นถวายพระกันวุ่นไปยิ่งได้เนื้อคนฟังธรรมรักษาศีลยิ่งได้อานิสงส์มาก คนฟังธรรมรักษาศีลก็คงจะถูกแกงถวายพระก่อนพวกอื่น เพราะถือว่าเป็นเนื้อค่อนข้างบริสุทธิ์ถ้าอย่างนี้ก็เห็นจะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมความนิยมเร็วมากด้วยเหตุ ๒ ประการ ประการแรกคือคนถูกแกงถวายพระไปเรื่อย ๆ ประการที่ ๒ คนเลิกรักษาศีลฟังธรรม....ตรงกันข้ามบอกว่า ถ้าได้เนื้อคนที่ไม่เคยฟังธรรมรักษาศีลเลยในชีวิตของเขามาแกงถวายพระจะได้อานิสงส์มาก เพราะเขาไม่ได้ใช้จิตในทางศีลธรรม อยู่ไปก็ไม่เป็นประโยชน์แก่ศาสนาและแก่สังคม เมื่อใช้เนื้อเขาแกงถวายพระแล้ว ตัวเขาเอง ก็จะเป็นประโยชน์ในแง่ที่ว่า จิตใจมิได้พลีในทางศาสนา แต่ก็ได้พลีร่างกายแทน ส่วนประโยชน์ทางสังคม เขาก็จะไม่เป็นคนรกสังคมต่อไป ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งคือคนที่ไม่อยากถูกแกงถวายพระก็จะได้ฟังธรรมรักษาศีลกันขึ้นไม่น้อย....นี่ก็อย่าเพิ่งไปนึกว่าหลวงตาเทศน์อะไรก็ไม่รู้ ไม่น่าเป็นไปได้....เรื่องที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามมิให้พระฉันเนื้อมนุษย์นั้น ก็เกิดขึ้นจากเรื่องที่ไม่น่าเป็นไปได้ คืออุบาสิกาคนหนึ่ง ชื่อ สุปปิยา เธอเห็นพระภิกษุอยากฉันเนื้อ หาเนื้ออื่นไม่ได้ จึงแล่เนื้อตนเองส่วนหนึ่งออกปรุงอาหารถวาย จึงทรง

ห้ามฉันเนื้อมนุษย์ ภิกษุใดฉัน ต้องเป็นอาบัติถุลลัจจัย แล้วก็มีการห้ามเนื้ออีก ๙ อย่างนั้น แต่ทั้ง ๙ นั้นฉันเป็นเพียงอาบัติทุกกฏ.... เหตุผลในการห้ามท่านมิได้แสดงนิเทศไว้มาก เพราะเป็นเรื่องเล็กน้อย เหมือนกับการห้ามฉันพืชคาม คือหน่อพืชหรือเมล็ดพืชที่ยังเพาะปลูกงอก ภิกษุฉันก็เป็นอาบัติทุกกฏเท่ากับฉันเนื้อที่ห้ามนั้นเองแต่ก็อาจตั้งสมมติฐานพูดออกไปได้อย่างกว้างขวาง เช่นว่า

๑. สัตว์ทั้ง ๙ ประเภทนั้น ตามหลักบาลีไม่เรียกว่าเนื้อที่อนุญาตให้ฉัน *เนื้อ* เป็นสัตว์จำพวกกวาง อีเก้ง เป็นต้น ที่เรียกว่ามฤคทายวัน คือ ป่าเป็นที่ให้อภัยแก่มฤค คือเนื้อก็หมายถึงกวาง อีเก้งเหล่านั้นไม่รวมเสือ ราชสีห์ หมี หมาจิ้งจอกเป็นต้นเหล่านั้น สัตว์ที่เป็นเจ้าของเนื้อเช่นราชสีห์ก็เรียกว่า **มฤคราช, มฤคินทร์, มฤเคนทร์,** สัตว์ร้ายเหล่านี้ไม่ใช่มีความหมายโดยตรงว่า *เนื้อ* ที่เราพูดว่าเนื้อเป็นความหมายของกล้ามเนื้อของสัตว์เหล่านั้น....

๒. ช้าง ม้า เป็นสัตว์พาหนะ จนถึงช้างศึก ม้าศึกที่รวมอยู่ในขบวนทัพจตุรงคินีเสนา คือ *พลช้าง พลม้า พลรถ พลราบ* ก็เมื่อเป็นเช่นนี้จะเอามาให้พระฉันเสียก็ไม่ควร และ

ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปก็ไม่นิยมกินกัน ตลาดขายเนื้อม้า ก็ไม่เห็นมี อาจจะมีกินเพียงในจำพวกนอกคอก....

๓. หมาเป็นประเภทชวนสะอิดสะเอียนก็เป็นได้ เป็นอย่างอื่นไม่น่ากินก็ได้ แล้วแต่ความไม่นิยมหรือนิยมแต่ละแห่ง....

๔. เนื้อ ๙ อย่างนี้หาตามตลาดยาก ไม่มีใครเขานิยมเอามาขายกัน หากอนุญาตให้ฉันก็อาจจะมีคนศรัทธาไปจับเสือจับช้างมาแกงถวายพระ ดูออกจะวุ่นวายหัวปั่กหัก ป่าไปจับเสือจับช้างเช่นนั้น เนื้อที่เป็น **ปวัตมังสะ** ที่มีขายอยู่ในตลาด ทรงอนุญาตให้ฉันมีอยู่แล้ว ไปซื้อเอาง่าย ๆ ที่เขาฆ่าไว้แล้ว....อย่าไปทำให้เป็นปัญหา อย่างแม่ชีคนหนึ่ง เดินผ่านกุฏิพระ พระพูดว่าอยากฉันแกงปลา แม่ชีก็ไปตลาด เห็นแต่เจ๊กขายปลาเป็น ๆ จึงพูดเปรย ๆ ว่า "จะซื้อปลาตาย ๆ ไปแกงถวายพระก็ไม่มี" เจ๊กได้ยินก็ทุบหัวปลาให้ตาย ยายชีก็ซื้อมาแกงถวายพระ พระก็ฉัน จึงทำให้เกิดปัญหาว่าบาปตกอยู่กะใคร ? ยุ่งยากไปเปล่า ๆ....

๕. เนื้อทั้ง ๑๐ ที่ห้ามนั้น ที่สำคัญคือคนส่วนใหญ่ไม่นิยมรับประทาน เช่นนี้ถ้าไม่ห้ามมิให้พระฉันก็จะมีคนศรัทธาอย่างนางสุปปิยาแล่เนื้อตัวเองแกงถวายพระกันขึ้นอีก อาจจะมี

การแข่งขันกันถึงว่า เนื้อฉันนุ่มกว่า เนื้อฉันสวยกว่า อะไร ๆ อีกก็ได้ เรื่องของศรัทธาอย่าไปดูถูก ...ส่วนช้างม้าเป็นสัตว์ที่ควรยกย่อง รัชกาลที่ ๔ ถึงกับทรงประกาศมิให้เรียกว่า *ตัว* เช่น ช้างให้เรียกว่า *เชือก* ม้าให้เรียกว่า *ม้า* ในเมื่อจะกล่าวว่า ช้าง ๑๒ เชือก ม้า ๑๒ ม้า แล้วแต่จำนวน....นอกจากนั้นจะว่าเป็นสัตว์ดุร้ายเป็นสัตว์สกปรก เป็นสัตว์ไม่ซื่อ....จึงไม่ควรฉัน พระกำลังจะมาหัดเป็นผู้ไม่ดุ ไม่สกปรก เป็นคนซื่อ จึงไม่ควรกินสัตว์ประเภทเช่นนี้ก็ได้....เทศน์เรื่องเนื้อที่ห้ามก็ขอยุติไว้แค่นี้

อภิปรายความจริงของชีวิต

การอภิปรายปัญหา ได้ผ่านฤดูต่าง ๆ มาโดยลำดับ จากฤดูฝนถึงฤดูหนาว และฤดูร้อน บัดนี้ก็มาถึงฤดูฝน ซึ่งกำลังเป็นเวลาเข้าพรรษา ณ บัดนี้อีกแล้ว ฤดูต่าง ๆ ก็หมุนเวียนเปลี่ยนไป ชีวิตของเราทั้งหลายก็หมุนเวียนเปลี่ยนไปเหมือนกัน ทั้งวันเวลาที่เปลี่ยนไป และชีวิตของเราที่เปลี่ยนแปลง ย่อมไม่มีใครจะอุทธรณ์ให้กลับคืนมาได้ วาทะอันเป็นสัจธรรมจึงมีอยู่ว่า "กาลเวลาย่อมกลืนกินชีวิตของสรรพสัตว์พร้อมกับตัวมันเอง" ด้วยประการฉะนี้ย่อมเป็นจริงว่า ชีวิตและงานของเราทุกคนที่ล่วงไปแล้วนั้น ไหนเลยจะได้กลับคืนมา แต่อย่างไรก็ตาม ชีวิตทุกชีวิต ย่อมต้องเผชิญต่อความจริงอยู่เสมอ ดังนั้นในวันนี้ ก็จะได้อภิปรายเรื่องความจริงของชีวิต.

ความจริงของชีวิตคงจะมีมากมายนัก ถ้าเราจะอภิปรายทุกประเด็นหรือทุกแง่ทุกมุมย่อมจะทำไม่ได้ ในขั้นต้นนี้ อยากจะหาคำจำกัดความสั้น ๆ แต่ให้เป็นความจริงของชีวิต ขอให้คำ

จำกัดความ ความจริงของชีวิต มีแต่ทุกข์กับสุข และมีแต่รักกับชังเท่านั้น ถูกแล้ว ความจริงของชีวิตย่อมมีทุกข์มีสุข หรือมีรักมีชัง แต่นั่นเป็นส่วนผลที่ได้รับ ความจริงของชีวิตย่อมมีส่วนเหตุอยู่ด้วย คือ เมื่อมีทุกข์ย่อมมีเหตุของทุกข์ มีสุขต้องมีเหตุของสุข หรือเรื่องรัก เรื่องชังอะไร ก็ย่อมมีเหตุมีผลอันเป็นความจริงของชีวิตทั้งนั้น ขอให้คำจำกัดความอีกสักหน.

ถ้าจะพูดให้ครบถ้วน ความจริงของชีวิต คงมี ๔ คือ ทุกข์ เหตุของทุกข์ สุข และเหตุของสุข พอใจในข้อจำกัดความนี้ไหม คงจะหมดข้อข้องใจ เพราะดูชีวิตของตัวเอง หรือชีวิตของเพื่อนฝูงหรือของใครก็ตาม ย่อมตกอยู่ในความจริง ๔ ประการนี้ทั้งนั้น ที่เราแบกทุกข์กันอยู่เหมือนอูฐในทะเลทราย ก็เพราะเราสร้างเหตุของทุกข์ไว้ หรือที่เราได้รับความสุขกันอยู่บ้าง ก็เพราะเราสร้างเหตุของความสุขไว้.

เป็นอันว่าเรื่องความจริงของชีวิตนั้น ก็มีอยู่เพียง ๔ คือ ทุกข์ ๑ เหตุเกิดทุกข์ ๑ สุข ๑ เหตุเกิดสุข ๑ เราจึงจะได้อภิปรายความจริงของชีวิตเฉพาะในวงกำกับ เพื่อมิให้เป็นน้ำท่วมทุ่ง แต่ไม่ค่อยมีอะไรในทุ่งนั้น ขออภิปรายเรื่องทุกข์ก่อน.

ทุกข์หรือความทุกข์ ซึ่งเป็นความจริงของชีวิตอย่างหนึ่ง คือหมายความว่า คนเราทุกคนต่างก็มีความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ตัวทุกข์นี่นับเรียงแถวไปได้ถึง ๑๑ อย่าง คือ เกิด แก่ ตาย ความโศก การร้องไห้รำพัน เจ็บกาย เจ็บใจ ความคับแคบ พลัดพรากจากของรักหรือคนรัก ประสบกับของที่ไม่รักหรือคน ที่เราไม่รัก ความผิดหวังหรือความพลาดหวัง นี่แหละคือ ความทุกข์ที่ชีวิตทุกชีวิตต้องแบกอยู่ ถามว่าคฤหัสถ์จะมีความ ทุกข์มากกว่านี้หรือไม่? ทุกข์ของคฤหัสถ์ ถ้าจะว่าจาระไนกัน เป็นอย่างๆ ก็ยากที่จะพูดกันให้ครบถ้วนได้ คฤหัสถ์มีเรื่อง ดีใจ เสียใจสลับกันเป็นรายชั่วโมง ยิ่งผู้ที่ใช้ชีวิตโลดโผนดูเหมือนจะ มีทุกข์โลดโผนขึ้นไปตาม แต่ก็คงจะสรุปลงได้ในทุกข์ ๑๑ อย่าง นั้นเอง.

ทุกข์ ๑๑ อย่างนี้ ได้เคยพิจารณาดูแล้ว เห็นว่า ย่อได้เป็น ๒ อย่าง คือ เกิด แก่ ตาย เป็นพวกทุกข์ยืนโรง นอกนั้นเช่น ความโศก การร่ำไห้รำพัน เป็นต้น เป็นทุกข์ที่เกิดเป็นครั้งคราว เกิด แก่ ตาย เป็นทุกข์ยืนโรง เราไม่มีทางหลีกเลี่ยง หรือไม่มี ทางแก้ด้วยวิทยาศาสตร์ใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเราเกิดย่อมมีความทุกข์ เกี่ยวกับความเกิดเป็นธรรมดา เมื่อเกิดมาแล้วก็มีความทุกข์

เกี่ยวกับความแก่ แม้เราจะพยายามย้อมผม ทาสี ทาแป้ง ที่นั่นที่นี่ มันก็เหมือนเอาไม้เก่า ๆ มาทาสี คงจะไม่ยั่งยืนไปถึงไหน และในที่สุด ความจริงของชีวิตคือความตาย เป็นอันว่า จำพวกทุกข์ประจำหรือทุกข์ยืนโรงนี้ เราไม่มีทางจะแก้ได้ นอกจากได้บรรลุอมตธรรม จึงอยากจะอภิปรายเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว คือเรื่องทุกข์เบ็ดเตล็ด ๘ อย่าง คือ ๑. ความโศก ๒. ความร่ำไห้รำพัน หรือร้องไห้ ๓. เจ็บกาย ๔. เจ็บใจ ๕. ความคับแค้น ๖. พลาดรัก ๗. ได้สิ่งที่ไม่รัก ๘. ผิดหวัง ชีวิตประจำวันของคนก็มีทุกข์ต่าง ๆ เกิดขึ้นอยู่อย่างนี้.

เป็นอันว่า ได้พูดถึงทุกข์หรือได้ชี้ตัวทุกข์ให้เห็นแล้ว แต่ทุกข์เหล่านี้มันไม่ได้เกิดเอง หากแต่เราไปทำให้มันเกิด เรียกว่า เหตุเกิดของทุกข์ เหตุเกิดของทุกข์ประจำหรือทุกข์ยืนโรง จะไม่ขอกล่าวในที่นี้ เพราะเป็นธรรมะส่วนสูง จะกล่าวถึงทุกข์ที่เกิดเป็นครั้งคราว ว่ามันมีเหตุอยู่อย่างไร ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรเกิดเอง ทุกข์ต่าง ๆ ก็ย่อมมีเหตุเกิดทั้งสิ้น ความอยากตัวเดียวเป็นเหตุเกิดทุกข์ ไม่ว่าจะอยากได้ อยากเป็น หรืออยากไม่เป็น ก็ย่อมเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น ความอยากเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แต่ความอยากบางอย่างจะไม่เกิดทุกข์หรอกกระมัง

เช่นอยากข้าว อยากน้ำ เพราะเราได้รับประทานแล้วก็อิ่มหนำสำราญดูเป็นสุขดี ขึ้นชื่อว่าความอยากย่อมเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น ส่วนอยากข้าวอยากน้ำอันเป็นธรรมดาที่สังขารต้องการนั้น ไม่ใช่เหตุของความทุกข์ แต่ควรจะเรียกว่า หิวข้าว กระหายน้ำ ไม่ควรเรียกว่า อยากข้าวอยากน้ำ ถ้าการกินการดื่ม เป็นไปด้วยความอยากกระตือรือร้นที่จะกิน จะดื่มพิเศษขึ้นไปๆ ก็เป็นเหตุของความทุกข์เหมือนกัน

ทีนี้เข้าใจละ แต่สงสัยตัวทุกข์อันหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนในทุกข์เกิดเป็นครั้งคราว คือ ความโศก ความโศกนี้มีบางท่านว่าเกิดแต่ความรัก ไม่ใช่บางท่านละ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ทีเดียวว่า ปิยโต ชายเต โสโก แปลว่า ความโศกเกิดแต่ความรัก แต่ความรักนี่ไม่น่าจะเป็นความโศก เพราะความรักเป็นความชุ่มชื่นส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่ว่าจะรักกันที่ไหน ที่หาดทรายหรือชายดงหรือในกระท่อมน้อยกลอยใจ หรือไม่ว่าในดินแดนอะไร ดังที่เขาถือกันว่า กระท่อมน้อยเป็นปราสาททอง หรือว่าความรักไม่มีพรมแดนอะไรจำพวกนั้น อย่างที่มีถ้อยคำกล่าวเป็นเชิงปรัชญา หรืออุดมคติที่เพ้อๆ กันไว้มากมาย อันปรัชญาหรืออุดมคติของใครๆ นั้นเราต้องระวังหน่อย เพราะบางทีเป็นแต่

เพียงความใฝ่ฝัน หรือเป็นเรื่องเพ้อเจ้อเสียก็มีเป็นส่วนมาก เรื่องความจริงของชีวิตนั้น เราจะต้องเอาทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาเข้าไปจับ ถ้าเรารู้จักสัจธรรมแล้ว เราก็จะรู้ว่าอะไรเป็นของจริง อะไรเป็นแต่เพียงความเพ้อเจ้อ ปิยโต ชายเต โสโก แปลตรงว่า ความโศกเกิดแต่ความรัก นี่ก็เห็นแล้วว่า ท่านมิได้ว่าความรักเป็นความโศก แต่ท่านว่าความโศกเกิดแต่ความรัก คือความโศกเป็นแต่เพียงตามมาทีหลัง หมายความว่าความโศกมีทางเกิดมาแต่ความรัก เช่น เรารักกล้วยไม้ แล้วกล้วยไม้ไม่ออกดอกให้เราตามต้องการ เราก็จะรู้สึกแห้ง ๆ ใจที่สู้รดน้ำให้ปุ๋ย แล้วก็ไม่ได้ชมดอกสมใจ ก็คงจะเป็นเช่นนั้น พระพุทธภาษิตทั้งหลายย่อมเพียบพร้อมไปด้วยเหตุผล โดยเฉพาะข้อนี้ก็เป็นเหตุผล คือความโศกเป็นตัวผล แล้วก็หาเหตุว่าความโศกนี้มาจากไหน หรือเกิดจากอะไร ก็ได้ความว่า มาจากหรือเกิดจากความรัก

ยังมีข้อสงสัยอีกคือ เมื่อเรายืนยันว่าตัวความรักยังมิใช่ความทุกข์ หรือความโศก เหตุไฉนเมื่อรัก ๆ ไปจึงกลายเป็นทุกข์โศกขึ้นมาได้ แต่คิดไปอีกที สุภาษิตมีกล่าวไว้ว่า "ยามรักน้ำต้มผักก็ว่าหวาน ยามหน่ายน้ำตาลก็ว่าขม" ก็ยังรู้สึกติดใจ

ในเหตุผลพิกล เลยมาติดในปัญหาข้อนี้ พระพุทธภาษิตนั้นย่อมมีความจริงเป็นที่สุด จะสมมติให้เห็นดังนี้ ธรรมดาต้นไม้ทั้งหลายย่อมมีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น กระดังงา ต้นรัก ต้นสัก ต้นโศก ต้นไม้เหล่านี้ เมื่อมันเป็นต้นไม้ จะชื่ออย่างไรก็ตาม แม้จะแตกต่างกันโดยชื่อว่า ต้นรัก ต้นโศก แต่ในที่สุดต้นไม้ทุกต้น มันก็เป็นต้นโศกทั้งนั้น คือต้องแห้งตายเป็นที่สุด เพราะฉะนั้น ความรักก็เหมือนกัน จะรักแบบไหนก็ตาม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นโศกนาฏกรรมขึ้น เพราะสรรพสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นไปตามเหตุ ขอเปรียบเทียบให้เห็นชัดอีกสักหน่อย เช่น เราปลูกต้นไม้ในกระถาง ไม่ว่าต้นอะไร แม้แต่ต้นกระบองเพชรซึ่งเป็นต้นไม้ทะเลทรายที่แห้งยาก ก็มีแต่จะต้องแห้งไปในที่สุดทั้งนั้น แต่ถ้าเราไม่ปลูกก็ไม่มีอะไรจะแห้ง

เป็นอันได้ความว่า ผลย่อมมีมาจากเหตุ หรือเหตุย่อมมีผลตามเรื่องของมัน และเหตุผลนี้ ย่อมเป็นความจริงของชีวิตที่คนหรือใครจะมาโต้แย้งไม่ได้ การอภิปรายวันนี้มุ่งจะกล่าวถึงความจริงของชีวิต ๔ อย่าง คือ ทุกข์ เหตุเกิดของทุกข์ สุขและเหตุเกิดของสุข แต่อภิปรายกันมาได้เพียงทุกข์ และเหตุเกิดของทุกข์ ซึ่งพอสรุปลงได้ว่า ทุกข์ ได้แก่ เกิด แก่ ตาย ความโศก

การร่ำไห้รำพัน เจ็บกาย เจ็บใจ ความคับแค้น พลาดรัก เจอะสิ่งไม่น่ารัก และความผิดหวัง นี่เป็นตัวความทุกข์ที่ปรากฏอยู่ ส่วนเหตุที่จะให้เกิดความทุกข์เหล่านั้นก็ไม่มีอะไร นอกจากความอยาก ๓ ประการ คือ อยากได้ ประการหนึ่ง อยากเป็นประการหนึ่ง และอยากไม่เป็น ประการหนึ่ง เมื่อเรารู้ว่า นี่ตัวทุกข์ นี่ตัวเหตุให้เกิดทุกข์ เราไม่อยากสร้างตัวทุกข์ให้แก่ตัวเราเอง เราก็ต้องหลีกเลี่ยงตัวเหตุให้เกิดทุกข์นั้นเสีย เหมือนรู้ว่าไฟร้อนเราก็ไม่ควรจะเข้าไปลุยไฟ

วันนี้ อภิปรายความจริงของชีวิตในด้านของความทุกข์ก่อน วันหลังถ้ามีโอกาสก็จะได้อภิปรายความจริงของชีวิตในด้านของความสุขบ้าง

ขอความสุขสวัสดี จงมีแด่ท่านผู้อ่านโดยทั่วกัน

อภิปรายการรักษาศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุติจะเป็นประโยชน์อย่างไร

ในมหาสาโรปมสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงปรารภเทวทัตแล้วทรงแสดงก็ดี ในจูฬสาโรปมสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงปรารภปิงคลโกจฉพราหมณ์แล้วทรงแสดงก็ดี ความก็ตรงกันในข้อที่ทรงอุปมาศาสนาหรือพรหมจรรย์เหมือนต้นไม้ที่มีแก่น ศีลเหมือนใบอ่อนของต้นไม้ สมาธิเหมือนกะเทาะหรือสะเก็ดแห้งของต้นไม้ ญาณทัสสนะเหมือนกระพี้ของต้นไม้ วิมุติเหมือนแก่นของต้นไม้ ข้ออุปมานี้ทำให้เรามองเห็นความลึกซึ้งของพระพุทธศาสนาหรือพรหมจรรย์ยิ่งนัก แต่ก็เป็นปัญหาว่าคนรักษาศีลได้ก็เท่ากับได้กินใบอ่อนของต้นไม้จะเป็นประโยชน์อะไรหรือไม่ คนรักษาสมาธิได้ก็เท่ากับได้สะเก็ดแห้งของต้นไม้ไปจะเป็นประโยชน์อะไรหรือไม่ คนที่ทำให้ญาณทัสสนะเกิดขึ้นได้ก็เท่ากับได้กระพี้ของต้นไม้ไปจะเป็นประโยชน์อะไรหรือไม่ ส่วนท่านที่ได้วิมุติก็เท่ากับได้แก่นอันเป็นส่วนสำคัญที่สุดของต้น

ไม้ก็ดูไม่เป็นปัญหาอะไร วันนี้ขอนำปัญหาเหล่านี้มาอภิปราย คิดว่าอาจจะเป็นประโยชน์บ้างตามสมควร

ขอยกปัญหาเรื่องศีลขึ้นอภิปรายก่อน ศีลนี้ตามความเข้าใจกันอยู่เป็นอันมากก็ว่ามีอานิสงส์หลายอย่าง เช่น ตอนท้ายศีล ๕ ท่านก็บอกว่า ผู้ที่จะถึงสุคติก็เพราะศีล จะถึงพร้อมด้วยโภคะก็เพราะศีล จะถึงนิพพานก็เพราะศีล แต่เหตุไฉนในพระวิสูตรที่กล่าวนี้จึงเปรียบศีลเท่ากับใบอ่อนของต้นไม้

ศีลมีอานิสงส์หลายอย่างดังกล่าวนั้น แต่ในพระสูตรทั้ง ๒ สูตรนั้น ท่านมุ่งคุณธรรมเบื้องสูง เช่น พระเทวทัตออกบวชแล้วเที่ยววุ่นวายกับลาภยศ จนถึงอยากใหญ่เหลือเกิน คือจะเป็นศาสดาแทนพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงปรารภพระเทวทัตจึงได้ตรัสเปรียบเทียบเช่นนั้น เมื่อจะทรงเปรียบเทียบคำสอนของพระองค์กับต้นไม้ทั้งต้นให้หมดไปด้วยกัน ก็มีทางอุปมาที่เหมาะสมพึงเข้าใจได้ง่าย ต้นไม้มีใบอ่อนตลอดถึงมีแก่นศาสนาของพระองค์ก็มีศีลตลอดถึงวิมุติ ถ้าจะว่าใบอ่อนเป็นสิ่งที่อ่อนที่สุดสำหรับต้นไม้ ก็กล่าวได้ว่าศีลเป็นสิ่งที่อ่อนที่สุดสำหรับพุทธศาสนา ผู้ที่ปฏิบัติพระพุทธศาสนาเพื่อบรรลุวิมุติแต่ปฏิบัติได้แค่ศีลก็เกิดพอเสียแล้ว เช่นนี้จึงเปรียบเทียบได้ว่า

เท่ากับว่าได้ใบอ่อนของต้นไม้ แต่อย่างไรก็ตาม แม้ศีลจะเป็นเพียงใบอ่อนของพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับใบอ่อนเป็นใบอ่อนของต้นไม้ แต่ศีลก็มีความสำคัญแก่พระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างอะไรกับใบอ่อนมีความสำคัญแก่ต้นไม้ พระพุทธศาสนาทิ้งศีลก็คงจะล้มครืนลง เช่นเดียวกับต้นไม้ถ้าไม่มีใบอ่อนก็เจริญงอกงามไปไม่ได้ เป็นไม้ยอดด้วน ได้ทราบว่าบางแห่งถึงกับมีการเปรียบเทียบว่า ศีลเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุปว่า ถ้าพูดลอย ๆ ว่าศีลเหมือนใบอ่อนของต้นไม้แล้วไปเข้าใจว่า ใบอ่อนไม่มีประโยชน์ ความจริงใบอ่อนก็มีประโยชน์องค์ประกอบของต้นไม้มีแก่น ก็จะต้องมีใบมีเปลือกกระพี้ และแก่นจึงจะเป็นต้นไม้ประเภทนี้อยู่ได้ เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุติ จึงเป็นพระพุทธศาสนา แต่ผู้ที่ต้องการวิมุติ ปฏิบัติได้แค่ศีลก็คว้าไว้แค่นั้น นึกว่าสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาแล้ว เช่นนี้เป็นการคว้าเอาผิด เหมือนคนต้องการแก่นไม้แล้วเข้าไปพบไม้แก่นต้นหนึ่ง แล้วเก็บเอาใบอ่อนมาโดยคิดว่าเป็นแก่น เกิดความพออกพอใจอยู่แค่นั้น ก็เป็นการคว้าแก่นผิด อีกประการหนึ่งที่ว่าศีลไม่เป็นแก่น ก็เพราะเสื่อมหรือขาดได้ง่าย

เช่นเดียวกับใบอ่อนของต้นไม้เหี่ยวง่าย ฉีกขาดง่าย ไม่มีความเหนียวแน่น เรื่องศีลก็ดี แต่ว่าคงดีอยู่แค่นั้น ดีเท่ากับใบอ่อนของต้นไม้ คราวนี้เรื่องสมาธิซึ่งในทางพระพุทธศาสนาก็ยกย่องกันมาก แต่พระพุทธองค์ทรงเปรียบในที่นี้ว่า เป็นเพียงกะเทาะหรือสะเก็ดหรือเปลือกของต้นไม้เท่านั้น ก็เห็นได้ว่าสมาธิแข็งกว่าศีลเข้าไปอีกหน่อย เช่นเดียวกับต้นไม้ใบอ่อนย่อมอ่อนที่สุดของต้นไม้ กะเทาะหรือสะเก็ดเปลือกแข็งกว่า แต่ผู้ปฏิบัติหรือบำเพ็ญสมาธิถ้าพอเพียงแค่นั้น ก็เท่ากับได้เปลือกของพระพุทธศาสนา เหมือนกับผู้ต้องการแก่นไม้แต่ไปคว้าเปลือกของต้นไม้มา.

แต่ถ้าเราฟังกันเพียงว่าสมาธิเป็นเพียงสะเก็ดของต้นไม้ เราอาจจะเผลอดูถูกสมาธิไปก็ได้ สมาธินี้ดีนักหนา ใครทำได้ใจก็สงบอยู่กับเนื้อกับตัว และเป็นการดีแก่การดำรงชีพมิใช่น้อย เราจึงควรเข้าใจว่าสมาธิก็ดี มีคุณทางจิตใจมาก ก็แต่ว่าเราต้องการแก่นพระพุทธศาสนาแล้ว มาถือความสิ้นสุดแค่สมาธิ ก็เท่ากับต้องการแก่นไม้ไปหยิบเอาสะเก็ดหรือเปลือกมาว่าเป็นแก่น ก็เป็นการหยิบผิด จะนำมาทำประโยชน์ให้ถาวรอย่างแก่นไม่ได้เท่านั้นเอง การเปรียบเทียบสมาธิเท่ากับสะเก็ดของต้นไม้ก็หมายความเพียงว่าสมาธิไม่ใช่แก่นของพระพุทธศาสนา ท่านไม่ได้ว่าสมาธิไม่ดี ปัญหาต่อไปน่าจะสำคัญมาก เราเคยตื่นญาณทัสสนะ

กันนักหนามาแต่ไหนแต่ไร แต่พออ่านพระสูตร ๒ สูตรนี้ ทรงเปรียบญาณทัสสนะเท่ากับกระพี้ของต้นไม้ ใคร่จะขออภิปรายให้เหมาะ ๆ สักหน่อย.

ความจริงเรื่องของความรู้ความเห็นนั้น เกิดขึ้นได้ ๒ ทาง คือปริยัติกับปฏิบัติ เรายกย่องว่าทางปฏิบัติซาบซึ้งกว่าทางปริยัติ ญาณทัสสนะเป็นความรู้ทางปฏิบัติ เราก็น่าจะพอใจและคิดว่าถึงแก่นพระพุทธศาสนาแล้ว แต่ญาณทัสสนะในที่นี้มิใช่ธรรมชั้นสูงสุดที่ทำให้อาสวะสิ้นไป เพียงแต่เห็นธรรม ดังข้อความในพระสูตรนั้นว่า "เธอให้ญาณทัสสนะความรู้ความเห็นเกิดขึ้น กุลบุตรนั้นยินดีแล้ว และเต็มความดำริแล้ว เพียงญาณทัสสนะเท่านั้น เธอยกตนข่มผู้อื่นว่า เราเป็นผู้รู้เห็นอยู่ ส่วนผู้อื่นไม่เห็นไม่รู้ ถึงความประมาทอยู่ เพราะญาณทัสสนะนั้น ย่อมอยู่เป็นทุกข์" ญาณทัสสนะมีความหมายในที่นี้เพียงเท่านี้ จึงเป็นเพียงกระพี้ก็เกิดความรู้สึกเป็นพิเศษว่า แก่นพระพุทธศาสนานี้ช่างอยู่ลึกจริง ๆ ศีลก็เป็นเพียงยอดอ่อน สมาธิก็เป็นเพียงสะเก็ดเป็นเปลือก ญาณทัสสนะก็ยังเป็นเพียงกระพี้ แล้วก็น่าวิตกว่า เรานับถือพระพุทธศาสนากัน ก็อาจจะไม่ได้แม้ใบอ่อน ถ้าไม่ได้รักษาศีล.

ญาณทัสสนะนี้ จึงยังไม่ใช่ความรู้แจ้งเห็นจริงในสัจจะ คงจะเป็นเพียงเห็นแต่เงาของสัจจะเท่านั้น ยังมีธรรมที่ยิ่งกว่า

ญาณทัสสนะขึ้นไปอีก พระพุทธองค์ได้ตั้งปัญหาในท้ายจูฬสา-
โรปมสูตรให้ปิงคลโกจฉพราหมณ์ฟังว่า "ธรรมที่ยิ่งไปกว่าและประณีตกว่าญาณทัสสนะนั้นเป็นไฉน?" แล้วพระองค์ทรงแสดงสมาบัติ ๘ ตั้งแต่ปฐมฌานไป จนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะอรูปฌาน (เป็นผู้มีสัญญา คือความรู้สึกตัวก็มิใช่ เป็นผู้หาสัญญามิได้ก็มิใช่) ตลอดถึงบรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธ คือธรรมเป็นที่ดับสัญญาและเวทนา อาสวะสิ้นไปแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา พรหมจรรย์นี้มีเจโตวิมุติ ความที่จิตพ้นพิเศษอันไม่กำเริบนี้เป็นประโยชน์ เป็นแก่น เมื่อได้อภิปรายกันถึงนี่ ก็มองเห็นความสำคัญในตอนท้ายพระสูตรมีอยู่ ๓ อย่าง คือ ๑. อาสวะ ๒. จิต ๓. วิมุติ อาสวะเป็นฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายต่ำสุด วิมุติเป็นอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายสูงสุด จิตเป็นกลาง จิตนี้จะอยู่กับอาสวะก็ได้จะอยู่กับวิมุติก็ได้ แล้วแต่บุคคลจะอบรมจิตไปในทางใด.

ถ้านึกถึงว่ามีอยู่เพียง ๓ คือ อาสวะ จิต และวิมุติ ก็น่าจะคว้าเอาแก่นไม่สู้ยากนัก แต่ถ้าเราจะศึกษาดูแต่ละอย่างว่าอาสวะคืออะไร จิตคืออะไร และวิมุติคืออะไร ก็จะไม่ง่าย อาสวะก็ว่ามีแยกออกไปเป็น ๓ จิตที่เป็นดวงเดียวก็มีอาการพฤติ-
การณ์มาก วิมุติก็คงมีอยู่หลายวิมุติ.

อาสวะ แปลว่า เครื่องดองสันดาน มี ๓ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ความอยากได้นั่นได้นี่เป็นกามาสวะ อยาก

เป็นอยู่ อยากเกิดเป็นภวาสวะ ความเขลาไม่รู้แจ้งเห็นจริงเป็นอวิชชาสวะ ธรรมชาติที่ให้สำเร็จความคิดเป็นจิต ความที่ทำให้จิตหลุดพ้นจากอาสวะถึงความบริสุทธิ์โดยนิปริยาย (สิ้นเชิง) เป็นวิมุติ.

สรุปได้ความว่า จิตที่เป็นธรรมชาติให้สำเร็จความคิด ถ้าไปคิดอยาก ไม่ว่าอยากมีหรืออยากเป็น ก็เป็นกามาสวะ ภวาสวะไป ถ้าคิดโง่ ๆ คิดไม่รู้ หรือคิดงมงาย ก็เป็นอวิชชาสวะ ถ้าจิตออกจากอาสวะนี้ได้โดยสิ้นเชิง ก็เป็นวิมุติ และเมื่อได้วิมุติก็เรียกว่าได้แก่นแห่งพระพุทธศาสนา สรุปความว่า มหาสาโรปมสูตร และจูฬสาโรปมสูตร เป็นสูตรที่เปรียบวิมุติเป็นแก่นไม้ ถ้าต้องการแก่นพระพุทธศาสนาก็ปฏิบัติให้ถึงวิมุติ เพราะแค่ศีลเป็นเพียงใบอ่อน แค่สมาธิก็เป็นเพียงสะเก็ดหรือเปลือกแค่ญาณทัสสนะก็เพียงกระพี้ แต่ก็อย่าเข้าใจว่าแค่ใบอ่อนไม่มีอะไร แล้วเลยไม่รักษาศีล การไม่รักษาศีลจะไม่ได้อะไรเลยจากพระพุทธศาสนา เป็นเพียงว่าความมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนามีจุดสุดยอดคือวิมุติ.

อภิปรายมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอท่านผู้อ่านจงประสบความสุขสวัสดีโดยทั่วกัน.

อภิปรายอัตตา – อนัตตา

คืนนี้ มีปัญหาว่า เมื่อเปิดหนังสือธรรมบทตอนอัตตวรรค ก็เจอเรื่องที่ว่าด้วยตนนับแทนไม่ถ้วน ครั้นไปอ่านอนัตตลักขณสูตร ก็เจอเรื่องว่าด้วยอนัตตาไม่ใช่ตนไปทั้งสิ้น จะเข้าใจอย่างไร จึงจะเป็นการถูกต้อง และจะปฏิบัติโดยยึดถืออย่างไร จึงจะได้ประโยชน์ หรือเรียกว่าปฏิบัติถูก ปัญหานี้นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ ผู้รู้หลักนักปราชญ์ได้อธิบายกันมามากแล้ว จึงจะอภิปรายพอเข้าใจง่าย ๆ และพอเหมาะที่ชาวพื้นเมืองจะปฏิบัติให้บังเกิดประโยชน์.

ปัญหาที่ว่าอย่างยืดยาวนั้น ขอแบ่งอภิปรายออกเป็นสองตอน ตอนแรกเรื่องอัตตากับอนัตตา ตอนที่สอง เรื่องว่าจะยึดถืออย่างไร จึงจะได้ประโยชน์ หรือเรียกว่าปฏิบัติถูก ขออภิปรายในตอนแรกก่อน ตอนที่ว่าเจอเรื่องอัตตามากมายในอัตตวรรคธรรมบท แล้วไปเจออนัตตาในอนัตตลักขณสูตรนั้น ปัญหานี้ความจริงก็มีอยู่อย่างนั้นจริง ๆ ถ้าอ่านไปเฉย ๆ มิได้พิจารณา

ความมุ่งหมายให้ดีแล้ว ก็ชวนให้ฉงนสนเท่ห์อยู่เหมือนกันดูเหมือนพระพุทธองค์จะทรงสอนธรรมะที่ขัดกันไว้ แต่เมื่อดูให้ดีแล้วไม่ขัดกันเลย ในอัตตวรรคส่วนมากทรงสอนการดำรงตนของชาวบ้านหรือทรงสอนการปฏิบัติชั้นต้น ดังที่ตรัสว่า

อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ
ติณฺณมญฺญตรํ ยามํ ปฏิชคฺเคยฺย ปณฺฑิโต

แปลว่า ถ้าบัณฑิตรู้ตนว่าเป็นที่รัก ควรรักษาตนนั้นไว้ในวัยทั้งสาม วัยใดวัยหนึ่ง ดังนี้ นี่ก็เป็นเรื่องทรงปรารภโพธิราชกุมาร ซึ่งไร้พระราชโอรสธิดา แต่ทรงปรารถนาจะได้พระโอรสธิดา พระองค์ทรงแสดงบุพพกรรมตรัสถึงเหตุที่ไร้พระโอรสธิดา เมื่อครั้งสำเภาแตกมีสามีภรรยาคู่หนึ่ง คลื่นซัดไปขึ้นเกาะแห่งหนึ่ง ไม่มีอาหารบริโภคต้องบริโภคฟองนก ด้วยกรรมอันนั้นจึงไม่มีโอรสธิดา เช่นนี้ก็เห็นได้ว่า การที่ทรงสอนอัตตาในที่นั้น เป็นอันตรัสถึงผลกรรมที่มีแก่บุคคลที่ทำไว้ในอดีตมาส่งผลให้ในปัจจุบัน ก็ทรงประสงค์ที่จะให้คนตั้งตนให้ดีในวัยใดวัยหนึ่งให้ได้ มิฉะนั้น ก็จะประสบความผิดหวัง หรือประสบความทุกข์ ส่วนที่ทรงสอนเรื่องอนัตตลักขณสูตรนั้นทรงสอนแก่พระปัญจวัคคีย์ผู้เป็นอริยะ คือสำเร็จมรรคผลเบื้อง

ต่ำมาแล้ว ทรงต้องการให้สำเร็จมรรคผลที่สูงสุด ซึ่งการที่จะบรรลุมรรคผลที่สูงสุดนั้น ก็ต้องปราศจากความยึดถือตัวตนหรือสมบัติทั้งสิ้น จึงทรงแจกนามรูปออกเป็นขันธ์ ๕ ให้เห็นชัดว่าแต่ละขันธ์เป็นอย่างไร ดังที่ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย รูป คือร่างกาย เวทนา คือความรู้สุขทุกข์หรือไม่สุขไม่ทุกข์ สัญญาคือความจำ สังขาร คือสภาพที่เกิดกับใจ ปรุงใจให้ดีบ้างชั่วบ้าง และวิญญาณ เครื่องรู้ ๕ ขันธ์นี้เป็นอนัตตาไม่ใช่ตน ถ้าขันธ์ ๕ นี้จักเป็นตนแล้ว ขันธ์ ๕ นี้ก็ไม่พึงเป็นไปเพื่อความลำบาก และผู้ถือว่าเป็นเจ้าของก็พึงปรารถนาได้ในขันธ์ ๕ นี้ตามใจหวังว่า "จงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย" ขันธ์ ๕ ไม่ใช่ตนจึงเป็นไปเพื่อความลำบาก และไม่เป็นไปตามปรารถนา การที่พระพุทธองค์ทรงแสดงขันธ์เป็นอนัตตามิใช่ตัวตนนี้ ทรงไล่ไปตั้งแต่เรื่องอนิจจัง ความไม่เที่ยง เช่นรูปก็ต้องแปรปรวนไป เวทนาก็ต้องแปรปรวน รวมความว่าทุกอย่างของขันธ์ล้วนแต่แปรปรวนทั้งนั้น "ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นสุขหรือเป็นทุกข์" ก็เป็นทุกข์อย่างไม่ต้องสงสัย ก็สิ่งนั้นทั้งแปรปรวนและเป็นทุกข์ ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า "นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา" ก็ยึดถือไม่ได้อยู่เอง ในที่สุดพระปัญจวัคคีย์ก็เบื่อ

หน่ายในขันธ์ ปราศจากความยินดี จิตพ้นจากความยึดมั่น มีญาณรู้ว่าพ้นแล้ว ตลอดถึงพ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ดังนี้ ก็เข้าหลักที่ว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา การทรงแสดงอัตตาและอนัตตาก็มีความหมายไปคนละชั้นอย่างนี้ มิได้มีข้อความขัดกันแต่อย่างใด.

อภิปรายเรื่องอัตตาอนัตตามาก็ยืดยาว เหมาะแก่เรื่องของธรรมะที่สำคัญ จะเคยคิดและเข้าใจเรื่องอัตตาและอนัตตาอย่างไร ? เคยได้ยินบ่อย แต่ไม่ค่อยจะเคยคิด เพราะเป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ตรัส ก็มีศรัทธาอยู่แล้วว่าต้องไม่ขัดกัน เพราะพระพุทธองค์จะตรัสอะไรขัดกันไม่ได้ นอกจากพวกเราจะรู้ไม่ถึงแล้วคิดเห็นเป็นขัดกันไปเอง เมื่อฟังท่านอธิบายแล้ว ตอนนี้ก็เข้าใจว่า เราพอจะพูดกันอย่างง่าย ๆ ว่า อัตตานั้นเป็นอันกล่าวตามความเข้าใจของสามัญชน เช่นจะทรงสอนให้คนตั้งเนื้อตั้งตัวก็ให้สำนึกว่า เมื่อรู้ว่าตนเป็นที่รักของตัว ก็ต้องรักษาตนสงวนตนไว้ในวัยใดวัยหนึ่ง เช่นในประถมวัยควรจะเล่าเรียนศึกษาก็เรียน เมื่อมัชฌิมวัยควรจะตั้งเนื้อตั้งตัวก็ตั้ง เมื่อปัจฉิมวัยควรจะรักษาศีลฟังธรรมหรือหาคุณงามความดีใส่ตนก็ทำ เป็นการทรงแนะถึงการดำรงชีวิตในทางโลก ซึ่งต้องอาศัยคำว่าตน

เป็นหลักยึด มิฉะนั้น จะไม่รู้ทำอะไรนั้น เพื่ออะไร เล่าเรียนก็เพื่อให้ตนมีความรู้ หาทรัพย์หรือสร้างเนื้อสร้างตัวก็เพื่อให้ตนเป็นหลักเป็นฐาน รักษาศีลฟังธรรมหรือทำคุณงามความดีก็เพื่อให้ตนมีคุณงามความดี ส่วนเรื่องอนัตตานั้นทรงสอนเป็นปรมัตถ์เพื่อให้หลุดให้พ้น ขันธ์ ๕ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตน เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ตลอดถึงเป็นอนัตตา คือจะจับวางไว้อย่างไรไม่ได้ เป็นการทรงสอนข้อเท็จจริงขั้นสุดยอด ให้เห็นว่ายึดถือไม่ได้ แล้วจะได้หลุดพ้นไปนั่นเอง รวมความว่าอนัตตานี้เป็นการพูดกันจริง ๆ ไม่ใช่พูดเล่น หรือมิใช่ธรรมะสำหรับคุยกันเล่น ๆ เป็นเรื่องฟังกันพูดกันแล้วจะต้องให้หลุดพ้นไป ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสให้พระปัญจวัคคีย์ฟัง พระปัญจวัคคีย์ท่านฟังแล้วก็ปฏิบัติให้หลุดพ้นไป.

เรื่องอัตตา–อนัตตาที่อภิปรายกันมา ก็ดูอธิบายของสิ่งเดียวกันนั่นเอง พูดกันง่าย ๆ ว่า คนนี้ความจริงแต่ละคนก็มีขันธ์ ๕ นี้เอง เวลาที่จะเรียนหนังสือก็ว่าให้หาความรู้ใส่ตน เวลาจะทำการทำงานหรือหาเงินหาทองก็ว่าหาหลักฐานให้ตน เวลารักษาศีลฟังธรรมก็ว่าหาคุณงามความดีใส่ตน แต่ที่ว่าตน ๆ นี้เองถึงคราวที่จะปฏิบัติให้หลุดพ้น ก็คือถึงคราวที่จะต้องว่ากันตามความเป็นจริง เมื่อกล่าวตามความจริงทิ้งสมมติเสียแล้วก็ต้อง

ย่อยหรือต้องแยกหรือต้องมองให้ละเอียด เมื่อได้ย่อยแยกหรือมองละเอียดแล้ว ก็ไม่มีอะไรเลยที่จะยึดถือเป็นตัวเป็นตนได้ ดังที่ท่านแสดงอาการที่เป็นอนัตตาไว้ ๕ อย่าง คือ ๑. อาการไม่อยู่ในอำนาจ เช่นมีอาการเจ็บป่วย มีอาการฝืนความปรารถนา ๒. อาการแย้งต่ออัตตา เช่นมีอาการแปรปรวน มีอาการเป็นทุกข์ ๓. อาการหาเจ้าของมิได้ เช่นนั่นก็มิใช่ของเรา เราก็มิใช่นั่น นั่นก็มิใช่ตัวของเรา ๔. อาการสูญ เช่นว่างหรือหายไปเหมือนความฝัน ๕. อาการเป็นไปตามปัจจัย เช่นเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรไปในท่ามกลาง และดับไปในที่สุด.

เนื่องจากขันธ์ ๕ มีอาการอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๕ อย่าง หรือทั้งห้าอย่างนั้น จึงกล่าวได้ว่าเป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน เป็นการกล่าวโดยปรมัตถโวหาร ถ้ากล่าวโดยสมมติโวหารก็ว่าเป็นอัตตา เพื่อปฏิบัติตัวให้เหมาะแก่วัย เป็นต้น เป็นอันว่าเรื่องของอัตตาเราพูดกันเพียงเพื่อปฏิบัติให้เหมาะแก่วัย เป็นต้น แต่อนัตตาเราพูดกันเพื่อปฏิบัติให้หลุดพ้น คราวนี้ก็มาถึงปัญหาตอนท้าย โดยความก็ว่า เมื่อยอมรับว่า อัตตาก็มีอนัตตาก็มีตามที่กล่าวไว้ในที่สองแห่งนั้น คราวนี้จะปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ประโยชน์หรือเรียกว่าปฏิบัติถูกต้อง การยึดถืออัตตาหรือยึดถือตัวตนนั้นเพียงเพื่อทำตนให้เหมาะแก่วัยดังกล่าวแล้ว หรือเพียง

เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่น ซึ่งต้องใช้ตนเป็นหลัก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า **นตฺถิ อตฺตสมํ เปมํ** ความรักอื่นเสมอด้วยตนไม่มี เมื่อสอนให้ตนรู้ว่าตนเป็นที่รักของตน ก็เพื่อจะทรงให้คนสงวนตนไว้ในทางที่ดีตลอดวัย จะได้เป็นคนดีหรือเป็นพลเมืองดี ถ้าเด็กพอรู้เดียงสา เราก็บอกว่า ตัวตนไม่มี คราวนี้เด็กจะสงสัยว่า ก็เมื่อตัวตนไม่มี แล้วจะทำอะไรไปเพื่อใครกัน ก็จะเลยทำให้เด็กไม่ทำอะไรให้เหมาะสมแก่วัยแต่การสอนเรื่องอัตตาก็ต้องระวัง ยึดอัตตาไม่ดีคนก็อาจจะอวดดีขึ้นมา ด้วยเหตุนี้อัตตานั้นก็ต้องรู้ขอบเขตว่าแค่แต่สมมติให้เหมาะแก่การดำรงชีวิต หากจะคิดเกินขอบเขตก็ต้องยับยั้งด้วยเรื่องอนัตตาให้รู้ว่ายึดถืออะไรมากไปนักไม่ได้ หรือเมื่อจะปฏิบัติให้หลุดพ้นก็ยึดถืออะไรไม่ได้เลย รวมความว่า *ถืออัตตาเพื่อตั้งเนื้อตั้งตัวในทางที่ชอบ ถืออนัตตาเพื่อไม่ยึดถือสิ่งที่ไม่ควร หรือเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องสภาวธรรม หรือเพื่อหลุดพ้น* เช่นนี้ย่อมเป็นการได้ประโยชน์และเป็นการถูกต้อง.

ความจริง การที่จะเห็นอัตตาคือเห็นว่ามีตัวตนกับเห็นอนัตตา คือเห็นว่าไม่มีตัวตนนี้เป็นเรื่องใหญ่ หรือเป็นเรื่องหมดโลกก็ว่าได้ อภิปรายเล็กน้อยก็คงจะไม่ค่อยได้เรื่อง แต่ก็

อาศัยหลักง่ายๆ ที่ว่า เมื่อปฐมวัยยึดตนเพียงเพื่อเรียนให้ดี เมื่อมัชฌิมวัยยึดตนเพียงเพื่อตั้งหลักฐาน เมื่อปัจฉิมวัยยึดตนเพียงเพื่อสร้างคุณงามความดี ไม่ถือตัวถือตนไปในทางอวดดี เมื่อจะปฏิบัติทางปรมัตถ์ก็ต้องไม่ยึดถือขันธ์ ๕ เป็นตน หรือยึดถือสมบัติพัสถานอะไรว่าเป็นของตน เพราะขั้นนี้เป็นขั้นหาของจริงอย่างสุดยอด เป็นขั้นปล่อยขั้นวางอย่างสิ้นเชิง ก็เข้าใจว่าจะได้ประโยชน์และถูกต้องตามพุทธประสงค์.

อภิปรายกันมาก็พอทราบได้ว่า ทางพระพุทธศาสนาของเรามีสอนทั้งอัตตาและอนัตตา แต่อัตตาทรงสอนเพียงเป็นการสมมติเหมือนการแสดงละคร เพื่อให้ได้ประโยชน์โลกนี้ประโยชน์โลกหน้า คือทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ สัมปรายิกัตถประโยชน์ ส่วนอนัตตาทรงสอนเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง คือปรมัตถประโยชน์เรื่องอัตตาอนัตตานี้ถือให้ดีปฏิบัติให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์ ระวังมิให้เป็นมิจฉาทิฏฐิก็ย่อมบังเกิดประโยชน์ตามภูมิชั้น อภิปรายมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอท่านผู้อ่านจงประสบความสุขสวัสดีโดยทั่วกัน.

อภิปรายแรงกรรม

มีปัญหาเรื่องแรงกรรมที่มีกำลังส่งได้ไกลมากอย่างคาดไม่ถึง จนนับเป็นอจินไตยเรื่องที่ไม่ควรคิดอย่างหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาแทรกซ้อนขึ้น คือเรื่องกรรมเป็นหลักสอนทางพระพุทธศาสนาที่ตรงไปตรงมาอย่างเที่ยงธรรมที่สุด เช่นว่า กมฺมุนา วตฺตตี โลโก สัตวโลกย่อมเป็นไปตามกรรม กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย กรรมย่อมจำแนกสัตว์คือให้ทรามและประณีต พระพุทธภาษิตที่เปรียบเทียบให้เห็นเรื่องกรรมได้ชัดมีว่า

ยาทิสํ วปเต พีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ
กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ

บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว

เมื่อเรื่องกรรมมีสอนไว้โต้ง ๆ อย่างนี้ เหตุไฉนจึงว่าเป็นอจินไตยไม่ควรคิด การห้ามคิดจึงเข้าใจว่าเป็นความคิดชนิดไป

ข้างเพ้อเจ้อ หรือคิดไปทำนองไม่ค่อยเชื่อเห็นไปว่า กรรมไม่น่าจะส่งผลไปได้เช่นนั้น ยิ่งส่งผลข้ามภพข้ามชาติก็ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย คิดเช่นนี้จึงน่าจะชื่อว่า อจินไตยไม่ควรคิด แต่คิดเป็นแบบการศึกษาก็เข้าใจว่าไม่ห้ามคิด ส่งเสริมให้คิดเพื่อศึกษาเสียด้วยซ้ำไป ดังที่ทรงสอนให้เห็นการทำดีทำชั่ว เหมือนหว่านพืช ก็ให้คิดแล้วมองเห็นได้ว่า หว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น....

บัญหาเรื่องกรรมนี้ก็คงห้ามคิดเฉพาะที่ไม่เข้าร่องเข้ารอยดังกล่าว แต่คิดเข้าร่องเข้ารอยเข้าเรื่องเข้าราว ก็ไม่ได้มีห้ามไว้แต่กลับส่งเสริมให้คิด เช่นในพรหมวิหารธรรม โดยปกติก็สอนให้คนคิดเรื่องเมตตาปรารถนาให้เป็นสุขโดยทั่วกัน ถ้ามีคนตกทุกข์ก็สอนให้คิดช่วยเขาให้พ้นทุกข์ ถ้าคนเขาได้ดีก็สอนให้คิดยินดีกับเขา แต่เวลาคนเขาเสวยผลกรรมของเขาเองที่ได้ทำไว้ก็สอนให้คิดว่า สพฺเพ สตฺตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง กมฺมสฺสกา เป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน ตลอดถึงให้คิดว่า ใครทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น...

เรื่องไม่ควรคิดเท่าที่ทราบก็ว่ามีหลายอย่าง เช่นว่าความวิจิตรของโลก วิสัยของฌาน วิสัยของพระพุทธเจ้า และผล

ของกรรมตามที่ว่านี้และทุกอย่างที่ว่านี้ก็ว่าไม่ควรคิดทั้งนั้น แต่ไม่ได้ห้ามการศึกษา ดังจะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์เองก็ทรงศึกษาเรื่องโลกจนทรงรู้แจ้งที่เรียกว่า โลกวิทู นอกจากนี้เรื่องพระพุทธเจ้า เรื่องฌาน ตลอดถึงเรื่องผลกรรม ต่างก็เป็นปริยัติธรรมควรศึกษาทั้งสิ้น แต่ที่ว่าไม่ควรก็เพียงคิดไปในทางที่จะไม่เกิดศรัทธาปสาทะ และไม่เกิดปัญญา....

ดูก็จะเป็นความเข้าใจถูก แต่ถึงถูกบางอย่างก็เป็นเรื่องเกินวิสัยสามัญชน หรือวิสัยของแต่ละชั้น เช่นวิสัยของพระ-พุทธองค์ก็เกินกว่าวิสัยของพระอรหันต์ ดังนั้นแม้ถูกแต่เกินกำลังเกินชั้นก็อยู่ในกฎเกณฑ์ที่ว่าไม่ควรด้วย เช่นการคิดตรวจดูผลกรรมของสัตว์ต่าง ๆ แต่ชาติก่อนก็มีกล่าวว่าเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้า.... แต่ในข้อเหล่านี้ยกไว้ก่อน จะได้พูดถึงเรื่องแรงกรรมที่มีกำลังส่งได้ไกลมากอย่างคาดไม่ถึงที่ท่านเรียกว่า "ท่อนผ้าเก่าแห่งบุพพกรรม" (ปุพฺพกมฺมปิโลติก) ซึ่งยังตามส่งผลแก่พระพุทธองค์แม้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว แม้พระพุทธองค์จะได้ทรงทำกรรมนั้นไว้นานแล้ว....

เรื่องกรรมส่งผลได้ไกลนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงเล่าบุพพ-กรรมของพระองค์ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ครั้งหนึ่งเราได้ถวาย

ท่อนผ้าเก่าแก่ภิกษุอยู่ป่าแล้วปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าก็มีผลสืบเนื่องมาให้สำเร็จจนได้ ตอนนี้ก็เห็นได้ว่าแรงกรรมเล็กน้อยเพียงเท่านี้ก็มีแรงส่งมาไกล และได้ผลมาก แต่ก็มิได้หมายความว่ามิได้ทรงทำอะไรอีก พระองค์ได้สั่งสมพระบารมีมาเรื่อย ๆ แต่ก็ด้วยการถวายผ้าเก่านั้นและด้วยความปรารถนาเป็นเดิมพันอันนี้ ก็คงเข้ากับที่ว่า *"อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย"* เรื่องบุญกรรมทำเอาไว้แล้วตั้งความปรารถนา ความปรารถนานี้เองเป็นมูลเหตุสำคัญที่จะทำให้บุคคลดำเนินในทางที่ถูกสืบ ๆ ไป การริเริ่มนับเป็นต้นเรื่องที่สำคัญ แต่ก็สำคัญอยู่เฉพาะที่ทำต่อไปโดยไม่ขาดสาย แม้จะช้าไปบ้างแต่ดำเนินไปโดยไม่ถอยหลัง เมื่อไม่ถอยหลังก็ก้าวไปข้างหน้าวันหนึ่งก็ถึงจุดสำเร็จจนได้ แม้เพียงเริ่มด้วยท่อนผ้าเก่าเพื่อดำเนินหาจุดใหญ่ยิ่งที่สุด คือเป็นพระ-พุทธเจ้า กรรมนั้นก็มีแรงส่งได้....

ในหนังสือพุทธประวัติมีเล่าถึงว่าพระพุทธองค์ทรงกระหายน้ำเป็นกำลัง ทรงใช้ให้พระอานนท์ไปตักน้ำที่ลำธาร พระ-อานนท์ได้ไปกราบทูลว่าน้ำขุ่น และกราบทูลทัดทานหลายครั้งเป็นเหตุให้ทรงกระหายมากกว่าจะไปตักมาถวาย เช่นนี้แทนที่จะทรงว่าพระอานนท์ดื้อ พระองค์ก็ทรงระลึกถึงกรรมของพระองค์ซึ่งเคยทรงทำไว้ ดังที่ทรงเล่าว่า ครั้งหนึ่งเราเป็นคน

เลี้ยงโค เห็นแม่โคดื่มน้ำขุ่นจึงห้ามไว้ ด้วยผลแห่งกรรมนั้น ทำให้เราไม่ได้ดื่มน้ำตามที่เรียก จะดื่มต้องถูกทัดทาน ผลกรรมแบบนี้ทำให้มองเห็นได้ว่านอกจากส่งผลได้ไกลแล้ว ยังแสดงถึงว่าแม้ทัดทานด้วยเจตนาดี แต่เป็นการทัดทานที่ไม่ถูก คือน้ำนั้นเป็นน้ำที่แม่โคจะดื่มได้โดยไม่เกิดโทษอะไรตามวิสัยของโค ข้อนี้ก็แสดงถึงว่าแม้เจตนาดี แต่ไม่ค่อยจะถูกกับเรื่อง ก็มีผลในทางไม่สู้ดีเหมือนกัน ดังนั้นการทำอะไรจึงต้องมีปัญญาความรู้เรื่องรู้ราวประกอบอยู่ด้วย....

เมื่อครั้งวิฑูฑภะผู้ล้างวงศ์ศากยะ ในขณะที่ผู้ร้ายคนนี้ทำการทารุณพระพุทธองค์ตรัสเล่าว่า "เกิดเจ็บที่ศีรษะ" และได้ทรงเล่าถึงมูลเหตุว่าเมื่อครั้งเป็นเด็กชาวประมง เวลาเห็นเขาฆ่าปลามีความชื่นชมยินดี อันนี้จะเห็นได้ว่า เรื่องบาปกรรมนั้นเพียงแต่ชื่นชมยินดีก็ทำให้ปวดศีรษะแล้ว ก็เมื่อเป็นเช่นนี้คนที่ทำบาปด้วยความชั่วช้าทารุณ จะต้องได้รับผลกรรมตามสนองสักเพียงไหน ความชั่วหรือบาปจึงไม่ควรทำเสียเลยดีกว่า ทำแต่บุญเข้าไว้ ประคับประคองจิตให้อยู่แต่ในทางบุญ แล้วผลที่ได้อย่างน้อยจะทำให้เป็นคนไม่ปวดศีรษะเดี๋ยวนี้ทั่วประเทศเราต้องกินยาแก้ปวดศีรษะกันวันละกี่ตัน แล้วยานั้นก็เป็นเพียงระงับ

ปวดศีรษะไม่ใช่ระงับบาป การที่จะระงับบาปได้ก็ต้องริเริ่มและดำเนินไปในทางบุญ....

ในธรรมบทมีเรื่องว่า พราหมณ์ชาวเมืองเวรัญชากราบทูลอาราธนาให้ทรงจำพรรษาที่นั่น แล้วทรงลืมถวายภัตตาหาร พระองค์ต้องทรงเสวยข้าวเหนียวอยู่ถึง ๓ เดือนจากพ่อค้าม้า ทรงเล่าถึงว่า เคยตรัสกับพระสาวกของพระพุทธเจ้าสมัยหนึ่งว่า "ท่านจงเคี้ยวกินข้าวเหนียวเถิด อย่ากินข้าวสาลีเลย" ด้วยการพูดอ้อม ๆ เป็นการบริภาษอย่างนี้ก็มีผลให้พระองค์ถูกพราหมณ์ลืม ต้องเสวยข้าวเหนียวจากพ่อค้ามาถึง ๓ เดือน จึงเห็นได้ว่าการที่คนเราทำปากคอเราะรายเที่ยวพูดบริภาษอะไรไปไม่ดี ผลมาถึงตนจะโทษใครก็ไม่ได้ จำต้องโทษตนเองถึงจะถูก ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องบุพพกรรมของพระองค์เป็นตัวอย่าง

พระพุทธองค์ทรงเล่าว่า ครั้งก่อนเราชื่อว่าโชติปาละ ได้กล่าวกับพระพุทธเจ้าที่ทรงพระนามว่ากัสสปะว่า การตรัสรู้ยาก ท่านจะได้จากใต้ร่มโพธิ์ที่ไหนกัน ด้วยการกล่าวเพียงเท่านั้น ทำให้ต้องทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาด้วยความยากลำบากถึง ๖ ปี อันนี้จะเห็นได้ว่าการพูดเหยียดหยามดูหมิ่นความสามารถของบุคคลอื่นนั้นมีผลตามตนมาอย่างไร คนเราจะพูดจะจาว่าอะไรใคร จึง

ควรจะต้องมีความระมัดระวังคำพูดให้ดี อย่าเที่ยวหมิ่นสติปัญญา คาดหน้าใครเขาง่าย ๆ....

พระพุทธองค์ทรงถูกเทวทัตประทุษร้ายหลายครั้งหลายคราว พระองค์มิได้ตรัสแต่ความชั่วร้ายของพระเทวทัตแต่ฝ่ายเดียว เทวทัตกลิ้งหินทับนั้นเพราะครั้งก่อนพระองค์เคยผลักน้องต่างมารดาไปในซอกเขา แล้วกลิ้งหินลงไป ผลกรรมนั้นจึงตามมา เมื่อครั้งเราเป็นเด็กเล่นอยู่ที่ทางเดิน เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าเดินมา จึงแกล้งเผาสิ่งต่าง ๆ ขวางทางไว้ ด้วยผลแห่งกรรมนั้นเทวทัตจึงพยายามส่งคนมาทำร้ายเรา เมื่อครั้งก่อนเราเคยเป็นควานช้าง เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าออกมาบิณฑบาตก็ไสช้างไล่กวดเล่น ด้วยผลแห่งกรรมนั้น ช้างนาฬาคีรีตัวดุร้ายจึงถูกปล่อยเพื่อจะให้ทำร้ายเรา เรื่องเหล่านี้จะเห็นได้ว่า ผลกรรมย่อมตามสนองจริง ๆ จัง ๆ แม้จะทำไว้นานเท่านาน คนเราจึงไม่ควรจะทำอะไรด้วยความคะนอง ซึ่งเป็นเรื่องไม่สมควรทั้งในเวลาทำ ต่อไปก็จะได้รับผลในทางไม่ดีอีก....

ในพระประวัติของพระพุทธองค์ ท่านผู้อ่านจะเห็นทรงถูกใส่ความอยู่หลายเรื่อง เช่นพวกเดียรถีย์ใช้นางสุนทรีทำทีเป็นไปค้างคืนที่พระเชตวัน แล้วพวกเดียรถีย์ก็ซ้อนกลฆ่านาง

สุนทรี เพื่อจะให้เห็นว่ามีการฆ่าปิดปากกันที่นั่น อันจะเป็นผลเสียหายมาถึงพระพุทธองค์ หรือดูเรื่องนางจิญจมาณวิกาที่เป็นฝักฝ่ายพวกเดียรถีย์เอาไม้มาหนุนที่ท้องเพื่อจะใส่ความพระพุทธองค์ เรื่องที่เกิดขึ้นเหล่านี้พระพุทธองค์ได้ทรงเล่าถึงครั้งพระ-องค์เคยใส่ความพระปัจเจกพุทธเจ้าบ้าง พระพุทธเจ้าบ้าง ในปางก่อน เรื่องทั้งหลายจึงมาเกิดขึ้นให้อื้อฉาวไปในทางถูกใส่ความ....

ผลกรรมทั้งหมดเท่าที่เล่ามา ผลการแสดงถึงแรงกรรมนั้นเป็น **กรรมลิขิต** คือรอยกรรมหรือรอยจารึกที่ถาวรที่สุดที่ยิ่งกว่า**ศิลาจารึก** ซึ่งมีเวลาผุกร่อนไปได้ แต่รอยกรรมที่บุคคลทำไว้จะอยู่นานแสนนานไม่ผุกร่อนสูญหาย จะติดตามมาให้ผลจนได้ดังที่พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องไว้เป็นอันมากนั้น แม้จะทรงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว กรรมยังไม่ยอมอโหสิ ยังตามให้ผลอยู่ แต่พระองค์ไม่เดือดร้อนในพระหฤทัย เพราะทรงละกิเลสที่จะทำให้ทรงเดือดร้อนได้สิ้นเชิงแล้ว แต่พระวรกายของพระองค์ทรงเป็นขันธ์อันเป็นตัวทุกข์อยู่ ก็ต้องรับทุกข์ไปตามเรื่อง ต่อเมื่อพระองค์ทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว ไม่ทรงมีสังขารขันธ์อีก ผลกรรมก็เป็นอันตามไม่ถึง เพราะทุกอย่าง

ดับสนิทหมดแล้ว ส่วนเรื่องการให้ผลเร็วหรือช้าของกรรมที่ยังมีปัญหาอยู่ไม่น้อยนั้น ก็จะคลี่คลายออกได้ เมื่อได้ศึกษาเรื่องกรรมให้ผลตามคราว คือถึงคราวจึงจะให้บ้าง กรรมให้ผลตามกิจ คือหน้าที่ซึ่งมีทั้งการปรุงแต่ง การอุปถัมภ์ การบีบคั้น การตัดรอน และกรรมให้ผลตามลำดับ เป็นเรื่องหนัก เป็นเรื่องชิน เป็นเรื่องจวนเจียน เป็นเรื่องสักว่าทำ อันนี้ก็แบบเดียวกับคนเดินทางอาจจะเร็วกว่าปกติถ้าได้รับการอุปถัมภ์ อาจจะช้ากว่าปกติถ้าถูกขัดขวาง แต่อย่างไรก็ตาม กรรมย่อมมีผลตราบเท่าที่คนยังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร จึงไม่ควรทำกรรมชั่วเสียเลย ขอท่านผู้อ่านจงประสบความสุขสวัสดีโดยทั่วกัน....

อภิปรายความยาก ๕ ประการ

คงทราบกันแล้วว่า นักโปรดสัตว์ชั้นยอดของโลก คือพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงทรงทราบดีว่า มนุษย์ในโลกนั้นฝึกหัดอบรมได้เป็นส่วนใหญ่ แม้แต่ในทางโลกุตรธรรม ก็มีพวกรู้อย่างรวดเร็ว พวกปานกลาง และพวกรู้ช้าๆ มีเพียงพวกเดียวที่ไม่สามารถจะรู้ พวกนี้มีฉายาว่า ปทปรมะ หมายถึงพวกไม่มีทางที่จะรู้ได้ เป็นพวกที่พระไม่ทรงโปรดนั่นเอง. เหมือนโคแม้เราจะจูงไปเมืองเม็กกะก็คงเป็นโคอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง คนที่พระโปรดได้ตามนัยนี้มี ๓ พวก โปรดไม่ได้มีอยู่พวกเดียว พระพุทธองค์จึงทรงอุทิศเวลาทั้งหมด ๔๕ พรรษา สำหรับการสั่งสอนศาสนธรรม เพื่อบรรลุผลแก่คนส่วนใหญ่ การโปรดสัตว์ของพระพุทธองค์นั้น มีจุดประสงค์อยู่อย่างเดียว คือ เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ยาก เพราะจุดนี้เป็นจุดสำคัญจุดทรมานของชีวิต จะได้หยิบยกขึ้นอภิปรายต่อไป.

ในปัญหาที่ว่า พระพุทธองค์ทรงโปรดสัตว์ด้วยจุดประสงค์อย่างเดียว คือเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ยากนั้น มีข้อเท็จจริง

ซึ่งพอจะฟังได้เข้าใจสักเพียงไร ? ปัญหาอย่างนี้ ถ้าเราลองตระเวนนึกดูชีวิตของคนทุกสมัย หรือโดยเฉพาะในสมัยนั้นกับสมัยนี้ สมัยนั้น คือสมัยของพระพุทธองค์ สมัยนี้ คือสมัยของเรา เราก็จะเห็นได้ว่าชีวิตของมนุษย์นั้นตกอยู่ในภาวะอย่างหนึ่งถ้วนทั่วทุกตัวคน ภาวะอย่างนั้น คือ ความทุกข์ยากนั่นเอง ความทุกข์ยากนี้ตกอยู่แก่คนทุกคนหรือทุกพวกอย่างไม่มีปัญหาอะไร อันนี้ต้องนำพุทธภาษิตมาสรุปไว้เป็นหลักฐาน พระพุทธองค์ตรัสว่า **ทุรปพฺพชฺชํ ทุรภิรมํ** เป็นอาทิ แปลความว่า การบวชก็ยาก การยินดีในข้อปฏิบัติก็ยาก การครองเรือนก็ยาก การอยู่ร่วมกับคนเสมอกันก็ยาก การเดินทางไกลก็ยาก ดังนี้ก็พอจะเห็นได้แล้วว่า ทุกคนตกอยู่ในภาวะแห่งความยาก.

ที่จริงจะว่าเห็นก็เห็น แต่มันเห็นยังไม่ถนัด การบวชดูก็ไม่สู้ยากนักถึงฤดูใกล้ ๆ เข้าพรรษาก็เห็นบวชกันมาก การยินดีในข้อปฏิบัติ ก็เห็นพอปฏิบัติกันได้ การครองเรือนก็เห็นเขาครองกันได้ดี ๆ ก็มีถมไป การอยู่ร่วมกับคนเสมอกันบางทีก็เป็นมิตรภาพอันอบอุ่น การเดินทางไกลในทุกวันนี้ไม่ทุรกันดารอะไรนัก เพราะการคมนาคมสะดวก ทางน้ำเราก็มีเรือเดินสมุทร ทางบกเราก็มีรถไฟ ทางอากาศเราก็มีเครื่องบิน ซึ่งรวดเร็ว

ยังกะลัดนิ้วมือเดียว แต่เฉพาะในปัญหาการครองเรือนที่ว่า มีคนเขาครองได้ดี ๆ ก็ถมไปนั้น ก็เห็นอีกอย่างว่า ที่ครองกันไม่ดีก็มีถมไป การครองเรือนนี้แหละดูจะยากและหนักหนาอยู่เป็นอันมาก เพราะการครองเรือนมีปัญหาหลายปัญหาในชีวิต ทั้งปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวและปัญหารักษาน้ำใจ ดูจะยากสักหน่อย.

ก็เห็นจะต้องให้อภิปรายต่อไป ในเรื่องที่แย้ม ๆ ไว้ในเรื่องยาก ๕ อย่างนั้น เพราะว่า บางอย่างดูจะไม่ค่อยยาก ? ตามพระพุทธภาษิตนั้นไม่มีปัญหาอะไร เรื่องยาก ๆ นั้นมี ๕ อย่างแน่ เพื่อจะพูดกันให้เห็นจริงจังสักหน่อย แทนการพูดเฉียดไปเฉียดมาอย่างเกรงใจสังคมดังที่เคยพูดอย่างนุ่มนวลมาเสมอ.

การบวชยาก ในข้อนี้ขอให้ดูพฤติการณ์ทั่วไป ในจำนวนเฉลี่ยของพลเมือง คนออกบวชกี่เปอร์เซ็นต์ เรื่องนี้แม้เราจะไม่มีสถิติอยู่ในมือเวลานี้ แต่เราก็พอพูดกันรู้เรื่องอย่างที่เห็น ๆ ในจำนวนพลเมืองชายของไทย ซึ่งคงมีประมาณ ๒๕ ล้านคน คนที่ยังไม่ได้บวชเห็นจะประมาณ ๒๐ ล้านคน เช่นนี้แล้วจะว่าบวชไม่ยากอย่างไร อีกประการหนึ่งบวชแล้วจะอยู่ได้

ตลอดไปนั้นก็ยาก จะว่าหนึ่งหมื่นมีสักหนึ่งคน นอกนั้นบวชแล้วต้องสึกหมด ยังไม่สึกในฤกษ์นี้ก็สึกในฤกษ์อื่น การออกบวชนี้ แม้ในครั้งพุทธกาลก็ได้เคยมีผู้ประสบความยากมา ด้วยเหตุต่างๆ เช่น รายหนึ่งมีภรรยาอยู่ มีความประสงค์จะออกบวช ขอลาภรรยาก็บอกว่าให้คลอดเสียก่อน ครั้นคลอดแล้วขอลาอีก ภรรยาก็บอกว่าให้เจ้าหนูโตเสียก่อนกว่าจะออกบวชได้ก็ย่ำแย่เต็มที อีกประการหนึ่งบวชแล้วยังต้องถูกคนเขาค่อนขอดต่าง ๆ เช่นว่า ศีรษะโล้น และกระแนะกระแหนอีกมากมายประการที่สำคัญก็คือ ความเยื่อใยในทางโลกของตนเอง ซึ่งไม่สามารถจะตัดได้ จิตใจมักติดอยู่ในโลกิยสุข แม้ของนั้นจะเล็กน้อยเราก็ไม่กล้าทิ้งมาบวชนั้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งคนบวชแล้ว แต่ก็ติดห่วงของเล็กน้อยนั้น เรื่องเหล่านี้ก็เห็นประจักษ์กันอยู่ก็คงจะพอแน่ใจว่า การบวชยากมิใช่หรือ เห็นจะพอเข้าใจ และก็ขอร่วมอนุโมทนาต่อท่านที่ได้บวชและบวชได้เป็นอย่างยิ่ง.

การยินดีในข้อปฏิบัติยาก การดำเนินการหรือปฏิบัติการต่าง ๆ ซึ่งสูงขึ้นไปจากพื้นเพของตน คนเราจะต้องรู้สึกว่ายาก พึงเห็นนกในกรงทอง ซึ่งบริบูรณ์ทุกอย่างในกรงนั้น ในเรื่องอาหารการกินไม่ต้องแสวงหา และกรงนั้นก็แสนที่จะสวย

แถมยังมีความปลอดภัยต่อชีวิตอีกมากมาย แต่เราก็ดูมันกระเสือกกระสนหาช่องทางที่จะโผบินออกไปข้างนอก นี่ก็เพราะพื้นอัธยาศัยมันมิใช่เกิดมาสำหรับที่จะอยู่ในกรงทอง ครั้นมาอยู่ในกรงทองมันก็ไม่รู้จักค่าของกรงทองนั้น ซึ่งทั้งสวยทั้งบริบูรณ์และปลอดภัย ในข้อนี้ก็ขอให้ดูได้จากพฤติการณ์ทั่วๆ ไปเช่นกันในครอบครัวก็ดี ในโรงเรียนก็ดี ในสำนักงานก็ดี ในสถานราชการก็ดี ในวัดก็ดี หรือกล่าวรวม ๆ ว่าในทางอาณาจักรก็มีกฎหมายเป็นข้อปฏิบัติ ในทางพุทธจักรก็มีธรรมวินัยเป็นข้อปฏิบัติ แต่เราลองดูว่าในทุกแห่งเหล่านั้น พฤติการณ์เป็นอย่างไร? ก็จะเป็นคำตอบให้แก่เราว่าทุกแห่งนั้นมีการละเมิดต่อข้อปฏิบัติกันอยู่ ตั้งแต่ในครอบครัวเรื่อยๆ ขึ้นไปถึงวัด ซึ่งต้องมีการปราบปรามหรือแก้ไขปรับปรุงกันอยู่เสมอ ทั้งนี้หรือจะทั้งไหนก็ตาม คนเราที่อยู่ในกรอบแห่งข้อปฏิบัติอันดี แต่ก็ดิ้นรนจะแหกคอกออกไป ลักษณะหรือภาวะของจิตใจอย่างนี้ก็เช่นเดียวกับนกในกรงทอง ไม่รู้จักค่าของข้อปฏิบัติ ซึ่งจะให้ทั้งความปลอดภัย ความดีและความสุขเป็นประการสุดท้าย กล่าวง่ายๆ สำหรับคนที่ไม่ยินดีต่อข้อปฏิบัติ ก็เพราะพื้นเพต่ำไปกว่าข้อปฏิบัตินั้นเท่านั้นเอง แต่ถ้าคนมีพื้นเพสูงหรือมีอัธยาศัยในทางดี การยินดีในข้อปฏิบัติก็ไม่ยากสำหรับเขา เพราะเขา

สามารถจะปลูกฉันทะในข้อปฏิบัตินั้นลงไปได้ คือมันยากเฉพาะคนไม่เอาถ่านเท่านั้นเอง การยินดีในข้อปฏิบัติที่ว่ายากนั้นก็สรุปลงว่า ยากเฉพาะคนไม่เอาถ่านเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น พวกที่ไม่เอาถ่านนี้แหละพากันเกิดมาหรือเข้าไปอยู่ในสถาบันต่าง ๆ ทำให้แหล่งต่าง ๆ นั้นเสื่อมโทรม ทำให้ครอบครัวเสีย ทำให้บ้านเมืองเสีย ตลอดถึงทำให้วัดเสีย เพราะฉะนั้น ทุกคนที่อยู่ที่ไหนก็ควรจะสำนึกถึงที่นั้น อย่าประพฤติอะไรให้เป็นการเสื่อมเสีย อยู่ในครอบครัวก็อย่าทำให้ครอบครัวเสีย อยู่ในโรงเรียนก็อย่าทำให้โรงเรียนเสีย อยู่ในสำนักงานก็อย่าทำให้สำนักงานเสีย อยู่ในสถานราชการก็อย่าทำให้สถานราชการเสีย ตลอดถึงอยู่ในวัดก็อย่าทำให้วัดเสีย รวมความว่า อย่าทำให้อาณาจักรเสียและอย่าทำให้พุทธจักรเสื่อม ส่วนข้อยากในการครองเรือนแย้มไว้ว่า ไม่ยากบ้าง ยากบ้าง ซึ่งก็ไม่ใช่จะแย้งพระพุทธภาษิต แต่มีความหมายเพียงว่า สำหรับผู้ครองเรือนนั้น ถ้ามีสมรรถภาพดีอยู่ก็สามารถจะนำครอบครัวไปสู่สวัสดิภาพได้ คือสามารถจะประสบสุขของฆราวาส ๔ อย่าง คือ สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้ สุขเกิดแต่การประกอบการงานที่ปราศจากโทษ แต่ว่าโดยทั่วไปแล้ว ก็ยอมรับว่า ยากตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แน่ ๆ

ทีเดียว สุขทั้ง ๔ ที่จะเกิดขึ้นแก่คฤหัสถ์หรือฆราวาสนั้นก็มิใช่เกิดง่ายเหมือนน้ำในมหาสมุทร จำต้องมีความบากบั่นกันมากทีเดียว.

การครองเรือนยาก ขอเสนอคนตัวเปล่าสักคนหนึ่งเติบโตขึ้นมาในท่ามกลางของความยากจน เขาต้องหาผืนดินสักแห่งหนึ่งสำหรับปลูกบ้าน เมื่อได้ที่แล้วก็เตรียมการปลูกบ้าน เขาต้องหาเสาเรือน หาวัสดุสำหรับการก่อสร้างให้ครบครัน ครั้นปลูกเรือนหรือบ้านเสร็จ เขาก็ต้องหาเครื่องใช้ในบ้าน เครื่องประดับบ้านตามสมควรแก่อัตภาพ เมื่อมีบ้านแล้วก็ต้องมีแม่บ้าน การหาแม่บ้านนั้นก็มิใช่ง่าย ดีไม่ดีแทนที่จะมาเป็นแม่บ้าน กลับจะมาวางตัวเป็นแม่ของเขาเข้า ทั้ง ๆ ที่ลักษณะไม่ให้ ถึงขั้นได้แม่บ้านมาแล้ว ต่อไปก็เกิดลูกบ้าน ถึงมีลูกมีหลานต่อไปตามวิสัยของผู้ครองเรือน คราวนี้เศรษฐกิจในครอบครัว ศีลธรรมในครอบครัว ก็เป็นเรื่องที่ผู้ครองเรือนที่เป็นพลเมืองดี จำจะต้องให้มีขึ้น มิฉะนั้นความยุ่งยากนั้นก็จะเกิดในครอบครัวเอง และความยุ่งยากนั้นก็จะตีแผ่ออกไปสู่สังคม ตลอดถึงชาติศาสนา ดังที่ร่ำร้องกันอยู่ทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นการครองเรือนที่ว่ายากนั้น ก็ใคร่ขอสรุปว่า ยากในการที่จะสร้างให้เป็นบ้านเป็น

เรือนขึ้นมาอย่างหนึ่ง ยากในการที่จะมีครอบครัวนั้นอย่างหนึ่ง ยากในการที่จะสร้างเศรษฐกิจ และศีลธรรมในครอบครัวอีกอย่างหนึ่ง แต่ก็พอมีทางทำได้ตามที่เสนอในทางว่าไม่ยากนั้นทางหนึ่ง.

การครองเรือนตามที่อภิปรายมาก็เห็นว่ายาก และยุ่งพอใช้ วันหลังเราคงจะได้ย้ำกันถึงเรื่องนี้ ขออภิปรายความยากอีก ๒ ข้อ คือ ยากในการอยู่ร่วมกับคนเสมอกัน และยากในการเดินทางไกล ยาก ๒ ข้อ เป็นยากคนละอย่าง ขอพูดโดยย่อ ๆ คือ

ยากในการอยู่ร่วมกับคนเสมอกัน ข้อนี้ก็หมายถึงคนไม่ยอมกัน ไม่ลดลาวาศอกกัน ไม่เป็นช้างเท้าหน้าเท้าหลังกัน ในที่สุดก็เกิดการแข่งดีตีเสมอกันอยู่เสมอ จึงเกิดยากขึ้นหลายประการ คือยากในการไม่มีใครเป็นหัวหน้าใคร ยากในการไม่มีการเอาใจกัน ยากในการปฏิบัติการ และยากในการที่จะอยู่ร่วมกันไปได้.

ยากในการเดินทางไกล ทางไกลในที่นี้ท่านหมายถึงวัฏฏะ คือ การหมุนเวียนกลม อันมองไม่เห็นเบื้องต้นและที่สุดของทางนี้ ซึ่งได้แก่ กิเลส กรรม วิบาก คนมีกิเลสทำกรรมก็ได้รับวิบาก คนที่ได้รับวิบาก กิเลสก็เกิดขึ้นต้องทำกรรมต่อไป และรับวิบากอีก กิเลสเกิดอีกหมุนไปอย่างนี้ไม่สิ้นสุด

เหมือนพายเรือในอ่าง พูดง่าย ๆ ความยากนี้ก็เหมือนคนพายเรือจ้ำเอา ๆ แต่ไม่ถึงท่าสักทีนั่นเอง เมื่อยก็เมื่อย ภัยก็มาก การสิ้นสุดก็ไม่มี.

ก็พอเข้าใจ ความยากแต่ละอย่างก็หนักมืออยู่ แต่ยากทุก ๆ ยากก็มีทางแก้ได้ยากได้ง่าย ก็แล้วแต่ความยากนั้น ๆ เป็นขนาดไหน ยากอย่างอื่นได้อภิปรายข้อแก้กันไว้บ้างแล้ว ยากอีก ๒ อย่าง คืออยู่ร่วมกับคนเสมอกันกับเดินทางไกล คนเสมอกันก็ต้องรู้จักยอมกันบ้าง หรือแก้ให้เสมอกันในทางศีลธรรม ส่วนยากในการเดินทางไกลก็ต้องแก้ที่กิเลส ตัดกิเลสยังไม่ได้เด็ดขาดก็อย่าให้กิเลสมันหยาบนัก ต้องพยายามลดความอ้วนของโลภะ โทสะ โมหะ ลงเสียบ้าง.

ขอท่านผู้อ่านจงประสบความสุขสวัสดีโดยทั่วกัน.

แก้ปัญหาชีวิตทางธรรมะ

นมัสการ ท่านธมฺมสาโร ภิกฺขุ

การตอบปัญหาได้ดีนั้น อาศัยหลักอย่างไร ? และผู้ตอบปัญหาเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นแก่ตนเองทำอย่างไร ?

ด้วยความเคารพ
"อาตม์"

ตอบ

การตอบปัญหาที่จะให้ดีต้องอาศัยหลัก ๔ ประการ คือ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น อย่างที่ ๑ ตอบทั้งหมด อย่างที่ ๒ ตอบครึ่งหนึ่ง อย่างที่ ๓ ย้อนถาม อย่างที่ ๔ ไม่ตอบ ปัญหาที่ควรตอบทั้งหมดก็ตอบให้หมดปัญหาที่ควรตอบทั้งหมดไป ปัญหาที่ควรตอบครึ่งเดียวก็ตอบครึ่งเดียว ปัญหาที่ควรย้อนถามก็ย้อนถาม ปัญหาที่ไม่ควรตอบก็งดเสียไม่ตอบ อันนี้ก็อาศัยหลักของพระพุทธองค์ ๔ ประการ คือ

๑. เอกังสพยากรณ์ ตอบยืนตายตัวลงไปในทางเดียว เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ภายใต้ร่มไม้ไทรอันเป็นที่พักของคนเลี้ยงแพะ (อชปาลนิโครธ) มีพราหมณ์คนหนึ่งที่ชอบตวาดคนอื่นว่า หึ หึ เข้าทูลถามว่า คนเช่นไรชื่อว่าพราหมณ์ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า คนที่ไม่ตวาดผู้อื่นว่า หึ หึ นั่นแหละพราหมณ์ หรือปริพาชกผู้หนึ่งชื่อ ทีฆนขะแสดงทิฏฐิของตนว่า "สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ชอบใจหมด" พระองค์ก็ตรัสตอบทันทีว่า "ความเห็นอย่างนั้นก็ต้องไม่ควรแก่ท่าน ท่านก็ต้องไม่ชอบความเห็นอย่างนั้น" เช่นนี้เป็นการตรัสตอบตรงไปส่วนเดียว เห็นจะตรงกับที่เราชอบเรียกว่า ศอกกลับแล้วจึงทรงแสดงความเห็นของคน ๓ จำพวก คือ พวกหนึ่งควรหมด ชอบหมด พวกหนึ่งไม่ควรหมด ไม่ชอบหมด พวกหนึ่งบางสิ่งควรชอบ บางสิ่งไม่ควรไม่ชอบ และการถือทิฏฐิของคน ๓ จำพวกนั้นถ้าจะถามคนอย่างเรา ๆ ว่าพวกไหนผิด พวกไหนถูก เราก็อาจจะตอบว่า พวกที่มีทิฏฐิว่า "บางสิ่งควรแก่เรา เราชอบใจหมด บางสิ่งไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจหมด" ถูก แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่าผิดทั้ง ๓ พวก คือพวกแรกก็ใกล้ข้างความกำหนัดรักใคร่ยินดีในสิ่งนั้น ๆ พวกที่ ๒ ก็ใกล้ข้างความเกลียดชังสิ่งนั้น ๆ พวกที่ ๓ ก็ใกล้ข้างความ

กำหนัดรักใคร่บางสิ่ง ใกล้ข้างความเกลียดชังบางสิ่ง อันนี้จะเห็นได้ว่า พระองค์มีพระปัญญาลึกซึ้งยิ่งนักในการทรงพยากรณ์เช่นนี้ เพราะผู้ถือทิฏฐิของตนมั่นอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วคุยโวไปแต่ของตนถ่ายเดียว อวดเผด็จการความคิดความเห็นของตน ความวิวาทกันก็มีขึ้น และมีอะไร ๆ ต่อกันเป็นหางไปในทางเสียหาย ดังที่ทรงตรัสต่อไปว่า "ผู้พิจารณาเห็นว่า เราจักถือมั่นทิฏฐินั้นอย่างใดอย่างหนึ่งกล่าวว่าสิ่งนี้แลจริง สิ่งอื่นเปล่าหาจริงไม่ ก็จะต้องถือผิดจากคน ๒ พวกที่มีทิฏฐิไม่เหมือนกับตน ครั้นความถือผิดกันมีขึ้น ความวิวาทเถียงกันก็มีขึ้น ครั้นความวิวาทมีขึ้น ความพิฆาตหมายมั่นก็มีขึ้น ครั้นความพิฆาตมีขึ้น ความเบียดเบียนกันก็มีขึ้น ผู้รู้มาเห็นอย่างนี้แล้วย่อมละทิฏฐินั้นเสียด้วยไม่ทำทิฏฐิอื่นเกิดขึ้นด้วย ความละทิฏฐิ ๓ นั้นย่อมมีด้วยอุบายอย่างนี้" เป็นอันว่าทิฏฐิทั้ง ๓ ของคน ๓ จำพวกนั้น พวกแรก ทีฆนขะ (เล็บยาว) ก็ผิด อีก ๒ พวกก็ผิดเหมือนกัน แต่แทนที่จะทรงว่าเขาผิดเฉยๆ แบบพวกระบายสีหรือพวกใส่ความ พระองค์ได้ให้เหตุผลอันเป็นอุบายเครื่องไม่ถือมั่นต่อไปว่า "อัคคิเวสสนะ กายคือประชุมมหาภูต รูป ๔ (ดิน น้ำ ไฟ ลม) มีบิดามารดาเป็นแดนเกิด เจริญขึ้นเพราะข้าวสุก และขนมสดนี้ ต้องอบรมกันกลิ่นเหม็น และขัดสีมลทินเป็นนิตย์

มีความแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา ควรพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ อดทนได้ยาก เป็นโรค เป็นดั่งหัวฝี เป็นดั่งลูกศร โดยความยากลำบาก ชำรุดทรุดโทรม เป็นของว่างเปล่าไม่ใช่ตน.... ไม่โต้เถียงกับผู้ใดด้วยทิฏฐิของตน โวหารอย่างใดเขาพูดกันอยู่ในโลก ก็พูดตามโวหารอย่างนั้น แต่ไม่ถือมั่นด้วยทิฏฐิ” อัคคิเวสสนะ ก็คือโคตรของทีฆนขะ ตอนนี้พระองค์เรียกโคตรไม่ใช่เรียกชื่อ ในที่สุดเมื่อว่ากันมาถึงโคตรแล้ว ทีฆนขะ ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม สิ้นความเคลือบแคลงสงสัยในพระพุทธศาสนา กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา และแสดงตนเป็นอุบาสกว่า “พระเจ้าข้า ภาษิตที่ตรัสนี้ไพเราะนัก ๆ พระองค์ทรงประกาศธรรมให้ข้าพเจ้าทราบชัด โดยวิธีเป็นอันมาก ไม่ใช่แต่อย่างเดียว ดุจบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงในทาง ส่องตะเกียงในที่มืดด้วยประสงค์ว่าคนมีจักษุจักเห็นรูปฉะนั้น ข้าพเจ้าถึงพระองค์กับทั้งพระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระองค์จงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต” (ทีฆนขสูตร) เอกังสพยากรณ์แก่พราหมณ์ หึ หึ นั้นเป็นเวลาที่ยังไม่ทรงสั่งสอนธรรมะเป็นแต่เพียงทรงเตือนพราหมณ์ขี้เบ่งตามอัธยาศัยเท่านั้น แต่ก็เป็นการทรงตอบที่เหมาะแก่อัธยาศัยของพราหมณ์

ส่วนที่ทรงพยากรณ์แก่ทีฆนขะ อัคคิเวสสนโคตรนั้น เป็นเวลาที่ทรงสั่งสอนธรรมะแล้ว ตอนพระสารีบุตรบวชได้กึ่งเดือน เสด็จประทับอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ ถ้ำสุกรขาตาแขวงเมืองราชคฤห์ พระสารีบุตรถวายงานพัดอยู่ และฟังพระธรรมเทศนาเรื่องนี้ไปด้วยก็เกิดความคิดว่า "พระศาสดาตรัสสอนให้ละการถือมั่นธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญาอันยิ่ง" ท่านก็ได้ตรัสรู้ จิตพ้นจากอาสวะไม่ถือมั่นด้วยอุปาทานในครั้งนี้ เอกังสพยากรณ์ก็มีผลดีอย่างนี้ ทั้งผลโดยตรง และผลพลอยได้ และในประวัติการเผยแผ่ของพระองค์ก็ทรงใช้เป็นอันมาก

๒. วิภัชพยากรณ์ ตอบไม่ยืนตายตัว คือ ตอบแบ่งแยกออกไปตามเหตุผล เช่นเมื่อครั้งพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร สุภมาณพซึ่งเป็นบุตรโตเทยยพราหมณ์ไปพักอยู่ที่บ้านคฤหบดีผู้หนึ่งได้พูดกับเจ้าของบ้านว่า "ได้ยินว่าเมืองสาวัตถีไม่ว่างจากพระอรหันต์ วันนี้เราจะไปหาสมณะหรือพราหมณ์ผู้ใดดี" เจ้าของบ้านแนะให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า สุภมาณพไปตามคำแนะนำกราบทูลถามว่า "พระโคดม พราหมณ์ทั้งหลายกล่าวว่า คฤหัสถ์จึงจะเป็นผู้ยังกุศลอันเป็นธรรมเป็นเหตุเครื่องออกไปให้โปรดตนได้ บรรพชิต....ไม่ได้....เรื่องนี้

พระโคดมตรัสอย่างไร” พระองค์ตรัสตอบว่า “เราเป็นวิภชวาทะ กล่าวจำแนกไม่กล่าวโดยส่วนเดียว คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ปฏิบัติผิดแล้วจะเป็นผู้ยังกุศลเป็นธรรมะไม่ได้ คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ปฏิบัติชอบแล้วย่อมยังกุศลเป็นธรรมะ....ได้....หรือที่ทรงแสดงเรื่องตายเกิดตายสูญที่ทรงแสดงทั่วไป ก็ไม่ทรงแสดงตายตัว ทรงจำแนกโดยความก็ตรัสว่า ผู้ยังมีกิเลสแล้วก็เกิดอีก ส่วนพ้นจากกิเลสแล้วก็ไม่ต้องเกิดอีก สุภมาณพฟังพระพุทธองค์ตรัสจำแนกต่าง ๆ นานา ก็ได้กราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา แล้วประกาศตนเป็นอุบาสก ส่วนที่ทรงจำแนกเหตุผลของคนตายเกิดและตายไม่เกิด ก็ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีสัจธรรมอันล้ำเลิศ โดยเฉพาะอริยสัจ ๔ นั้นเองแสดงถึงเรื่องเกิดและไม่เกิด วิภชพยากรณ์มีผลดีเป็นอันมาก พระพุทธองค์จึงใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ หลายครั้งหลายคราว

๓. **ปฏิปุจฉาพยากรณ์** ย้อนถามก่อนตอบ คือ ตอบตามแบบย้อนถาม เช่นเมื่อครั้งพระพุทธองค์ประทับที่เวฬุวนาราม กรุงราชคฤห์ อักโกสกภารทวาชพราหมณ์ขัดเคืองว่า นำพราหมณ์คนหนึ่งซึ่งเป็นโคตรเดียวกันไปบวชในสำนักของพระองค์ จึงไปด่าพระองค์ด้วยคำหยาบต่าง ๆ พระพุทธองค์

ย้อนถามไปว่า มิตรอำมาตย์หรือญาติเคยมาหาท่านบ้างไหม ? โดยความก็ตรัสถามว่า ที่บ้านท่านเคยมีแขกมาหาบ้างไหม ? นักด่าตอบว่า บางทีก็เคย ...เคยนำของออกรับแขกไหม ? บางทีก็เคย ...ถ้าพวกนั้นไม่รับ ของนั้นจะเป็นของใคร? นักด่าหลวมตัวตอบว่า ก็เป็นของข้าพเจ้าเอง พระพุทธองค์ได้โอกาสจึงตรัสว่าข้อนี้ก็ฉันนั้น ...เราไม่รับคำด่าของท่าน คำด่านั้นก็เป็นของท่านเอง ทรงอธิบายต่อไปว่า คนถูกด่าแล้วด่าตอบ เรียกว่าผู้กินด้วยกันเราไม่ได้กินร่วม ไม่ได้ทำตอบ จึงเป็นของท่านแต่ผู้เดียว พราหมณ์โง่ปากจัดด่าเก่งยังไม่เข้าใจ คิดเลยธงไปว่าพระพุทธเจ้าโกรธแล้วสาปแช่งตนแบบฤาษีบางพวก จึงทูลตามประสาโง่ของตนต่อไปว่า คนทั้งหลายมีพระราชาเป็นต้นนับถือกันว่า พระโคดมเป็นพระอรหันต์ แต่ทำไมจึงโกรธ .. พระองค์ตรัสว่า ผู้ฝึกตนดีเลี้ยงชีพชอบ หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ รู้สงบผู้คงที่ จะมีความโกรธมาแต่ไหน ? แล้วทรงย้ำว่า "ผู้ใดโกรธตอบผู้ที่โกรธก่อน ผู้นั้นชื่อว่าเป็นคนเลว ผู้ไม่โกรธตอบชื่อว่าเป็นผู้ชนะสงครามที่ชนะได้ยาก....ผู้ใดรู้ว่าผู้อื่นโกรธแล้วก็สงบอยู่ ผู้นั้นชื่อว่ารักษาประโยชน์ของตนและผู้อื่นไว้ แต่ผู้ที่ไม่เข้าใจในธรรมะย่อมถือว่าเป็นผู้โง่เขลา" เมื่อพราหมณ์นักด่าฟังปฏิปุจฉาพยากรณ์แล้วก็เลื่อมใส รายนี้ถึงกับขอออกบวชเลย

ทีเดียว และการแก้ปัญหาแบบย้อนถามนี้ พระองค์ได้ทรงใช้เป็นผลดีมากมายหลายคราวเหมือนกัน

๔. ฐปนียะ ระงับปัญหาไม่ตอบ เพราะปัญหาไร้ประโยชน์ เช่นเมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เชตวันมหาวิหาร พระมาลุงกยะเร้นอยู่ในที่สงัดเกิดความปริวิตกว่า พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์ทิฏฐิ ๑๐ เราไม่ชอบใจไม่ควรแก่เรา (โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนั้นสรีระก็อันนั้น ชีพก็เป็นอื่นสรีระก็เป็นอื่น สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วไม่มีเกิดอีก ตายแล้วไม่เกิดก็มี เกิดก็มี ตายแล้วเกิดก็หามิได้ ไม่เกิดก็หามิได้ เข้าเฝ้ากราบทูลถาม และว่า ถ้าไม่ทรงพยากรณ์จะสึก พระองค์ตรัสว่า ไม่ได้พูดตกลงกันไว้ ตถาคตจักไม่พยากรณ์แก้ทิฏฐิ ๑๐ ประการนี้แก่ท่าน ดูกรโมฆบุรุษ...ไม่พยากรณ์ไม่ประพฤติพรหมจรรย์จะตายไปก็เหมือนคนถูกลูกศร เขาพาไปหาหมอรักษา เมื่อยังสอบไม่ได้ว่าใครยิง คนยิงอยู่ที่ไหน คันธนูทำด้วยอะไร สายทำด้วยอะไร ลูกศรทำด้วยไม้หรือเหล็ก หมอมีหน้าที่รักษาเท่านั้น ไม่มีหน้าที่สืบให้ คนถูกลูกศรก็คงตายไป ในที่สุดพระมาลุงกยะก็เกิดเลื่อมใสภาษิตของพระพุทธองค์ ฐปนียะ คือยุติไม่ทรงพยากรณ์เพราะไม่มีประโยชน์แก่

การปฏิบัติ เช่นเดียวกับหมอจะรักษาแผลลูกศรให้หาย ไม่ใช่มัวตอบปัญหาใครยิง หรือคันธนูทำด้วยอะไร ที่ควรทำโดยด่วนก็คือถอนลูกศรออก และรักษาทันที

หลักพยากรณ์ปัญหาทั้ง ๔ คือ เอกังสพยากรณ์ วิภชพยากรณ์ ปฏิปุจฉาพยากรณ์ ฐปนียะ พระพุทธองค์ได้ทรงใช้เป็นประโยชน์แก่การเผยแผ่ธรรมะ และทรงใช้ได้ดีทุกหลัก กล่าวไว้พอเป็นตัวอย่าง ซึ่งพูดตามความเป็นจริงแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงพยากรณ์ไปตามรูปของปัญหาที่เกิดขึ้นนั่นเอง แต่โดยตรงทีเดียวพระองค์เป็นวิภชวาทะ ดังในตอนหนึ่งของสุภสูตรว่า **วิภชวาโท โข อหเมตฺถ มาณว น เอกํสวาโท** ดูกรมาณพ เราเป็นผู้กล่าวจำแนก หาได้กล่าวโดยส่วนเดียว หมายความว่าไม่ทรงยืนยันอย่างพวกพราหมณ์ที่อ้างถึง ที่ว่าต้องเป็นพวกนั้นพวกนี้ จึงประพฤติอย่างนั้นได้ผล พวกอื่นไม่ได้ ดังที่ทรงตรัสชัดเจนว่า "เราไม่สรรเสริญการปฏิบัติผิดทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต....เราสรรเสริญการปฏิบัติชอบทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต เพราะว่าคฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ปฏิบัติชอบ ย่อมได้ธรรมะที่ถูกที่ดี...." การจำแนกของพระองค์ในปัญหาต่าง ๆ นี่เอง ทำให้ข้อความคำสอนทางพุทธศาสนาละเอียดถูกต้องตาม

ความเป็นจริง เป็นอันติมะ เหนือเหตุผลของพราหมณ์ในสมัยนั้น ถอนทิฏฐิของพราหมณ์ที่เคยครองตลาดความคิดความเห็นลงอย่างมากมาย พราหมณ์ยอมลอกคราบความเป็นพราหมณ์มาเป็นพุทธเป็นจำนวนไม่น้อย

การตอบปัญหาจะให้ดี ก็ต้องดำเนินตามหลัก ๔ ประการของพระพุทธองค์ คือบางปัญหาก็ตอบทั้งหมด บางปัญหาก็ต้องแยกตอบ บางปัญหาก็ต้องย้อนถาม และบางปัญหาไม่ตอบ แต่เชื่อว่าไม่มีใครจะสามารถทำอย่างพระพุทธองค์ได้อย่างครบถ้วน เพียงแต่ตามรอยบาทยุคล ไปห่าง ๆ ได้ก็ยังดี คือ เมื่อมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น เราก็ลองนึกดูว่าปัญหาเช่นนี้เป็นประเภทไหน ? ควรจะตอบเพียงไรหรือย้อนถามหรือไม่ตอบ ก็พิจารณาไปตามควร แต่การควรหรือไม่ควรนั้นก็สำคัญ เพราะบางทีคนเราเห็นสิ่งที่ควรเป็นไม่ควร เห็นสิ่งที่ไม่ควรเป็นควรก็ได้ ด้วยเหตุนี้การพิจารณาปัญหาก็ต้องใช้หลักธรรมะทั่วไปเป็นอันมาก

เมื่อปัญหาเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถ้าเราเคยตอบปัญหาบ่อย ๆ และไม่ลืมหลัก ๔ ประการดังกล่าวแล้ว ก็รู้สึกสบายใจ เราจะเลือกใช้หลักอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๔ หลักนั้น ผู้ตอบเคยไปที่ต่างจังหวัดในงานแห่งหนึ่งซึ่งมีผู้คนมาชุมนุมกันมาก มีนักธรรมะขี้

เมา คือ ธรรมะก็เรียนเหล้าก็กิน มาตั้งปัญหาว่า พระพุทธองค์ทรงมีอคติ ในเรื่องการบวชเดียรถีย์ที่เป็นพระญาติไม่ต้องอยู่ติตถิยปริวาส ๔ เดือนก่อนเหมือนพวกเดียรถีย์อื่น ปัญหาขี้เมาแบบนี้ก็ไม่เห็นจะมีอะไรดีไปกว่า ปฏิปุจฉาพยากรณ์ จึงได้ย้อนถามไปว่า อคติเป็นกิเลสหรือไม่? ขี้เมารับว่าเป็นก็ได้ ถามไปอีกครั้งหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าสิ้นกิเลสหรือไม่ ? เขารับว่าพระพุทธเจ้าสิ้นกิเลส เราก็ว่า ถ้าเช่นนั้นพระพุทธเจ้าจะมีอคติอย่างไร ? เพราะคุณว่าพระพุทธเจ้าสิ้นกิเลส ขี้เมาไม่ว่าอะไรต่อไปหยุดนิ่งเสียนาน พอลุกขึ้นยืนจะไปจึงทิ้งท้ายพอไม่ให้เสียเหลี่ยมนักเลงว่า ปัญหานี้เราถามมามาก แต่ไม่มีใครตอบได้ แล้วก็เดินโซเซไป ดูก็เป็นการยุติปัญหาได้พอสมควร แต่นี่เป็นปัญหาเผชิญต่อผู้ถาม ของพระพุทธองค์ก็เป็นแบบต่อหน้าผู้ถามเป็นส่วนมาก มีบางครั้งที่ผู้ถามรับปัญหามา ซึ่งง่ายต่อการย้อนถาม ไม่เหมือนปัญหาที่ถามมาทางจดหมาย แต่ถึงเช่นนั้นถามมาตอบไป ก็คงเป็นประโยชน์บ้างตามสมควร ขอยุติปัญหาไว้แค่นี้ก่อน.

ธมฺมสาโร ภิกฺขุ
(วัดบวรนิเวศวิหาร)
๖–๗ มี.ค. ๒๕๐๖

กัมมัฏฐานเร็ว : นักธุรกิจ นิสิต นักศึกษา

กัมมัฏฐาน ๒ คือ ๑. สมถกัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเป็นอุบายสงบใจ ๒. วิปัสสนากัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเป็นอุบายเรืองปัญญา พูดง่าย ๆ ก็ได้แก่การทำใจให้สงบ และทำให้ใจรู้นั่นเอง ก็คนเสียคนกันมาเพราะใจไม่สงบ และใจไม่รู้ เป็นจำนวนมากหน้าหลายตา ในจำนวนนี้ก็มีคนหน้าตาดี ๆ หลายคนต้องเสียหน้าไปด้วย

นักธุรกิจ นิสิต นักศึกษา นักธุรกิจจะไปทำกัมมัฏฐานในป่าก็ห่างตลาดการเงิน นิสิต นักศึกษาจะไปทำกัมมัฏฐานในป่าก็ห่างสถาบันการศึกษา และไปทำกัมมัฏฐานนาน ๆ ก็ไม่แน่ว่าใจจะสงบอยู่ได้นานจริง จะเรืองปัญญาอยู่ได้นานจริง

เรื่องจริตเป็นเรื่องสำคัญ เราต้องดัดจริตให้ได้ ดัดให้ถูกจริตที่จะดัด ดัดจริตผิดก็เหมือนหมอถอนฟันผิดซี่ที่ปวด ก็คงปวดไม่หาย สำรวจจริต ๖ อีกครั้งหนึ่ง :

จริต ๖

๑. ราคจริต	มีราคะเป็นปกติ
๒. โทสจริต	มีโทสะเป็นปกติ
๓. โมหจริต	มีโมหะเป็นปกติ
๔. วิตักกจริต	มีวิตกเป็นปกติ
๕. สัทธาจริต	มีศรัทธาเป็นปกติ
๖. พุทธิจริต	มีความรู้เป็นปกติ

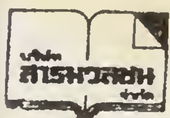
หมายถึง รัก โกรธ หลง วิตกกังวล หูเบาเชื่อง่าย อวดรู้ เมื่อจิตมีอาการกำเริบขึ้นเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๖ อย่างนี้ ก็ตั้งคำถามให้ตรงจุด และให้คำตอบให้ถูกจุด มีแบบฟอร์มดังนี้—

จะรักไหม ?	ไม่ !
จะโกรธไหม ?	ไม่ !
จะหลงไหม ?	ไม่ !
จะวิตกไหม ?	ไม่ !
จะเชื่อง่ายไหม ?	ไม่ !
จะอวดรู้ไหม ?	ไม่ !

คนเราส่วนใหญ่ ก็มักจะวุ่น ๆ อยู่กับจริตอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมักทำให้เสียผลทางธุรกิจบ้าง ทางการศึกษาบ้าง จึงควรจะได้ทำกัมมัฏฐานเร็ว ใช้ข้อบริกรรมสั้น ๆ คือ "ไม่" บางคนมีข้อขัดข้องทำไม่ได้ ปากร้องว่า "ไม่" แต่ใจยังตุ้ม ๆ ต่อม ๆ อยู่ ข้อนี้ต้องแก้โดยให้พร้อมด้วยกาย วาจา ใจ คือ "ไม่" ครบไตรทวาร รับรองว่าได้ผล และได้ผลเร็ว ทันเหตุการณ์ ซึ่งเกิดอยู่เป็นประจำวัน และมีมากมายหลายประเภท แต่เราใช้ "ไม่" คำเดียวพอ อย่างน้อยก็ได้ผลในการชะลอในทุกสิ่ง หรือในบางสิ่ง

เมื่อผู้ยังไม่มีโอกาสเข้าทำกัมมัฏฐานช้า ก็ขอให้ทดลองทำกัสมัฏฐานเร็ว เมื่อทำแล้วเชื่อว่าจะยับยั้งจิตใจที่เคยพล่านได้เข้าทำนองจิตใจของตนโดยจิตใจของตน เพื่อจิตใจของตนสรุปว่ากัมมัฏฐานเร็ว จะเรียกจิตให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวได้เร็ว.

พิมพ์ที่ บริษัท สารมวลชน จำกัด ๑๔๖/๑๑ สุขุมวิท ๗๑
คลองตัน พระโขนง โทร. ๓๙๒๓๑๑๕, ๓๙๑๖๕๑๐
นายอมร ทองพาหุสัจจะ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๙